

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE AHİLERİN
DEVLET VE TOPLUM İLİŞKİLERİ

Osman Savaş ÇETİNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Osman Savaş ÇETİNER

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE AHİLERİN
DEVLET VE TOPLUM İLİŞKİLERİ

İNGİLİZCE ADI
STATE AND SOCIETY RELATIONS OF AHIS IN THE
PERIOD OF TURKISH SELJUK

Hazırlayan
Osman Savaş ÇETİNER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Rifat İlhan ÇELİK

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Osman Savaş Çetiner tarafından hazırlanan “*Türkiye Selçukluları Döneminde Ahilerin Devlet ve Toplum İlişkileri*” adlı tez çalışması tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

(İmza)

Unvanı Adı Soyadı

Üye

(İmza)

Unvanı Adı-Soyadı

Üye

(İmza)

Unvanı Adı-Soyadı

Üye

(İmza)

Unvanı Adı-Soyadı

Üye

(İmza)

Unvanı Adı-Soyadı

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../2022

(İmza)

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

.../.../2022

Osman Savaş ÇETİNER

İmza

ÖZET

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİNDE AHİLERİN DEVLET VE TOPLUM İLİŞKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Osman Savaş ÇETİNER

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Rifat İlhan ÇELİK

2022 – Toplam 84 Sayfa

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Dr. Öğr. Üyesi İlker TÜRKMEN

Dr. Öğr. Üyesi Kader ALTIN

Dr. Öğr. Üyesi Rifat İlhan ÇELİK

Ahilik teşkilatı Müslüman Türk toplumunun en uzun süreli ve toplumu derinden etkileyerek biçimlendirmiş en önemli organizasyonlarından birisidir. Ahilik, içerisinde geliştiği toplumu siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan etkilemiş ve şekillendirmiştir.

Çalışmamızda Ahiliği oluşturan etmenler kapsamında, Horasan akli ve Yesevilik düşüncesinin, Fütüvvet ve tasavvuf yapısının ve Türk kültürünün Ahilik teşkilatının oluşumunu nasıl etkilediği anlatılmıştır. Ahi Evran'ın Ahilik içerisindeki etkisi belirtilmiştir. Ahiliğin Şîî-Bâtınilik ile ilgisi olup olmadığı araştırmamızın özgün yönünü oluşturmaktadır.

Çalışmamızda Ahilerin siyasi ve toplumsal ilişkileri incelenmiştir. Siyasal ilişkiler kapsamında özellikle Türkiye Selçuklu Devleti dönemi, Köseadağ yenilgisi ve Moğol istilası dönemi ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılması sonrası dönem çalışma alanımızı oluşturmuştur. Ahilik teşkilatının Türkiye Selçuklu Devleti sınırları içerisinde yayılıp gelişmesine sultanların etkisi olmuş, özellikle I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzettin Keykavus ve I. Alaaddin Keykubat gibi sultanların Fütüvvet teşkilatına girmeleri Ahiliğin şehirlerden köylere kadar ulaşmasına katkı sağlamıştır. Sultan I. Alaaddin Keykubat dönemi Ahiler açısından bir dönüm noktasıdır. Sultan I. Alaaddin döneminde Ahiler en zirve dönemlerini yaşamışlardır. Fakat I. Alaaddin Keykubat'ın zehirlenerek öldürülmesi, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yönetimi yıllarında uygulanan yanlış siyasetler sonucu meydana gelen Türkmen isyanları ve devamında Köseadağ yenilgisi sonrası gerçekleşen Moğol tahakkümü Ahiler üzerinde baskı ve sindirme olaylarına neden olmuştur. Ahiler tüm olumsuzluklara rağmen hem Beylikler döneminde hem de kuruluşuna zemin hazırlayarak Osmanlı Devleti döneminde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Ahilerin toplumsal gruplarla ilişkileri kapsamında, kendi döneminde bulunan dini zümreler ile ilişkileri incelenmiş, özellikle Ahilerin Yesevilik ve Evhadilik ile bağı, Bektaşilik'in kurucusu Hacı Bektaş ile Babailer lideri Baba İlyas'ın Ahi Evran ile dostluğu belirtilmiştir. Babailer isyanının siyasi ve ekonomik nedenleri, Babailerle Ahilerin ilişkileri incelenmiştir. Mevleviler ile Ahilerin kimi zaman olumlu kimi zaman da olumsuz ilişkileri anlatılmıştır. Kalenderilik mensuplarıyla Ahilerin ilişkileri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahi Evran, Ahiler, Alaaddin Keykubat, Moğollar, Türkiye Selçuklu Devleti.

ABSTRACT

STATE AND SOCIETY RELATIONS OF AHIS IN THE PERIOD OF TURKISH SELJUK

M.Sc. Thesis

Preparer: Osman Savaş ÇETİNER

Advisor: Asst. Prof. Rifat İlhan ÇELİK

2022- 84 Page

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Science

Jury

Asst. Prof. İlker TÜRKMEN

Asst. Prof. Kader ALTIN

Asst. Prof. Rifat İlhan ÇELİK

The Ahilik organization is one of the most important organizations of the Muslim Turkish society that has been shaped by deeply influencing and influencing the society for a long time. Ahilik has influenced and shaped the society in which it has developed politically, economically and socially.

In our study, within the scope of the factors constituting Ahilik, it was explained how the Khorasan mind and Yesevi thought, the Futuvvet and Sufi structure and Turkish culture affected the formation of the Ahilik organization. The influence of Ahi Evran in Ahilik is indicated. Whether Ahilik has anything to do with Shia-Batinism is the original aspect of our research.

In our study, the political and social relations of the Ahi were examined. Within the scope of political relations, especially the period of the Seljuk State of Turkey, the period of defeat of Köseadağ and the Mongol invasion period and the period after the collapse of the Seljuk State of Turkey formed our field of study. The spread and development of the Ahilik organization within the borders of the Seljuk State of Turkey had an impact on the sultans, especially the entry of sultans such as I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzettin Keykavus and I. Alaaddin Keykubat into the Futuvvet organization contributed to the Ahilik reaching from the cities to the villages. The reign of Sultan Alaaddin Keykubat I was a turning point for the Ahiler. During the reign of Sultan Alaaddin I, the Ahi experienced their peak period. However, the poisoning death of Alaaddin Keykubat I, the Turkmen rebellions that occurred as a result of the wrong policies implemented during the rule of Gıyaseddin Keyhüsrev II, and the Mongol domination that took place after the defeat of Köseadağ afterwards caused pressure and intimidation on the Ahi. Despite all the negativity, the Ahi continued their existence both during the period of the principalities and during the Ottoman Empire period by preparing the ground for its establishment.

Within the scope of the relations of the Ahi with the social groups, the relations of the Ahi with the religious groups in their period were examined, especially the connection of the Ahi with Yesevilik and Evhadilik, the friendship of Hacı Bektaş, the founder of Bektashism, and Baba İlyas, the leader of the Babais, with Ahi Evran were mentioned. The political and economic causes of the Babai rebellion and the relations between the Babais and the Ahi were examined. The sometimes positive and sometimes negative relations of the Mevlevi and the Ahi were described. The relations of the Achaeans with the members of the Calendarship were explained.

Keywords: Ahi Evran, Ahis, Alaaddin Keykubat, Mongols, Turkey Seljuk State.

ÖN SÖZ

Anadolu'nun fethedilerek Türk yurdu haline getirilmesi sürecinde, Müslüman Türklerin şehirlerde ve köylerde tutunabilmeleri birtakım siyasi, ekonomik ve kültürel müesseseler ve uygulamalar sonucunda gerçekleşmiştir. Bu müesseselerin en önemlilerinden birisi Ahilik teşkilatıdır.

Ahilik teşkilatı Müslüman Türk halkının inandığı değerlerin korunması ve uyulanmasında, şehirlerde siyasi ve ekonomik yönlerden güçlü ve organize olmalarında önemli işlevler yerine getirmiştir. Ahiler organize yapısıyla şehirlerle köyler arasında köprü vazifesi görerek dini ve kültürel değerler ile üretim ve ticaret mekanizmalarının oluşumunu ve devamlılığını sağlamışlardır. Anadolu'nun Türk yurdu haline geliş süreci araştırmalarında Ahilik teşkilatının incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Ahiler ve Ahilik teşkilatı incelenirken bu yapıların ortaya çıktığı dönem, siyasi ve toplumsal ortam ve ilişkiler, bu yapıların var olduğu yerleşim yerleri ve bu yapıların yerleşim yerlerinde yerine getirdikleri işlevler ortaya konarak çalışmamız yapılmıştır. Araştırmamızın konusu Türkiye Selçuklu Devleti döneminde Ahilerin devlet ve toplum ilişkilerini incelemektir. Bu çalışma sonucunda hem Ahiler ve Ahilik teşkilatı farklı boyutlarıyla incelenmiş olacak hem de Anadolu'nun vatan haline geliş sürecini anlama çalışmalarına bir katkı sunulmuş olunacaktır.

Ahiler Türkiye Selçuklu Devleti, Beylikler dönemi, Osmanlı Devleti dönemlerinde varlıklarını sürdürebilmişler ve etkilerini günümüze kadar devam ettirebilmişlerdir. Ahilerin devlet ve toplum ilişkileri incelenirken Ahiliğin kökenleri, Ahiliğin Şia ve Bâtınîlikle ilgisi, Babailer İsyanı ve isyanın lideri Baba İlyas'ın Ahi Evran ve Ahilerle ilişkileri gibi tartışmalı konulara katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Ahilerin üretim, paylaşım, misafirperverlik ve vatanseverlik gibi hasletlerinin Müslüman Türk kimliğinin oluşumunda en önemli etkenlerden olduğunu ve Ahilik değerlerinin günümüzde de uygulanması gerektiğini düşünmekteyiz. Çalışmamı yürütürken bana katlanan ve her zaman destekleyen başta eşim ve çocuklarım olmak üzere, tarihsel zemin ve akademik ilkelerden ayrılmamam için uğraş veren kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Rifat İlhan ÇELİK'e ve konularımı çalışırken farklı bakış açılarını görebilmem hususunda çok önemli yönlendirmeleri olan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi İlker TÜRKMEN'e teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
RESİMLER LİSTESİ.....	viii
HARİTALAR LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR	ix

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, YÖNTEMİ VE KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	2
1.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	2
1.3. VARSAYIMLAR.....	3
1.4. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	3
1.4.1. Vakayinameler	3
1.4.2. Fütüvvetnâmeler	5
1.4.3. Menâkıbnameler	5
1.4.4. Seyahatnameler.....	7
1.4.5. Ahi Şecerenameleri ve Ahi Vakfiyeleri	8
1.4.6. Ahilikle İlgili Modern Çalışma ve Araştırmalar	9

2.BÖLÜM

AHİLİK VE AHİ EVRAN

2.1. AHİLİĞİ OLUŞTURAN ETMENLER VE AHİLİĞİN DOĞUŞU	13
2.1.1. Horasan Aklı ve Yesevilik	14
2.1.2. Fütüvvet ve Tasavvuf.....	17
2.1.3 Türk Kültürü İçerisindeki Unsurlar	19
2.2. AHİ EVRAN'IN HAYATI	20
2.3. AHİLİĞİN ANADOLU'DA YAYILIŞI VE YÜKSELİŞİ	23
2.4. AHİLİĞİN ÂDAB VE ERKÂNI.....	26
2.5. AHİLİĞİN AMAÇLARI VE ÖRNEK UYGULAMALARI	27

2.6. FÜTÜVVET VE AHİLİĞİN ŞİA VE BATINİLİKLE İLGİSİ	30
---	----

3.BÖLÜM

AHİLERİN SİYASİ VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERİ

3.1. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ ŞEHİRLERİNİN İDARİ VE TOPLUMSAL YAPISI ..	35
3.2. AHİLERİN TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARIYLA İLİŞKİSİ	37
3.2.1. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi.....	38
3.2.2. I. İzzettin Keykavus Dönemi	41
3.2.3. I. Alaaddin Keykubat Dönemi	44
3.2.4. II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi	47
3.2.5. Köseadağ Yenilgisi Sonrası Dönem ve Ahilerin Moğollarla Mücadelesi.....	50
3.2.6. Türkiye Selçuklu Devletinin Yıkılışı Sonrası Ahiler	52
3.3. AHİLERİN TOPLUMSAL ZÜMRELERLE İLİŞKİLERİ	54
3.3.1. Yesevilik	54
3.3.2. Evhadilik	56
3.3.3. Mevlevilik.....	57
3.3.4. Bektaşilik.....	58
3.3.5. Babailik	60
3.3.5.1. Babailer İsyanı Hakkında Değerlendirme	60
3.3.5.2. Babailer İsyanının Siyasi ve Ekonomik Nedenleri.....	61
3.3.5.4. Baba İlyas'ın Ahi Evran ve Ahilikle İlişkisi	64
3.3.6. Kalenderilik	67

4. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ VE TARTIŞMALAR.....	69
4.2. ÖNERİLER	71
KAYNAKÇA.....	72
EKLER	79

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2. 1. 16. Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahi Zaviyelerinin Dağılımı

Tablo 2. 2. 16. Yüzyılda Ahi Adlı Yerleşmelerin Dağılımı

Tablo 2. 3. İstanbul Hallaçlarının 1289 (h) Kasım- 1290 Kasım tarihleri arasındaki bir yıllık Orta Sandığı Bütçeleri

Tablo 3. 4. Türkiye Selçuklu Devleti Şehirlerinin İdari ve Toplumsal Sınıfları

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3. 1. Battal Mescidi, Dış Görünüm, Kayseri

Resim 3. 2. Battal Mescidi İç Görünüm, Kayseri

Resim 3. 3. Battal Mescidi İmam-Hatibi ile Görüşme

Resim 4. Ahi Evran Camii 1940'lı yıllar

Resim 5. Ahi Evran Camii 1940'lı yıllar

Resim 6. Ahi Evran Camii 1940'lı yıllar

Resim 7. Ahi Evran Camii Dış Görünüm

Resim 8. Ahi Evran Camii İç Görünüm

Resim 9. Ahi Evran Camii İçerisindeki Ahi Evran ve Diğer Cami görevlilerinin Sembolik Kabirleri ve Cami Vakfiyesinin metni ve Türkçesi

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 2. 1. 16. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Adlı Yerleşim Yerleri

Harita 3. 2. Babailer İsyanının Seyir Haritası

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
A.g.t.	Adı geçen tez
Bkz.	Bakınız
Haz.	Hazırlayan
ev.	Çeviren
Ed.	Editör
Vd.	Ve diğerkleri
H.	Hicrî
R.	Rumî
M.	Miladi
s.	Sayfa

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ, YÖNTEMİ VE KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

GİRİŞ

Türk-İslam tarihinin en önemli kuruluşlarından birisi olan Ahilik gerek siyasi gerekse toplumsal ilişkileri açısından detaylı incelenmesi gereken bir teşkilattır. Ahilik teşkilatı, köklerini İslam dininin temel kaynakları olan Kuran'ı Kerim ve hadisler ile fütüvvet anlayışı, Horasan aklı ve Yesevilik ile Türk kültüründen alan Anadolu'da Müslüman Türk insanının sanat sahibi, üretici, toplumsal bilinç sahibi, paylaşımcı, diğerkâmlık esaslı olarak yetişmesini hedef edinmiş, bu ilkeleri uygulayan ve denetleyen merkeze bağlı ve şehirlere yayılmış organize bir teşkilattır.

Çalışmamızın konusu Türkiye Selçuklu Devleti döneminde, Ahilerin siyasi ve toplumsal ilişkileridir. Bölümler içerisinde belirtilen konular incelenirken, Ahilikle ilgili bazı karşıt düşünceler de belirtilmiştir. Ahilik ve Ahi Evran bölümü incelenirken, Fütüvvet ve Ahiliğin Şii-Bâtîni gruplar ile ilişkisi olup olmadığı, bu alanda çok kıymetli eserler vermiş bilim insanlarının görüşleri belirtilerek açıklanmıştır. Ahiliğin siyasi ve toplumsal ilişkileri konusu kapsamında, Ahilerin dini zümrelerle ilişkileri alt başlığı içerisinde, Babailer konusu işlenirken, Babailer İsyanı hakkında değerlendirmede bulunulmuş, isyanın mahiyeti, siyasi ve ekonomik nedenleri hakkında farklı yaklaşımlar belirtilerek, Türkiye Selçuklu Devleti tarihinin kırılma noktalarından birisi olan bu isyan tartışılmıştır.

Ahilik ile ilgili yapılan araştırmalarda; Ahiliğin ne zaman ve nerede doğduğu, Ahiliği oluşturan etmenlerin neler olduğu, Fütüvvet teşkilatının devamı olup olmadığı, Anadolu'da Müslüman Türklere has bir teşkilat olup olmadığı hususları tartışılmıştır. Ahilik teşkilatının kurucusunun Ahi Evran olup olmadığı, Ahiliğin Şii ve Bâtîni bir teşkilat olup olmadığı, Babailer isyanı ile Ahilerin ilişkisinin bulunup bulunmadığı gibi problemler ve tartışma konuları bulunmaktadır. Araştırmamızda bu problemler tarihsel çerçeveden ayrılmadan ve temel kaynaklar referans alınarak açıklanmaya gayret edilmiştir.

Çalışmamızda öncelikle döneminde yazılmış birinci elden kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu temel kaynaklar ve bu eserler hakkında yazılan müstakil çalışmalar gözden geçirilmiştir. Birinci elden kaynaklarda, Ahilerin siyasi ve toplumsal ilişkilerinin nasıl anlatıldığı irdelenmiştir. Birinci elden kaynaklar hakkında yazılan müstakil eserlerde Ahiler hakkında devletle ve toplumsal yapı ve kuruluşlarla olan ilişkilerin değerlendirmeleri belirtilmiş, bu hususlarda bir çerçeve belirlenmeye çalışılmıştır. Yine ilk kaynaklar ve

konuyla alakalı müstakil eserler dışında içeriğinde konumuzla ilgili bölümler bulunan araştırma konumuzla ilgili makale, bildiri vb. bilimsel yayınlar çalışılmış ve yaklaşımlar eleştirel açıdan değerlendirilmiştir.

Sonuç kısmında yaptığımız tüm bu araştırmalar sonucunda ulaştığımız düşünceler belirtilmiş, tartışma konuları hakkındaki çalışma sonuçlarımız ve önerilerimiz anlatılmıştır. Tarihsel, siyasi ve sosyolojik kurumlar ve olaylar değerlendirilirken o kurum ve olayın gerçekleştiği zaman, yer ve durum bağlamlarından kopmadan değerlendirilmelidir. Bu bağlamdan bağımsız değerlendirme ve yorumlar en önemli temelinden eksik bırakılmış ve geçerli veriler elde edilemeyen değerlendirmeler olacaktırlar. Ahilik teşkilatını incelerken öncelikle tarihsel bağlamından kopmadan, popülist yaklaşımlara temkinli yaklaşarak ve daha çok dönemin birinci elden kaynaklarından yararlanarak çalışmayı tamamlamaya gayret gösterilmiştir.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmamızın temel amacı, Ahilik teşkilatının siyasi ve toplumsal ilişki ve özelliklerini irdelemek, popüler yaklaşımlardan ziyade tarihsel zaman ve mekânda konuyu inceleyerek Ahiliğin etkilerini belirleyebilmek, Ahilik teşkilatını tarihsel zemininden kopmadan bütüncül bir bakış açısıyla düşünebilmektir. Ahilik teşkilatı, Türk-İslam tarihinin en önemli ve etkisi çok uzun yıllar sürmüş, günümüze de ışık tutan bir yapıya sahip bulunmaktadır. Müslüman Türk toplumunun bu kadar uzun zamanda bu yapıyı sahiplenmesi, devletler değişse bile varlığını devam ettirebilmesi üzerinde düşünülmesi gereken hususlardandır. Ahilik teşkilatının bütüncül bir bakış açısıyla kendi dönemindeki siyasi ve toplumsal özellikleri ile etki ve organize edici yapısı ortaya konarak bu alanda yapılacak bilimsel çalışmalara katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

1.2. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmamız, 1071 Malazgirt Zaferi sonucu Anadolu topraklarına Türkmen göçleri ile başlayan süreçle birlikte XIII. yüzyılda Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde Ahilik teşkilatının oluşumu, yayılması siyasi ve sosyal ilişkilerini içermektedir. Siyasi kapsamda, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus, I. Alaaddin Keykubat ve II. Gıyaseddin

Keyhüsrev dönemleriyle, Türkiye Selçuklu Devletinin yıkılış dönemi sonrası Ahilerin sultanlar ve toplumsal guruplarla ilişkileri belirtilmektedir.

1.3. VARSAYIMLAR

Ahilik teşkilatının sadece Fütüvvet yapısının bir devamı olmadığı, Ahiliği oluşturan düşünceler içerisinde, Horasan akli ve Yesevilik ile Türk kültüründen kaynaklanan düşüncelerin de etkisinin olduğu varsayımlarımızdan birisidir. Ahilik Fütüvvet teşkilatından esinlenmekle birlikte Anadolu'da yeni bir forma dönüşmüştür.

Bazı araştırmacı ve akademisyenlerin belirttiği şekilde Ahilik düşüncesinin Şii-Bâtini bir temele dayandığı düşüncesi bizce yeterli kanıtlara dayanan bir yaklaşım değildir. Çalışmamızda Ahilik düşüncesinin sünni gelenek düşüncesi içerisinde yer aldığı kaynaklarla delillendirilerek belirtilmiştir.

Ahilik, Bektaşilik ve Babailik düşünce yapılarının birbirlerine yakın olduğu, bu düşünce önderlerinin arasında hem fikirsel yakınlık hem de dostluk olduğu belirtilmiştir.

Türkiye Selçuklu Devleti, Beylikler Dönemi ve Osmanlı Devleti bünyesinde Ahilik düşüncesinin hem siyasal hem de toplumsal düzlemde en etkili yapılardan birisi olduğunu ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Ahilerin en önemli unsurlardan olduğunu açıklamaya gayret gösterilmiştir.

1.4. KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

Araştırmamız farklı türde eserler arasında yer alan ilk dönem kaynaklarından ve bu kaynaklardan yararlanılarak yazılmış müstakil eserler, tezler ve makalelerden faydalanılarak çalışılmıştır. Bu eserler, bir kısmı birinci elden kaynaklar olmak üzere, vakayinameler, fütüvvetnâmeler, menakibnâmeler, seyahatnâmeler, Ahi Şecerenâmeleri ve Ahi Vakfiyeleri gibi tasnifleri olan temel kaynaklardır.

1.4.1. Vakayinameler

Vakayinameler, devlet yöneticilerinin gerçekleştirdiği icraatlar, yaptığı savaşlar, kazandığı zaferler, sultanların iktidar mücadeleleri gibi başlarından geçen olayların bir

kronolojik sıra dâhilinde anlatıldığı eserlerdir. Çalışmamıza kaynaklık eden önemli vakayinameler şunlardır;

El-Evâmirü'l-Alâiyye fi'l-umûri'l-Alâiyye; Hüseyin bin Muhammed bin Ali el-Ca'ferî er-Rugadî İbn Bîbî el-Müneccime tarafından 1281 yılında tamamlanan ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin 1192-1280 yılları arasındaki siyasi olaylarını anlatan en temel eser ve birincil kaynaktır. İbn Bibi, Türkiye Selçuklu Devleti bünyesinde bürokrat olarak vazife yapmış bir şahsiyet olup eserinde, Türkiye Selçuklu sultanlarının fetihleri, diğer devletlerle ilişkileri, taht kavgaları, sultanların ve diğer devlet yöneticilerinin idari ve kişisel özellikleri gibi birçok olay ve kişi edebi bir dille kaleme alınmıştır. Ahilerin Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde sultanlık mücadelelerinde ilk defa bir teşkilat olarak görülmeleri bu önemli eserde belirtilmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarının Fütüvvet teşkilatına girişleri, sultanlarla Ahilerin ilişkileri, iktidar mücadelelerinde Ahilerin tutumları, Moğol istilasından sonrasında şehir savunmalarında ve anlaşmalarda Ahilerin oynadıkları roller gibi hususları İbn Bibi'nin bu kıymetli eserinde açıklanmaktadır. İçerisinde Ahiler hakkında çok kıymetli bilgiler bulunan bu eserde, Ahi Evran, Mevlâna, Hacı Bektaş gibi dönemin önemli şahsiyetlerine yer verilmemiştir. (İbn Bibi, 1996, ss. 4-5)

Müsâmeretü'l Ahbâr ve Müsâyeretü'l Ahیار; Kerimü'd-Din Mahmud Aksarâyî tarafından yazılmıştır. (Ö. M.1323) Türkiye Selçuklu tarihinin en önemli kaynaklarından biridir. İbn Bibi'nin eserinin sona erdiği M.1280'den 1323 yılına kadar Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılış sürecini içerisine alan zaman diliminde gerçekleşen olayları anlatmıştır. İlhanlılar'ın Anadolu valisi Timurtaş Noyan'a ithafen yazılmıştır. Dört kısımdan oluşan eser günümüze kadar ulaşmıştır. Eserde Moğol idarecileri tarafından bazı Ahilerin öldürülerek mallarına el konulmasından bahsedilir (Aksarâyî, 1943, s. 337-338).

Bezm-ü Rezm: Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin'in emriyle Aziz b. Erdeşir tarafından hazırlanmış olan " Eğlence ve Savaş " anlamına gelen, XIV. Yüzyılda Anadolu'da yaşanmış olayların anlatıldığı Farsça yazılmış bir eserdir. Eserde Ahilerin de içerisinde olduğu birçok olaydan bahsedilmektedir (Esterabadi, 1990, s.XI). Bu dönem Moğolların Anadolu'yu istila dönemleri olup birçok Ahinin uç bölgelere göç etmesine ve mamur Anadolu şehirlerinin nüfuslarının azalıp büyük köyler haline gelmelerine rağmen Ahilerin etkinlikleri devam etmiştir. Kadı Burhanettin yönetiminde ve toplumsal alanda Ahi İsa, Ahi Adil Şah, Ahi Nevruz, Ahi Caruk, Ahi Şerif Hüseyin, Ahi Çelebi, Ahi Ayna, Ahi Şerafeddin gibi Ahiler önemli roller üstlenmişlerdir (Hacıgökmen, 2006, s. 223).

1.4.2. Fütüvvetnâmeler

Fütüvvet, Allah' ın emirlerine uyma, güzel ibadet, her kötülüğü bırakma, zahiren ve batinen, gizli ve açık ahlakın en güzeline sarılmaktır (Sülemî, 1977, s. 24). Fütüvvetnâmeler, fütüvvet teşkilatının silsilesi, dayanak ve kaynakları ile mensuplarının uyması gereken âdap ve erkânının yer aldığı dinde ahlak, dindarlık ve doğruluk düsturlarının anlatıldığı eserlerdir. Araştırmamızda yararlandığımız başlıca fütüvvetnâmeler şunlardır;

Kitabu'l-Fütüvve; Ebu Abdurrahman es-Sülemi'nin (ö.1021) Arapça olarak yazdığı bilinen ilk fütüvvetnâme olup, uyulması gereken ahlaki kurallardan bahsetmektedir. Fütüvvet hakkında bilinen en eski eserdir (Sülemî, 1977, s. 3).

İdaletü'l-İyan Ale'l- Burhan ve Resâilü'l- Fütüvve; Şihâbeddîn Ebu-l Hafs Ömer b. Abdullah es-Sühreverdî'ni Fütüvvet ve sufilikle ilgili en temel eserlerinden ikisidir. Sühreverdi bu eserlerinde fütüvveti tasavvufun bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bu eserlerde Fütüvvet ve sufiliğin kuralları, adap ve erkânı Hz. Âdem'e kadar uzanan fütüvvet silsilesi anlatılır (Çelik, 2014, ss. 90-91).

Burgazi Fütüvvetnâmesi; Yahya b. Halîl Çoban Fet'al Burgâzî tarafından yazılan Anadolu'da Türkçe olarak kaleme alınmış bilinen ilk fütüvvetnâmedir. 1250-1258 yılları arasında yazıldığı tahmin edilmektedir. Bu kıymetli eser, temel referanslarını Kur'an'ı Kerim ve hadislerden almış, Ahilerin davranış özelliklerini başta Hz. Muhammed olmak üzere diğer Peygamberler, İslam Halifeleri, sahabeler ve veliler örnek alınarak belirlemiştir. Yine bu eserde Ahiliğin kaynakları, silsilesi, Ahiliğe girmesi yasak olanlar, Ahiliğin adap ve erkânı, günlük hayatta dikkat edilmesi gereken davranışlar gibi hususlardan bahsedilmektedir (Gölpınarlı,2015, s.15).

1.4.3. Menâkıbnâmeler

Menkıbe veya çoğulu olan menakıbnâmeler, İslam toplumunda sultan, âlim, veli veya şeyh gibi önemli şahsiyetlerin fazilet, hüner, meziyet, keramet gibi savaşa, din alanında, tıp ve tedavi gibi konularda gösterdikleri üstün özelliklerinden bahseden eserlerdir. Ahilik çalışmalarıyla ilgili önemli menâkıbnâmeler şunlardır;

Menakıbu'l Arifin; Mevlâna'nın torunu Ulu Arif Çelebi'nin talimatıyla müridi olan Ahmed Eflaki tarafından 1318 yılında yazılmaya başlanmış ve aynı yıl bitirilmiş olan eser 1353 yılında genişletilerek otuz altı yıllık bir çalışmanın neticesi olarak tekrar yayınlanmıştır. Menakıbu'l Arifin; Mevlâna, Şemsi Tebrizi, Selahaddin Zerkub,

Hüsameddin Çelebi, Bahaeddin Veled ve Ulu Arif Çelebi ile bunların çocukları ve halifeleri silsileleri ve menkıbeleri hakkında yazılmıştır (Eflakî, 1973, s. 107).

Menakıbu'l Arifîn, XIII. yüzyıl Türkiye Selçuklu dönemi devlet yöneticileri ve dini guruplar hakkında bilgiler içeren önemli eserlerdendir. Dönemin olayları ve kişileri hakkında çok önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Ahiler hakkında da birçok bilgi ve olaya bu eserde değinilmiştir. Bu eser vakayiname tarzı tarihsel bilgi içermemesine rağmen yazıldığı dönem ile ilgili önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Ahi Evran ile Mevlâna arasındaki ilişkiler, Ahilerle Mevleviler arasında geçen olaylar, Ahilerle ilgili bazen övücü bazen de yerici anlatılar bu eserde bulunmaktadır (Eflakî, 1973, I, s. 184, 222, 232, 233, 259, 296, 491, 545, II, 74, 119, 166, 177, 224, 235, 236, 247, 249, 252, 269, 272, 273, 282, 291, 314, 316, 318).

Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli Menakıbnâmesi; 1481-1501 yılları arasında Uzun Firdevsi tarafından yazıldığı tahmin edilen bu eseri Abdülbaki Gölpınarlı hazırlamıştır. Bu eserde, Ahi Evran ile Hacı Bektaş'ın yakın dost oldukları ve sık sık görüştükleri anlatılır. Ahi Evran'ın Fütüvvet teşkilatının ulusu olduğu, Konya, Denizli, Kayseri ve Kırşehir'de yaşadığı buralarda debbağlık (deri işlemeciliği) yaptığı anlatılmaktadır (Gölpınarlı, 1958, ss. 50-54).

Kerâmât-ı Ahi Evran menâkıbnâmesi; Gülşehri tarafından yazıldığı tahmin edilen bu eser F. Taeschner tarafından yayınlanmıştır. Bu eserde Ahilerin adabı Ahi Evran'ın doksan üç yaşında öldüğü ve o gün ay tutulduğu anlatılmıştır (Kartal, 2009, s. 224)

Menâkıb-ı Ahi Evrân-ı Velî; Süleyman b. Alâüddeve b. Abdullah tarafından 1588 yılında yazılmıştır. Kırşehir'de kaleme alınan bu eser Baki Yaşa Altınok tarafından, I. Ahi Evran-ı Velî Ahilik Araştırmaları Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur. İçerisinde Ahi Evran, Hacı Bektaş, Şeyh Edebalı, Baba İlyas hakkında çok önemli bilgiler bulunan ve bu şahsiyetlerin birbirleriyle dost ve sırdaş oldukları belirtilen menâkıbnâmede, Sultan Alaaddin'in zehirlenerek öldürülmesine tepki gösteren Türkmenlerin sürgün edilmesinden bahsedilmiştir. Daha sonrasında Kırşehir'e yerleşen Ahi Evran'ın şehri imar ettiği deri işleme dükkânı, hamam, mescit ve aşevi kurarak fakir ve düşkünleri koruduğu anlatılmıştır. Ahi Evran'ın Moğollar ve onların yerli işbirlikçilerinin baskılarının artması sonucu Türkmen ve Ahilerle birlikte ayaklandığı ve doksan üç yaşında şehit olduğu bu menâkıbnâmede anlatılmıştır (Altınok, 2004, ss. 67-72).

Keramatı Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli Menâkıbnâmesi; Bu menâkıbnâmeyi Yanbolulu Ali Tûrabi Baba, Hacı Zülfikar Çelebi'nin defterinden yazıya çektiğini bildirmiştir. Zülfikar Çelebi, 1605-1667 yılları arasında yaşamış ve Hacı Bektaş dergâhında

postnişinlik vazifesinde bulunmuştur. Bu menakıbnâmede; Ahi Evran'ın Kayseri'de debbağ olduğu, Sultan Alaaddin'in onu Konya'ya davet ettiği, sonrasında Denizli'ye oradan da Kırşehir'e geldiği, uzun yıllar debbağlık yaptığı, Moğollarla muhalif olduğu, onlarla savaştığı, Fütüvvet teşkilatının başı olduğu, Hacı Bektaş ile dostluğu olduğu ve şehit olarak vefat ettiği anlatılmaktadır (Altınok, 2003, s. 187).

Menâkıbü'l-kudsiyye fî menâsibi'l-ünsiyye; Baba İlyas'ın torunu olan Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi tarafından 1359 yılında yazılan menakıbnâmedir. Bu eserde Baba İlyas ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin en kudretli Sultanı olan I. Alaaddin Keykubat arasında yakın ilişki olduğu, Baba İlyas'ın topluma yanlış tanıtıldığı, Baba İlyas'ın isyanı tasvip etmediği, isyanın kontrolden çıktığı gibi hususlar anlatılmıştır. Babailer isyanının nasıl meydana geldiği, Baba İlyas'ın isyandaki rolü ve kimliği, isyana sebep olan siyasi ve ekonomik etmenler, isyanın gelişim seyri, Türkmenlerin Türkiye Selçuklu sultanlarıyla ilişkileri edebi bir dille aktarılmıştır (Elvan Çelebi, 2017, ss. 7-8).

1.4.4. Seyahatnameler

Seyahatnameler; Seyyahların, gezip gördüğü yerleri, kendi görüş ve düşüncelerini de katarak anlattığı yazılı eserlerdir. Seyahatnamelerde ziyaret edilen yerlerin iklimi, coğrafi özellikleri, yönetim biçimi, yöneticilerinin ve yaşayan insanların sosyal ve kültürel durumları, günlük yaşantıları, yapıları, inançları, dilleri, kıyafetleri gibi çeşitli özellikleri yazar tarafından gözlemlenerek anlatılır. XIV. yüzyılda yazılmış olan İbn Battuta Seyahatnamesi ve XVII. yüzyılda yazılmış olan Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Ahilerle ilgili çok önemli bilgiler yer almaktadır.

İbn Battuta Seyahatnamesi; Tam adı, Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Muhammed b. İbrahim Levati Tanci olan İbn Battuta dünya tarihinin en önemli seyyahlarından birisidir. Tuhfetü'n-Nuzzar fî Garaibi'l-Emsar ve Acaibi'l-Esfar adlı Rihletü İbn Battûta diye bilinen muhteşem eseri seyahatname türünün en nadide örneklerindendir.

İbni Battuta, 1325-1353 yılları arasında yirmi iki yaşında başladığı ve yirmi sekiz yıl süren yolculuğunda İspanya'dan Çin'e kadar yaklaşık yüz otuz bin kilometre yol katederek tarihte dünya üzerindeki en uzun seyahatlerden birisini gerçekleştirmiştir. Fas'tan başladığı yolculuğunda Kuzey Afrika, Orta Doğu, Hicaz Bölgesi, Arap Yarımadası, Irak, İran, Anadolu, İstanbul, Somali, Tanzania, Kırım, Hindistan, Bangladeş, Maldivler, Çin, Sumatra, Endülüs ve dolaylarını ziyaret etmiştir. Bu geniş coğrafyada gittiği ülkelerin

yöneticileriyle, siyasi ve toplumsal önderleriyle tanışmış, bazı yerlerde kamu ve yargı görevlerinde bulunarak belli süreler kalmış ve evlilikler yapmıştır. Seyahat ettiği yerlerin siyasi, toplumsal ve coğrafi özelliklerini gözlemlemiş ve ülkelerin dini, toplumsal ve kültürel özellikleri hakkında çok önemli bilgiler aktarmıştır (Tancî, 2004, ss. XXIV-XXXII)

İbn Battuta'nın 1332 yılında başladığı Anadolu seyahati yaklaşık bir yıl sürmüştür. Anadolu'da, Alanya, Antalya, Isparta, Denizli, Muğla, Milas, Konya, Erzurum, Erzincan, Sivas, Aksaray, Niğde, Kayseri, İzmir, Manisa, Bursa, İznik, Sakarya, Bolu, Kastamonu ve Sinop şehirlerini ziyaret etmiş, bu şehirlerin yönetici ve önde gelenleriyle tanışarak bu şehirlerde etkin olan Ahilerin misafirhanelerinde kalmış ve onlar hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Ahiler hakkındaki en önemli birinci elden kaynaklardan olan seyahatname, şehirlerde Ahilerin özellikleri, davranış biçimleri, dini eğitim ve inanç yapıları, kılık kıyafet ve kültürleri, misafirperverliğe verdikleri önem, akşam eğlenceleri gibi detaylı bilgiler barındırmaktadır (Tancî, 2004, ss. 400-444).

Evliya Çelebi Seyahatnamesi; Evliya Çelebi, XVII. yüzyılda 1630-1681 yılları arasında elli yıllık bir süre boyunca yetmiş yaşına kadar Osmanlı Devleti toprakları içerisinde seyahatlerde bulunmuştur. Seyahatlerini kaleme alarak on cilt kadar, içerisinde çok önemli bilgiler ihtiva eden bir eser oluşturmıştır. Bu seyahatleri içerisinde İstanbul'u gezerken Ahi Evran ve Ahiler hakkında çok önemli bilgiler aktarmıştır. İstanbul'da Ahilerin debbağlık mesleğiyle uğraştıklarından, yüzlerce işyerinde binlerce Ahinin çalıştığından bahsetmiş ve dericilik mesleğini Ahilerin nasıl icra ettikleri hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Evliya Çelebi bu eserde Ahilerin, eli açık, cömert, birbirlerine bağlı, suçluları ıslah edici özellikleri olduğunu, kendi hukuk düzenlerini kurduklarını ve ciddi bir siyasi güce sahip olduklarını anlatmıştır (Evliya Çelebi, 2003, ss.597-598).

1.4.5. Ahi Şecerenameleri ve Ahi Vakfiyeleri

Ahi Şecerenameleri, soy silsilelerinin Ahi Evran veya Ahi Baba'ya kadar dayandırıldığı, Peygamberlik silsileleri, menkıbe ve kerametler, debbağlık mesleğinin kutsallığı, İktisadi ve hukuki açıklamalar ile Fütüvvet adap ve erkânıyla ilgili uygulamaların içerdiği yazılı belgelerdir. Kırşehir Müzesinde bulunan şecerenamelerle ilgili Kırşehir Valiliği tarafından yayınlanan, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi akademisyenlerinin hazırladığı bir eser bulunmaktadır (Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri, 2008).

Vakfiyeler, Vakıfların kimler tarafından kurulduğunu, vakıf için hangi yerlere ne tür harcamalar yapılacağını, vakfın idaresinin nasıl olacağı, vakıfta kaç çalışanın bulunacağı, bu çalışanlara ne kadar ücret ödeneceği, gelirlerin nereden nasıl temin edileceği gibi bilgilerin belirlenerek tescillendiği belgelerdir. Ahi Vakfiyeleri Ahiler hakkında bilgiler içeren önemli kaynaklardandır. Bu vakfiyelerden en önemlilerinden biri bugün bir çevirisi Kırşehir Müzesinde bulunan Ahi Evran Vakfiyesidir (Çelik, 2018, s. 16). Bu hususta yapılan bir çalışma sonucunda seksen sekiz adet Ahi isimli vakfiye tespit edilmiştir (Çelik, 2014, s. 13).

1.4.6. Ahilikle İlgili Modern Çalışma ve Araştırmalar

Ahilikle ilgili yerli ve yabancı birçok eser ve çalışma yayınlanmıştır. Bu çalışmalardan büyük kısmı popüler bir çalışma olmaktan öteye gidememişken bazı çalışmalar bilimsel alanda çok önemli katkılar sağlamıştır.

Fütüvvet ve Ahilik konularında ilk çalışmaları yapan araştırmacı, Alman şarkiyatçı ve Türkolog Franz Taeschner 'dir (1888-1967). Fütüvvet ve Ahilik teşkilatlarını inceleyen bilim insanı, Fetâ kelimesinin Türk, Arap ve İran toplumlarında karşılıklarını, Fütüvvetin doğuşu ve kökenlerini ve Fütüvvet konusunda yapılan çalışmaları ve fityan birliklerini ve özelliklerini anlatmıştır. Taeschner, Fütüvvetin tasavvuf ile etkileşimini açıklamış, Abbasi Devleti Hükümdarı Halife Nasır'ın fütüvvet guruplarını bünyesinde toplamasını, Fütüvvetin kurumsallaşma ve yayılmasını, Anadolu'ya geçişi ve yeniden biçimlenişini, Ahi kelimesinin kökenlerini ve Ahilerin özelliklerini incelemiştir. Bu hususta, "*İslam Ortaçağında Fütüvvet*" adlı 1953 yılında yayınlanan çok önemli makalesi bulunmaktadır (Taeschner, 2015).

Fransız oryantalist ve tarihçi Claude Cahen (1909-1991) "*İlk Ahiler Hakkında*" adlı makalesinde Halife Nasır'dan önce Anadolu coğrafyası dışında özellikle kuzey-batı İran topraklarında Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerde IX. yüzyılda ahi adlı önemli kişilerin yaşadığını belirtmiştir. Abbasi Devleti bünyesinde şekillenen Fütüvvet teşkilatından çok önceleri de Ahi Farac Zencani, Ahi İbrahim adlı şöhretli ve güçlü ahilerin varlığından, Anadolu topraklarında yaşamış Ahilerden ve Ahi kelimesinin kökenlerinden bahsetmiştir (Cahen, 1986, ss. 591-592).

Ahilik hakkında Türkiye'de yazılmış olan ilk müstakil eser, Muallim Cevdet tarafından kaleme alınmış olan 1932 yılında yayınlanmış olan, "*Zeylun alâ Fasli'l-Ahiyyeti'l-Fityani't-Türkiyye fi Rihleti'bn Battûta*" adlı çalışmadır. Bu eser İbn Battuta seyahatnamesinde verilmiş olan Ahiler hakkındaki bilgiler esas alınarak yazılmasına rağmen

seyahatnameden çok daha fazla bilgi ihtiva etmiştir. Eser Ahilerin Anadolu şehirlerinde ve İslam beldelerinde meydana getirdiği şifahaneler, imaretler, zaviyeler, hamam ve mescitler, medreseler ile Ahi vakfiyeleri, tahrir defterleri ve şeriye sicilleri, Ahilere ait köy ve araziler gibi çeşitli arşiv evrakları da yayınlanan çok önemli bir kaynaktır (Cevdet, 2008).

Fütüvvet ve Ahilik konusunda, Cevat Hakkı Tarım "*Tarihte Kırşehir-Gülşehir ve Babailer-Ahiler-Bektaşiler*" adlı ilk baskısını 1938 yılında yaptığı eserinde; Ahi ve akı kelimelerinin kökenlerini, Ahiliğin Kırşehir'de kuruluşunu, Fütüvvet yolunun prensiplerini, erkân ve törenlerini anlatmıştır. Ahiliğin Kırşehir'de Baba İlyas tarafından kurulduğunu, II. Gıyaseddin'in onun nüfuzundan çekindiğinden onu şehirden sürdürdüğünü, Ahi Evran'ın esnafların piri olarak Kırşehir'de Ahiliği devam ettirdiğini aktarmıştır (Tarım, 1948, 59, 82).

Türkiye'de Ahilik ve Fütüvvet üzerine çok önemli çalışmalar yapanlardan birisi de Abdülbaki Gölpınarlı'dır. Gölpınarlı 1950 yılında yayınladığı "*İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları*" adlı çalışmasında Fütüvvetnâmelerin tarihi, kökenleri, içerikleri, adap ve erkânı, özellikleri gibi hususları incelemiş, Fütüvvetnâme metinlerini yayınlamış, Ahilik çalışmalarına çok önemli bir kaynak kazandırmıştır (Gölpınarlı, 1949-1950).

Edebiyatçı ve Tarihçi Fuat Köprülü "*Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*" adlı eserinde Ahilerin menşei hakkında bilgiler vermiştir (Köprülü, 1976, ss. 206-207). Köprülü, "*Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*" adlı eserinde Ahiliğin kökenlerini anlatmış, Ahilik teşkilatının başta şehir merkezleri olmak üzere Anadolu'nun her tarafına yayıldığından, Ahiliğin sadece bir esnaf teşkilatı olmadığından ve Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile Yeniçeri birliklerinin oluşumunda Ahilerin büyük etkileri olduğundan bahsetmiştir (Köprülü, 1991, ss. 89-93).

Ahilik konusunda çok önemli araştırmacılardan birisi de Neşet Çağatay'dır. Çağatay, "*Bir Türk Kurumu olan Ahilik*" adlı eserinde Ahiliğin, Müslüman Türk milletine ait bir kuruluş olduğunu belirterek Ahiliği Masonluk, Batınîlik, Melamilik gibi tarikat ve teşkilatlarla kıyaslamıştır. Ahilerin bir sanat sahibi olmalarının zorunlu olduğunu fakat Fütüvvet teşkilatına girmek için böyle bir zorunluluk gerekmediğini, Ahi Evran'ın Ahilik teşkilatının kurucusu olduğunu açıklayarak, Ahilik teşkilatının şehirlerden köylere kadar yayıldığını belirtmiştir (Çağatay, 1997, ss. 47-49).

Ahilik ve Ahi Evran'la ilgili birçok eser kaleme alan ve çalışma yapan araştırmacılardan birisi de Mikail Bayram'dır. Bayram, Ahi Evran'ın Ahilik teşkilatının kurucusu olduğunu, Fahrüddin Razi ve Evhadüddin Kirmani'den ilim tahsil ettiğini,

Kirmani'nin damadı olduğunu anlatmakta, Kirmani'nin kızı olan Fatma Bacı'nın Ahi Evran'ın eşi ve Bacıyan-ı Rum teşkilatının başı olduğunu bildirmektedir. Bayram, Ahi Evran'ın yirmi kadar eserini tespit ettiğini belirtmektedir. Bu eserler; İslam ve iman esasları, Allah'ın birliği ve sıfatları, peygamberlik, felsefe, ahlak ve siyaset, fıkıh, dua ve ibadetler, siyasetname, vasiyetname, ruhun bekası, tıp ilmi ve anatomi, yılanlar, Anadolu Ahiliğinin kuruluşu, örgüt yapısı ve felsefesi, İbn Sina'ya yazılan bir reddiye karşı reddiye, Fahrudin Razi, İbn Sina, Sadreddin Konevi, Sühreverdi el-Maktül'den tercümeler gibi hususları içeren yapıtlardır (Bayram, 2012, ss. 77-79). Mikail Bayram, tıp alanında kitaplar yazması, İbn Sina'dan tercümeler yapması ve yılan zehrinden panzehir üretmesi gibi tespitleriyle Ahi Evran'ın bir doktor olduğunu iddia etmektedir (Bayram, 2012, s. 49). Ayrıca Mikail Bayram, Ahi Evran'ın Mevlâna ve Moğollar ile fikir ayrılığı olduğunu, onlarla mücadele ettiğini ve Moğollara karşı başlattıkları bir isyanda şehit olduğunu ileri sürmektedir. Yine Ahi Evran'ın, Nasreddin Hoca olduğunu iddia etmekte ve bu konuda "*Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evran*" adlı müstakil bir kitabı bulunmaktadır (Bayram, 2001).

Ancak Mikail Bayram'ın Ahi Evran hakkındaki birçok iddiası eleştiriye neden olmuştur; Bayram'ın iddialarına karşı Hayri Kaplan, "*Tahrif ve Tashih, 13. Yüzyıl Anadolu Türk-İslâm Düşüncesi Üzerine İncelemeler*" adlı bir kitap yayınlamıştır. Bu eserde; Bayram'ın Ahi Evran'a ait olarak nitelediği eserlerin ona ait olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında, Bayram'ın iddialarından; Ahi Evran'ın Fahreddün Razi'nin öğrencilerinden olduğu, Herat'ta bulunduğu, Sadreddin Konevi ile mektuplaştığı, İbn-i Sina'nın hayranı olduğu ve ondan kitaplar çevirdiği, beş sene hapis yattığı, Evhadüddin Kirmani'nin talebesi, damadı ve müridi olduğu gibi birçok iddiaya da ihtiyatla yaklaşmak gerektiğini belirtmiştir (Kaplan, 2021, s. 653).

Ahilik ve Ahiler konusunda; Refik Soykut "*Orta Yol Ahilik, 1971*" Sabahattin Güllülü "*Sosyoloji Açısından Ahi Birlikleri, 1977*", Cemal Anadol, "*Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler 1991*", Yaşar Çalışkan ve M. Lütfi İkiz "*Kültür Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik, 1993*", Yusuf Ekinci "*Ahilik, 2008*", Prof. Dr. Fatih Köksal "*Ana Kaynaklarıyla Türk Ahiliği, 2015*" gibi akademisyen ve yazarların müstakil eserleri bulunmaktadır.

Ahilik ve Ahiler ile ilgili hususlarda; İsmet Uçma (2003); *Bir Sosyal Siyaset Kurumu Olarak Ahilik*, Rifat İlhan Çelik (2014); *Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi*, Alireza Moghaddam (2017); *13.-15.Yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik*:

Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji, Burcu Akbulut (2021); *XVI. yüzyılda Batı Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri* gibi doktora tezleri bulunmaktadır.

Ahilik ve Ahilerle ilgili birçok Yüksek Lisans tezi de bulunmaktadır; Ahmet Demir (1996); *Anadolu Selçukluları Döneminde Fütüvvet ve Ahilik*, Hilal Ceylan (2008); *Ahilerin Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Devlet Ve Toplum Hayatında Oynadıkları Roller*, Osman Oncar (2016); *Osmanlı Devletinin Kuruluşunda Ahiler ve Ahilik Kurumunun Rolü*, Mehmet Kart (2017), *Değerler Eğitiminde Bir Model Olarak Ahilik*, Kadir Ceylan (2018), *Konya Ahileri*, Enis Yalçın (2020); *Kırşehir'de Ahilik çalışmaları ve Ahi Baba Mustafa Karagüllü (1928-2018)*, bu tezlerden bazılarıdır.

2.BÖLÜM

AHİLİK VE AHİ EVRAN

2.1. AHİLİĞİ OLUŞTURAN ETMENLER VE AHİLİĞİN DOĞUŞU

Ahiliğin teessüsü ve gelişiminde siyasi karar ve uygulamaların büyük etkisi bulunmaktadır. Abbasi Devleti zamanında gaza faaliyetlerini yürütmek üzere Horasan, Fergana, Semerkant ve Harizm şehirlerinden savaşçı birlikler gönderilerek bunların Malatya, Tarsus, Diyarbakır, Maraş ve Erzurum gibi şehirlere yerleşmeleri sağlanmıştır. Gerçekleşen fetihler sonrasında Türkmenler bu bölgelere yerleştirilmiş ve Ahi lakaplı ilk şahıslara bu bölgelerde rastlanmıştır (Çelik, 2017, ss. 773). Bu yerleşim yerleri devletin uç bölgeleri olup müslüman olmayan unsurlara karşı fetih ve gaza faaliyetlerinin gerçekleştirildiği alanlardır. Keşfü'l Mahcub adlı eseri olan Cüllâbî el-Hücvîrî bu eserinde Kuzeybatı İran bölgesindeki mutasavvıfları anlatırken yaşadığı dönemde büyük bir şöhrete sahip Ahi Farac Zencani adlı bir sufiden bahsetmiş, 1068-69 yıllarında öldüğünü belirtmiştir. Yine aynı hususla ilgili olarak Tezkiretü'l-evliyâ adlı eserin sahibi Feridüddin Attar on ikinci yüzyılda yazmış olduğu eserinde Ahi İbrahim adı bir şahsiyetten bahsetmektedir. Ahiliğin kökenlerinin bu dönemlere kadar gittiği anlaşılmaktadır (Cahen, 1986, ss. 591-592).

Büyük Selçuklu Devleti'nin kuruluş ve genişleme sürecinde fetih ve gaza faaliyetlerinin gerçekleşmesinde savaşçı ve göçebe Türkmen gruplar çok etkili olmuşlardır. Ancak devletin büyümesi ve merkezileşmesi sonucu esir alınan gayrimüslim gençlerden oluşturulan Gulam sistemine geçilmiş ve devletin kuruluşunda etkili olan savaşçı ve göçebe Türkmen gruplar yönetin mekanizmasından uzaklaştırılarak etkileri azaltılmıştır. Küstürülen Türkmenler ise hükümdarlık mücadelelerinde muhalif güçler yanında yer almışlardır. Büyük Selçuklu Devleti, Türkmen grupları uç bölgelerine göç ettirerek hem Müslüman olmayan devlet ve gruplara karşı fetih ve gaza faaliyetlerini devam ettirmiş hem de savaşçı ve göçebe Türkmen unsurların merkezi otoriteye karşı tehlike oluşturmasını önlemiştir. Bu ortam Ahiliğin oluşmasına zemin oluşturmuştur (Çelik, 2017, ss. 773-776)

Ahilik Anadolu'da 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra uç bölgelere yerleştirilen yarı göçebe ve savaşçı Türkmen unsurları vasıtası ile yayılmaya başlamıştır. Anadolu coğrafyası yapılan fetihler ve Türkmenlerin yoğun göçleri sonucu yeniden biçimlenmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren uç bölgelere devlet politikası olarak Türkmen unsurların yerleştirilmesi devam etmiş, devletin kurucusu Süleymanşah (1075-

1086) döneminden itibaren Ahilik Anadolu'da kurumsallaşmaya başlamıştır (Çelik, 2017, s. 778).

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya hâkim olması sonucu şehirler, kasabalar ve köyler yeniden oluşturulmuştur. Devletin kara ticaret yolları yanında, deniz ticaret yollarını da ele geçirmesi ve uluslararası ticareti gerçekleştirmesi sonucu Anadolu coğrafyası kalkınmış ve zenginleşmiştir. 1220 yılında Moğol Devleti'nin Harzemşahlar'ı yenilgiye uğratıp, mamur İslam şehirlerini yağmalamaları ve çok büyük katliamlar yapmaları sonucu Horasan Bölgesi, Buhara, Semerkant, Nişabur, Fergana şehir ve yörelerinden içlerinde birçok âlim, sanatçı ve zanaatkârlar bulunan Müslüman toplulukları Anadolu topraklarına büyük bir göç dalgası oluşturmuşlardır. Bu büyük göçler sonucu Anadolu toprakları içerisinde bulunan Müslüman Türkler sosyo-kültürel yapısı yeniden biçimlenmiş ve bu durum Ahiliğin gelişmesini önemli ölçüde etkilemiştir (Çağatay, 1997, ss. 79-80).

Ahilik, siyasi ve ekonomik etkenler yanında çeşitli dini, toplumsal kurumların etkisiyle biçimlenmiştir. Moğol baskısı sonucu Horasan erenlerinin Anadolu'ya göç etmeleriyle bu alanlarda yayılan Horasan aklı ve Yesevilik, Abbasi Halifesi Nasır'ın kurumsallaştırdığı tasavvuf anlayışıyla biçimlenen Fütüvvet yapısı, Türkmenlerin ilk dönemlerinden itibaren hareketli yaşam tarzları sonucu ortaya çıkmış olan Türk kültürü içerisinde bulunan özellikler gibi etmenler Ahiliği yapılandırmış ve geliştirmiştir. Ahilik, bu etmenlerin de biçimlendirmesiyle Anadolu'da Türk toplumuna özgü bir yapı oluşturmuştur. Anadolu'da Ahilik, Anadolu şehirlerinde tutunabilmek amacıyla teşkilatlanmış, Türkiye Selçuklu Devleti'nin desteğiyle büyümüş ve yayılmıştır (Çağatay, 1997, ss. 47-49).

2.1.1. Horasan Aklı ve Yesevilik

Horasan aklı tabiri; İslam Dini'nin Orta Asya'da yaşayan Türkler arasında yayılmaya başladığı dönemlerde özellikle Horasan ve etrafında bazı tasavvufi akımların gelişmesi ve bu akımlara bağlı okullarda her türlü mezhepsel ayrılıklar göz ardı edilerek insanların gösterişten uzak, samimiyetle Allah'a ve Hz. Muhammed'e bağlılığını esas alan düşünce biçimidir. Aklı ve bilimi önceleyerek temel dini ilimler yanında matematik ve geometri ilimleriyle uğraşan zihniyeti ifade etmektedir. Yine bu tabir ile Ahmet Yesevi önderliğinde insanlığın yaradılış gayesini ve görevlerini bilip, doğruluk ve ahlaki ilkeleri önceleyen bir Türk tasavvufi düşüncesi anlatılmak istenmektedir. Ahmed Yesevî, şiirlerinde insancılığı, maneviyat dünyasının çekiciliğini, gönüllerdeki duyguların temizliğini, doğruluğunu,

insanın insana kötülük etmemesini şiirlerinde yüceltmıştır. Hayattaki olumsuzlukları eleştirerek sosyal anlaşmazlıkları, hataları görmüş ve dile getirmiştir. Hak yiyen insanları, dalkavukları, din adına aldatanların yanlış yolunu eleştirmiştir. Doğruluğa meyletmeyi, hakikati yücelterek, namusu, temiz kalpliliği övmüştür. Yüksek değerleri öven Ahmed Yesevî, insanları adil, hayırsever, cömert, namuslu ve alçak gönüllü olmaya çağırmıştır. O, halka, iyiliğin yollarını öğüt vererek anlatmakla birlikte, temel insani değerleri bizzat kendi yaşamında da uygulamıştır. Ahmed Yesevî'nin okulunda yetişenler, başta Ahi Evran Veli de dâhil olmak üzere Orta Asya'dan Anadolu'ya gelerek göçebe Türk topluluklarını eğitmişlerdir. Esnaf teşkilatlarını örgütlemeye ve devlet adamlarına öncülük etmeye büyük başarı sağlamışlardır (Altınok, 2016, ss. 11-14)

Hoca Ahmed Yesevî, Türkistan bölgesinin Yesi şehrinde doğmuştur. Buhârâ'ya gelerek burada Yusuf Hemedânî'ye (1140) bağlanarak onun halifesi olmuştur. Yusuf Hemedani'nin dört halifesinden biri olmuş ve ilk iki halifeden sonra mürşidlik makamına geçmiş, sonra Yesi'ye dönerek düşüncelerini Türkmenler arasında yayan Ahmed Yesevi'nin (1166-1167) yıllarında vefat ettiği tahmin edilmektedir (Gölpınarlı, 1969, ss.199-200).

Hoca Ahmed Yesevi, Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Peygamberin Sünnetine samimiyetle bağlılık göstermiş, ibadet algısını sadece namaz, abdestle değil adalet, doğruluk ve dine gönülden bağlanma düşünceleriyle ilkelerini belirlemiştir. Dünya ve ahiret dengesini arayan bir anlayışına sahiptir (Küçükkaya, 2018, s.145).

Hoca Ahmed Yesevi, dünya ve ahiret dengesini kurabilen, Kur'an-ı Kerim'in hükümlerine ve Hz. Peygamberin sünnetine bağlı, Ehl-i Sünnet ve'l Cemaat ilkelerini hassasiyetle uygulamaya çalışan bir tarikat anlayışına sahiptir (Küçükkaya, 2018, s.145). Ahmet Yesevi düşünce ve ilkelerini Anadolu'da Ahi Evran, Sarı Saltuk Baba, Yunus Emre, Geyikli Baba, Somuncu Baba, Hacı Bayram Veli ve Gül Baba gibi manevi önderler temsil etmişlerdir (Kafalı, 1993, ss. 167-168).

Yesevilik ve Ahilik birbirine yakın düşünce özelliklerine sahiptir; Dini temel kaynaklarından saf ve duru bir şekilde algılama, bir sanat sahibi olmak, çalışkan ve paylaşımcı olmak, fakir ve miskinleri gözetmek, misafirperver olmak, dürüstlük, tok gözlülük, diğerkâmlık ve dünya malına, makamlara, şöhrete, zenginlere gönül vermeme gibi değerler her iki düşüncede ortak noktalardır.

Ahmed Yesevi'nin tahtadan kaşık, kâse ve tabaklar yaptığı, bu yaptığı ürünleri öküzünün sırtına yükleyerek şehre gönderdiği anlatılmıştır. İnsanlar ihtiyaçlarını öküzün heybesinden alarak parasını yine oraya koymuşlar, heybeden ürün alıp da parasını

koymayanları öküzün takip etmiş, bunu gören ahalinin de olaya müdahale ederek parayı tahsil ettikleri belirtilmiştir (Gölpınarlı, 1958, s. 14). Ahi Evran Horasan ve Maverâünnehir'deki eğitim devresinde Yesevi erenlerinden debbağ (deri işlemeciliği) öğrenmiş, Anadolu'ya geldiğinde Konya, Kayseri ve Kırşehir'de dericilik atölyesi kurarak hem sanatını icra etmiş hem de esnafı bir araya getirerek Ahilik teşkilatının kurumsallaşmasını geliştirmiştir (Çağatay, 1997, ss.49-50).

Ahmed Yesevi'nin eseri olan Divanı Hikmette;

*Ümmet olsan, garîblere uyar ol sen,
Âyet ve hadîsi her kim dese, duyar ol sen,
Rızk, nasîp her ne verse, tok gözlü ol sen,
Tok gözlü olup şevk şarâbını içtim ben işte.*

*Akıllı isen, Garîblerin gönlünü avla,
Mustafâ gibi yurdunu gezip Yetîm ara,
Dünyaya tapan soysuzlardan yüzünü çevir*

Yüz çevirerek deryâ olup taştım ben işte (Ahmed Yesevî, 2016, ss. 44-45).

Yukardaki mısralarda Yeseviliğin düşünce yapısı ve bazı temel ilkelerine değinilmektedir.

Ahilik düşüncesinin Anadolu'daki bilinen ilk Türkçe kaynaklarından olan Burgazi Fütüvvetnâmesi'nde;

"Ahinin cömert olması, dünyaya bağlanmaması, kendi emeğiyle geçinmesi, alçak gönüllülük etmesi, cimrilikten kaçınması, namazını kazaya bırakmaması, hayâ ehli olması, helal yemesi, helalinden geçinmesi, helalinden kazanması, bir sanatı, bir işi olması gerektir.

Ahinin on sekiz dirhem gümüşten fazla dünyalığı olmamalıdır, bundan fazla nesi varsa yoksullara vermelidir. Her şeyin tuzu vardır, yiğitliğin, ahiliğin tuzu da ekmek kazanmak, yoksulu doyurmaktır.

Ahinin bilgi sahibi olması, bilginleri sevmesi, beylerin, uluların kapısına gitmemesi, aksine, padişahın bile onun ayağına gelmesi gerektir."(Gölpınarlı, 2015, s. 86) ifadeleriyle Ahilik düşüncesinin temel ilkeleri anlatılmıştır. Her iki metni incelediğimizde bu düşüncelerin birbirine yakınlığı görülmektedir.

Her iki tasavvuf erbabının sanat sahibi olduğu, ürettiği ve düşünce altyapılarını bu doğrultuda geliştirdikleri aşîkârdır. Üretmenin ve sanat sahibi olmanın ne derece önemli

olduğunu hem uygulamışlar hem de öğretilerinde sık sık belirtmişlerdir. Bu kapsamda Ahiliğin Yesevi ilkelerinden etkilendiğini belirtebiliriz.

2.1.2. Fütüvvet ve Tasavvuf

Fütüvvet kavramı kaynağını İslam dininin temelleri olan Kuran'ı Kerim ve Sünnetten alan yiğitlik, kahramanlık, civanmertlik, misafirperverlik, adalet, cömertlik, eli açıklık, alçak gönüllülük, doğruluk, diğerkâmlık kavramlarını içeren İslam Dini'nin temel ahlaki ve kahramanlık özelliklerini öne çıkaran Arapça “feta” kelimesinden türemiş bir kavramdır.

Fütüvvet İslam Dini öncesi Arap, Fars ve Türk toplumları içerisinde çeşitli biçimlerde var olmuş, İslamiyet’le cesaret ve cömertlik gibi dini boyutu da olan kavramların ibadet olarak belirlenmesiyle yeni bir biçime bürünmüştür. İslam öncesi Arap toplumunda “Feta” kavramına cesaret ve yardımseverlik boyutlarıyla önem verilmiş, Mekke İslam öncesi yardımlaşma kuruluşu olan “Hılfu’l Fudûl” uygulamalarıyla bu kavram hayat bulmuştur. Fars kültürü içerisinde bulunan civanmertlik kavramı cesaret ve kahramanlık içermektedir. Türk kültürü içerisinde yer alan alplik, alperenlik kavramları yine cesurluk, yiğitlik, bahadırılık anlamlarına gelmektedir. Fütüvvet, İslam tasavvuf anlayışı bağlamında “Kâmil insan” kavramıyla tanımlanan güzel ahlak, güzel ibadet, kötülüklerden uzak durmak, adalet, cesaret, misafirperverlik ve merhamet gibi yüce duyguları içeren, Hz. Adem’den Hz. Muhammed’e bütün peygamberleri ve dört halifeyle devam eden silsileyi kapsayan, mütekâmil ahlakı hedefleyen ilkeleri ifade etmektedir (Çelik, 2014, s.25-26).

Abbasi Devleti içerisinde, dağınık halde bulunan, kendilerine Ayyârun, Şatır ve Rûnûd denilen fütüvvet grupları bulunmaktaydı. Bu Fütüvvet gruplarından bir kısmı asli fonksiyonlarından çıkmışlar ve eşkıyalık yapmaya başlamışlardır. Bu gruplar toplumsal düzeni bozarak tehlike göstermişler ve hatta merkezi otoriteyi sarsan faaliyetlerde bulunmuşlardır. Abbasi halifesi Nasır Li-dinillah (1180-1225) Fütüvvet teşkilatına girmiş ve devlet bünyesinde bu grupları kendisine bağlayarak birleştirmiştir (Taeschner, 2015, s. 13).

Halife Nasır’ın 1182 yılında başlattığı bu hareket sonucu bazı Fütüvvet grupları kaldırılmış, fakat tamamı devlete bağlanarak Halifenin şahsında temsil edilip, kontrol altına alınmıştır. Bu sayede Halife Nasır iç ve dış siyasette birçok faydalar elde etmiştir. Hilafet süresinin kırk altı yıl gibi uzun bir dönem sürmesinde bu gibi politikaları başarıyla uygulayabilmesinin etkisi bulunmaktadır. Halife Nasır’ın siyasi ve dini danışmanı olan Şafi Mezhebi’ne mensup bir tasavvuf erbabı olan Şihâbeddîn Ebu-l Hafs Ömer b. Abdullah es-Sühreverdî’nin Avarifü-l Mearif ve Risaletü-l Fütüvve adlı eserlerinden istifade edilerek

Fütüvvetin ana ilkeleri belirlenmiştir. Halife'nin Fütüvvet teşkilatına girerek tüm fütüvvet gruplarını kendi şahsında toplaması sonucu ülke içerisinde elde ettiği ilk fayda, amacından sapmış ve toplumsal asayiş bozabilecek faaliyetlere girişen grupların faaliyetlerini engelleyerek iç barışı sağlaması ve toplumsal düzenin korunmasını temin etmesidir. İkinci fayda ise hem tasavvufun hem de ılımlı İmamiye Şiiliğinin Fütüvvet bünyesine dâhil edilmesiyle aşırı İsmailiye Şiiliğine karşı bir yapı oluşturulmuş, Fütüvvet teşkilatı içerisinde Sünnileri, ılımlı Şiileri ve tasavvuf mensuplarını aynı düşünce etrafında birleştirilmesidir. Halife toplum içindeki başıboş, dağınık ve çoğu amacı dışında faaliyet gösteren fütüvvet gruplarını birleştirerek onlardan topluma ve devlete gelebilecek zararları önlediği gibi aynı zamanda bu grupların desteğini sağlayarak toplumsal nüfuzunu artırmış ve sağlamlaştırmıştır. Bu sayede devlet kontrolünde fütüvvet bünyesinde dini bir ittifak zemini de oluşturulmuştur. (Taeschner, 2015, s. 15)

Halife Nasır'ın Fütüvvet yapısını ve gruplarını kendi şahsında ve devlet bünyesinde birleştirmesinin uluslararası ve siyasi bir amacı da bulunmaktadır. Halife, İslam Dünyası'nda sultanları Fütüvvet teşkilatına resmi bir törenle dâhil ederek Abbasi Devleti'ni dini otorite ve Hilafetin merkezi olarak tanıtmış ve İslam dünyasında siyasi nüfuzunu artırmıştır. Türkiye Selçuklu Devleti sultanlarından İzzettin Keykavus ve Alaaddin Keykubat, Halifenin temsilcileri vasıtasıyla şed kuşanarak Fütüvvet teşkilatına girmişlerdir (Çelik, 2022, s. 88).

VIII. yüzyıldan itibaren Fütüvvet konusunda Fütüvvetnâme adı verilen eserler yazılmış ve Tasavvuf düşüncesinin de bu yapıya dâhil edilmesiyle devlet kontrolünde olan bu yapı kurumsallaşma sürecine girmiştir. Bu eserler Fütüvvetin kaynağından, ilkelerinden, ilk peygamber Hz. Âdem'den başlayıp son peygamber Hz. Muhammed'e ondan da dört halifeye gelen bir silsilesi olduğundan bahsetmişlerdir. Bu eserler Fütüvvet mensuplarının uyması gereken kuralları, âdap ve erkânını yani anayasasını oluşturmuşlardır. Bu alanda bilinen ilk eserlerden birisi Es-Sülemi'nin Kitabı-l Fütüvve adlı eseridir. İkinci en önemli kişi ve eserleri ise Abbasi Halifesi Nasır Li-dinillah'ın siyasi ve dini danışmanlığını yapmış olan Şihâbeddîn Ebu-l Hafs Ömer b. Abdullah es-Sühreverdî ve onun Avarifü-l Mearif ve Risaletü-l Fütüvve adlı eserleridir. Bu eserler yıllarca İslam toplumlarında Fütüvvet ve Ahilik mensuplarının uyması gereken temel ilkeleri belirleyen temel kaynaklar olmuşlardır. Anadolu'da yazılan ilk Türkçe fütüvvetnâme Yahya b. Halîl Çoban Fet'al Burgâzî, tarafından 1250-1258 yılları arasında yazıldığı tahmin edilen en bilinen adıyla Burgâzî Fütüvvetnâmesidir. Bu fütüvvetnâme Anadolu'da Ahi zaviyelerinde çok uzun dönemler

okunmuş, Ahiliğin âdap ve erkânını belirleyen en temel kurallar bütününe oluşturmuştur (Gölpınarlı,2015, ss. 85-90).

2.1.3 Türk Kültürü İçerisindeki Unsurlar

Türk Milletinin öteden beri kendine has özellikleri bulunmaktadır. Bu temel özellikler ile Ahilik arasında paralellik görülmektedir.

Türk Milletinin temel özellikleri;

Türk temiz kalpli, edepli, akıllı, terbiyeli ve hoşgörülüdür. Türk vatanını, yurdunu, yerini çok sever. Türk cesurdur, kahramandır, sağlam yapılıdır. İyi savaşıır. Türk açık yürekli, temiz kalpli, açık sözlüdür. Türk güvenilir, namuslu insandır. Türk itaati bilir, teşkilatçıdır, organize hareket etmeye yatkındır. Türk acizleri ve düşkünüleri korur, savaş sırasında şiddetli barış zamanlarında sakindir. Misafir ağırlamayı sever, yedirir içirir, yardım eder. Mücadeleci ve kavgacıdır. Türk hayatın güçlüklerine karşı tahammül etmesini bilir. Türk hem seyis hem çoban, hem de süvaridir. İyi ata biner iyi ok atar hem önünü hem arkasını at üzerindeyken görür (Baykara, 2002, s.381). Türk Milletinin bu özellikleriyle Ahilerin sahip olması gereken özellikler arasında yakınlık olduğu görülebilmektedir.

Bu hususta ayrıca Ahi kelimesinin eski Türkçe lugâtlarında cömert ve eli açık manasına gelen akı kelimesinden kaynaklandığına dair çalışmalar bulunmaktadır. Kelimenin kökeninin Divan-ı Lugat-it Türk ve Atabetü'l Hakayık'ta "Eli açık, cömert, yiğit" anlamlarına gelmesi ve sadece anlam olarak değil sözcüğün içerik olarak mertlik, alplik, yiğitlik, konukseverlik özellikleri taşımasından dolayı Ahi kelimesinin Akı kelimesinden dönüştüğünü ileri süren düşünceler bulunmaktadır (Çağatay, 1997, s. 44).

Şair Edip Ahmed Yükneki'nin XII. yüzyılda Türkçe yazdığı bir siyasetname ve nasihatname olan Atabetü'l Hakayık adlı Türk dili açısından çok önemli bir kaynak olan eserinde, akıllıkla ilgili bazı beyitler bulunmaktadır;

Kamuğ til akı er senasın ayur,

Akılık kamuğ ayb kirini yuyur.

"Bütün diller cömert adamın methini söyler,

Cömertlik bütün ayıbların kirini temizler."

Akı bol sanga söz sökünç kelmesün,

Sökünç kalgü yolnu akılık tıyur.

*"Cömert ol, sana söz, sövme gelmesin,
Sövme gelecek yolu cömertlik kapatır."*

*Egilmez köngülni akı er eger,
Tegilmez muradka akı er teğer.
"Eğilmez gönülü cömert adam eğer,
Erişilmez murada cömert adam erişir."*

*Bahıllıkni kanı öger til kayu,
Akılıkni am has tözü halk öger.
"Hasisliğı öğen dil hani, nerede,
Cömertliğı âm, hâs, bütün halk över."*

*Bu budun talısı akı er turur,
Akılık şeref cah cemal arturur.
"Bu halk arasında en iyi adam, cömert adamdır,
Cömertlik şeref, ikbâl ve cemâli artırır." (Tekler, 2020, s.225).*

Kaşgarlı Mahmud'un Türkçe sözlük olarak 1074 yılında kaleme aldığı Divan-ı Lugat-it Türk adlı eserde, akı (اقى) şeklinde geçen kelime " Eli açık, koçak " anlamlarında çevrilmiştir. Koçak ise kabadayı, yürekli, cömert ve yiğit anlamlarına gelmektedir (Divan-ü Lugat-it-Türk Tercümesi, 1985, s.90)

Atabetü'l Hakayık'ta geçen akılık ile ilgili beyitlerle birlikte akılık kavramının anlam içeriği düşünüldüğünde Ahilerin düşünce yapısı ile anlamca birbirine çok yakın olduğu görülebilmektedir. Türk Kültürü içerisinde bulunan cesurluk, haksızlığa karşı sessiz kalmama, inandığı değerler için savaşıma, yiğitlik, cömertlik, konukseverlik ve eli açıklık gibi değerler ve tuz-ekmek hakkı, saçı saçmak, dış kirası gibi gelenekler Ahiler içerisinde de yaşatılmış ve günümüzde bu gelenekler Türk toplumları içerisinde yaşatılmaya devam etmektedir (Çelik, 2014, ss. 41-45; Çelik, 2020, s. 439).

2.2. AHİ EVRAN'IN HAYATI

Ahi Evran'ın asıl adı Şeyh Nasirüddin Ebu'l Hakayık Mahmud b. Ahmed El-Hoyi'dir. 1171 yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Ahi Evran'ın doğduğu şehir

olan Hoy bugün Van'a yaklaşık yetmiş kilometre uzaklıkta İran sınırları içerisinde bulunan bir şehirdir. Bu bölge Tuğrul Bey'den beri Türkmenlerin yerleştiği bir bölgedir. İlk eğitimini doğduğu bölgede almış olup, bir süre sonra Horasan ve Maverâünnehir'e gitmiştir (Bayram, 2012, s. 51). Tahsil için Horasan Maverâünnehir'e giderek Piri Türkistan Hoca Ahmed Yesevi'nin talebelerinden fıkıh, tefsir, kelam, hadis ve tasavvuf dersleri alan Ahi Evran, Yesevi geleneğinin temel prensibi olan Yesevi dergâhlarında dericilik sanatını öğrenmiştir. Başkasının geliriyle geçinen, sanatı olmayan insan, Yesevi dergâhlarına giremezdi (Altınok, 2004, s.64). Ahi Evran yirmili yaşlarında Herat'a gelmiş, burada kelam ve tefsir âlimi aynı zamanda mantık ve tıp ve astronomi ilimleri ile ilgilenen Fahrüddin Razi'den ilim tahsil etmiş, buradan Bağdat'a gelmiştir. Bağdat'ta Evhadüddin Kirmani ile tanışıp tıp, felsefe, tasavvuf, kelam ilimlerini tahsil ederek İbni Sina'dan eserler tercüme etmiştir. Bağdat'ta Kirmani vasıtasıyla fütüvvet teşkilatıyla tanışmıştır (Bayram, 2012, s. 51).

1205 yılında Evhadüddin Kirmani ve bir heyetle Türkiye Selçuklu Devleti tahtına yeni çıkmış olan I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in hocası Mecdüddin İshak'la Anadolu'ya gelmiştir. Mecdüddin İshak, I. Gıyaseddin adına Abbasi Halifesine bağlılığını bildirmek amacıyla gönderilmiştir. Hac vazifesini de yaptıktan sonra dönüşte fütüvvet teşkilatına mensup âlim ve şeyhlerle Anadolu'ya dönmüştür. Hocası Kirmani ile Anadolu topraklarına gelen Ahi Evran bir süre Konya'da kaldıktan sonra Kayseri'ye gelerek burada bir debbağ (dericilik) atölyesi kurmuştur. Ahi Evran burada hem dericileri hem de diğer esnafı teşkilatlandırarak Ahilik teşkilatını geliştirmiş, Uluslararası bir pazar olan "*Yabanlu Pazarı*" denilen büyük bir pazarın kurulmasına öncülük etmiştir. Bugün Kayseri'nin Pınarbaşı İlçesine bağlı Pazarören Mahallesi etrafında ticaret yollarının kesişme noktasında kurulduğu düşünülen pazar, bölgenin hem ticari hem de ilmi olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Ahi Evran yaklaşık otuz beş yaşında geldiği Kayseri'de tahminen yirmi yıl yaşamıştır (Sümer, 1985, ss. 20-22; Bayram, 2012, ss. 53-54).

Ahi Evran, I. Alaaddin Keykubad tahta çıktıktan sonra onun isteğiyle tekrar Konya'ya gelmiştir. I. Alaaddin Keykubad'ın Ahilere karşı özel ilgi ve sevgisi olmuştur. O, Selçuklu toplumunun ticari ve ahlaki yapısını Ahilik teşkilatı üzerinden kurgulamıştır. Ahiler de Sultan Keykubad'a karşı son derece bağlı olup, gönülden sevgi duymuşlardır. Bu dönem Türkiye Selçuklu Devleti'nin her yönden en parlak dönemidir. Ahi Evran, Ahilik sistemini Konya'da uygulamış, aynı zamanda bütün Selçuklu şehirlerinde bu dönemde yönetimin de desteğiyle Ahilik teşkilatı örgütlenmiştir (Çağatay, 1997, s. 85). Bu parlak dönem 1237 yılında I. Alaadin Keykubad'ın, oğlu II. Gıyaseddin ve Emir Sadettin Köpek

tarafından zehirlenerek öldürülmesi ile son bulmuştur. Sultanın öldürülmesine karşı çıkan Ahiler ve Türkmenler yönetime karşı tavır almış, bu sırada Ahi Evran, Ahilerin önderi olması nedeniyle tutuklanarak hapse atılmıştır. Ahi Evran'ın Konya'da yirmi yıl kadar yaşadığı ve beş yıl hapis yattığı tahmin edilmektedir (Bayram, 2012, s. 54-55).

Bu dönemde Türkiye Selçuklu Devleti Köseadağ Savaşı'nda Moğollara mağlup olmuş ve onların tahakkümüne tabi olmuştur. Moğollar Erzurum, Erzincan ve Kayseri gibi birçok mamur Anadolu şehrini yağmalamış ve yıkıma uğratmış, üretilen ilmi ve ticari birtakım birikimleri yok etmişlerdir. Yapılan bu talan faaliyetlerine Ahiler karşı çıkmış, yakalananlar en acımasız bir şekilde cezalandırılmışlardır (Karadağ, 2019, s. 53-54).

Ahi Evran hapisten çıkınca bir süre Denizli'ye gitmiş, oradan tekrar Konya'ya gelmiş, Konya'dan da bir süre sonra ayrılarak Kırşehir'e yerleşmiştir. Kırşehir'de on üç veya on dört yıl yaşadığı tahmin edilmektedir. Burada yine deri işleme atölyesi kurmuş ve Ahi örgütlerini geliştirmiştir. Bu dönemde Moğol Devleti'nin Ahilere karşı sindirme ve yok etme politikaları devam etmiş, Ahiler de buna karşı direniş göstermişlerdir. Ahi Evran 93 yaşında Moğolların gönderdiği bir birliğin Kırşehir'de Ahilere saldırması sonucu şehit edilmiştir (Altınok, 2004, s.72).

Vardı key Kırşehrini tuttu mekân

Issı suyu eyledi ol dem hamam. (Menâkıb nr. 62)

Bir çarşıyu yaptı çarpare saraç

Doydı nice benzi soluh karnı aç. (Menâkıb nr. 63)

Ulu mescidi düzdi çar kenarı

Üleşirdü anda kari zararı. (Menâkıb nr. 64)

Otuz iki gönü eylerdü dabah

Dükkânın açardı hem ahşam sabah (Menâkıb nr. 65).

Süleyman bin Alaüddevle bin Abdullah'ın Menâkıb-ı Ahi Evran Veli adlı 1588 tarihli menâkıbnâmesinde; Ahi Evran'ın Kırşehir'e yerleştikten sonra burada kaplıca suyuyla hamam kurduğu, mescit ve zaviye yaptırdığı anlatılmıştır. Şehir merkezinde bulunan Ulu cami etrafında çarşı kurulmasını sağlayarak, deri işleme atölyesi ve çeşitli zanaat işletmeleri kurdurduğu buralarda üretim ve pazar faaliyetlerinin gerçekleştiği, bunun yanında aç ve fakir insanları doyurduğu anlatılmaktadır (Altınok, 2004, s.70).

Bütün bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere Ahi Evran uzun ömrünü ilim, zanaat, üretim, insanlığa hizmet ve vatan müdafaasıyla geçirmiş, toplumsal ihtiyaçların giderilmesi ve yaşanan şehirlerin imarı ve ihtiyaç sahiplerinin korunup kollanması noktasında üstün hizmetler ifa etmiştir.

2.3. AHİLİĞİN ANADOLU'DA YAYILIŞI VE YÜKSELİŞİ

Anadolu topraklarında Ahilik, Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan itibaren oluşmaya başlamıştır. Ahilik teşkilatının Ahi Evran Anadolu'ya gelmeden önceki dönemlerde var olduğu bilinmektedir. Ancak ilk olarak Ahilerin, 1192 yılında Konya'da devlet protokolünde yer aldığı, şehir savunmasında ve yapılan anlaşmalarda etkin rol aldığı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk hükümdarlık döneminde, Rükneddin Süleyman Şah ile taht mücadelesinde görülmektedir (İbn Bibi, 1996, ss. 52-53). Bu dönemde Ahilerin teşkilatlı ve güçlü bir yapıya sahip oldukları düşünülürse daha önceki dönemlerde olduğu tahmin edilebilir. Ahilik teşkilatı Sultan I. İzzettin Keykavus'un Fütüvvet teşkilatına girmesiyle yükselme dönemine girmiş, en üst seviyede devlet yöneticileri tarafından tescillenmiş ve desteklenmiş, ülkenin her yanına, şehirlere, kasabalara hatta köylere kadar yayılma imkânı bulmuştur. Sultan I. Alaaddin Keykubat döneminde ise en zirve dönemlerini yaşamış olan Ahiler, sultanın zehirlenerek şehit edilmesi sonrasında zorluklar yaşamışlardır. Bu dönemden sonra Ahi önderleri tutuklanarak uzun yıllar hapsedilmiş, Ahiler takip ve baskı altında tutulmuş, zulüm görmüşlerdir. Köseadağ yenilgisi sonrasında ise Ahiler bütün büyük şehirlerde örgütlendiğinden, Moğolların saldırılarına karşı direniş gösteren şehirlerde başta Erzurum, Erzincan, Kayseri ve Kırşehir olmak üzere çok büyük katliamlara maruz kalmışlardır (Karadağ, 2019, s.53-54). Fakat Ahiler Anadolu'da Müslüman Türk topluluklarının temel dinamiklerini oluşturan önemli bir unsur olduğundan, Babailer isyanı ve arkasından Moğol istilasını hadiselerinin ortaya çıkardığı insanların can ve mal güvenliğinin kalmaması ile kargaşa ortamının yayılması sonrasında Türkiye Selçuklu topraklarının daha çok uç bölgelerine yerleşerek varlıklarını devam ettirmişlerdir (Köprülü, 1991, ss. 89-93).

İbn Battuta Seyahatnamesinde, *"Onlar Anadolu'ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadır. Şehirlerine gelen yabancıları misafir etme, onlarla ilgilenme, yiyeceklerini ve konaklayacakları yeri sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara*

katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz," ifadeleriyle Ahileri övmektedir (Tanci, 2004, s. 404).

Ahiler, Türkiye Selçuklu Devleti sınırları içerisinde şehir merkezlerinde, kasabalarda ve köylerde yerleşmişler ve hayatın hemen hemen her alanında üretimde bulunarak ve Ahilik teşkilatı mensuplarının hem mesleki hem de manevi eğitimlerini gerçekleştirerek faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Ahilere ait 16. yüzyılda Osmanlı Devleti sınırları içerisinde özellikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin uç bölgeleri olarak tanımlanan yerleşim yerlerinde 151 adet Ahi Zaviyesi tespit edilmiştir;

Tablo 2. 1. 16. Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahi Zaviyelerinin Dağılımı (Akbulut, 2021, ss. 31-329)

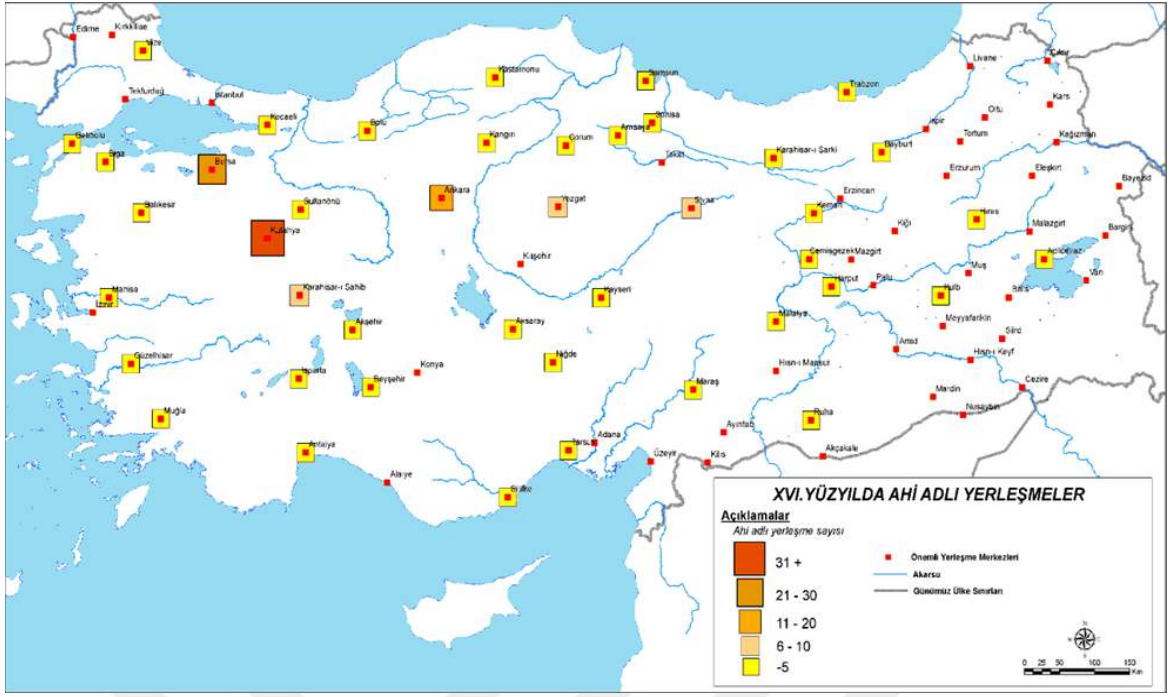
No	Sancak	Zaviye Sayısı	Kaynak
1	Kütahya Sancağı	32	BOA. TD. nr. 369; KKA. TD. nr. 560; BOA. MAD. nr. 262
2	Hüdavendigar Sancağı	12	BOA. TD. nr. 453; KKA. TD. nr. 585
3	Sultanönü Sancağı	6	BOA. MAD. nr. 27; BOA. MAD. nr. 18333; KKA. TD. nr. 541; BOA. C. EV.
4	Karahisar-ı Sahip Sancağı	11	KKA. TD. nr. 575; BOA. C. EV, nr. 36;
5	Hamid Sancağı	13	KKA. TD. nr. 566; BOA. MAD. nr. 3331
6	Biga Sancağı	1	İE. EV, nr. 7.
7	Karesi Sancağı	3	KKA. TD. nr. 568; BOA. C. EV, nr. 217; BOA. C. EV, nr. 425.
8	Saruhan Sancağı	9	BOA. TD. nr. 398; KKA. TD. nr. 544; BOA. C. EV, nr. 604.
9	Aydın Sancağı	24	KKA. TD. nr. 571; AE. SMST. II.
10	Menteşe Sancağı	34	BOA. TD. nr. 338; KKA. TD. nr. 569;
11	Teke Sancağı	6	KKA. TD. nr. 567; VGMA, nr. 532.
	Toplam	151	

Anadolu coğrafyasında XVI. yüzyılda Ahilerin hemen hemen her yerleşim yerinde kurmuş olduğu eğitim ve yardımlaşma ve toplanma merkezleri olan zaviyelerin yanında "Ahi" adı verilmiş birçok yerleşim yeri de tespit edilmiş bulunmaktadır. Bunlardan 29 Köy, 38 çiftlik, 24 mezra, 30 mahalle olmak üzere toplamda 120 kadar yerleşim yeri Ahi ismiyle bilinmektedir (Yiğit, 2013, s. 259).

Tablo 2. 2. 16. Yüzyılda Ahi Adlı Yerleşmelerin Dağılımı (Yiğit, 2013, s. 259)

Sancak	Köy	Çiftlik	Mezra	Mahalle	Yerleşme Toplamı	Sancak	Köy	Çiftlik	Mezra	Mahalle	Yerleşme Toplamı
Kütahya	2	26	4	5	37	Hüdavendigar	8	4	7	3	22
Karahisar-ı sahip	1	3	4	-	8	Biga	2	-	-	1	3
Sultanönü	2	2	1	-	5	Karesi	2	-	-	-	2
Hamid	-	3	-	-	3	Saruhan	2	2	-	-	3
Ankara	5	1	-	6	12	Aydın	-	2	-	-	2
Bolu	1	-	1	1	3	Menteşe	1	1	-	1	3
Kastamonu	-	-	2	1	3	Teke	-	1	1	-	2
Kengiri	1	-	-	3	4	Maraş	2	-	2	-	4
Kocaili	1	-	-	-	1	Bozok	-	-	9	-	9
Konya	-	-	3	1	4	Paşa livası	2	-	-	1	2
Beyşehir	-	2	-	-	2	Vize	2	1	-	-	3
Akşehir	-	-	-	4	4	Çirmen	-	2	1	-	3
Aksaray	-	-	1	-	1	Harput	-	-	-	1	1
Niğde	-	-	1	2	3	Ruha	1	-	-	-	1
Kayseri	-	-	1	2	3	Hınıs	-	-	1	-	1
İç-il	3	-	-	1	4	Gelibolu	-	-	-	1	1
Amasya	4	-	-	-	4	Çemişgezek	1	-	-	-	1
Çorumlu	-	-	1	-	1	Adıyaman	-	-	-	-	1
Sivas-Tokat	4	-	2	-	6	Adilcevaz ve Ahlat	1	-	-	-	1
Sonisa-Niksar	-	-	2	2	4	Malatya	1	-	-	-	2
Karahisar-ı Şarki	1	1	1	-	3	Ordu	-	-	-	-	-
Canik	1	-	-	-	1	Tarsus	1	-	-	-	1
Trabzon	1	-	-	-	1	Zamantu	2	-	-	-	2
Kemah	-	-	-	1	1	Genel Toplam	29	38	24	30	120
Bayburd	2	-	-	-	2						

Fütüvvet ve Ahilik konularında çok önemli araştırmaları olan Muallim Cevdet, " *İslam Fütüvveti ve Türk Ahiliği, İbn Battuta'ya Zeyl* " adlı çok önemli eserinde; " *Ahilik teşkilatının zaviyelerinin her vilayet, belde ve köylerde kaydına ve Anadolu'nun büyüklüğüne göre Ahilere ait 270 adet zaviyenin varlığını kabul etmek mübalağa olmaz.*" ifadeleriyle Ahilerin Anadolu'da ne kadar yaygın olduğunu belirtmektedir (Cevdet, 2008, ss. 485-486)

Harita 2. 1. 16. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Adlı Yerleşim Yerleri (Yiğit, 2013, s. 260)

Bütün bu çalışmalardan da anlaşılabilirdiği gibi Ahilik teşkilatı her türlü katliam, sürgün ve baskılara karşı varlığını sürdürebilmiş, Anadolu Türk şehirlerinin neredeyse tamamına yakınına damgasını vurmuş, Müslüman Türk halkı tarafından benimsenmiştir.

2.4. AHİLİĞİN ÂDAB VE ERKÂNI

Ahiler arasında gelenekselleşmiş yol, yöntem, usul, tutum ve davranışlar bulunmaktadır. Ahilerin gözettiği ve uyguladığı bu tutum ve davranışlara “*Ahiliğin Âdap ve Erkânı*” denilmektedir. Anadolu’da yazılan ilk Türkçe fütüvvetnâme olan Burgazi Fütüvvetnâme’si yıllar boyunca Ahi zaviyelerinde okunmuş ve uygulanmıştır. Bu Fütüvvetnâmede Ahilerin âdap ve erkânından bazıları şöyledir;

Allah Teâla’ya hamd-ü senâ ve Hz. Peygamber’e salavâtтан sonra;

Fütüvvetin atası Hz. Muhammed’dir. O şeyhliği Hz. Ebu Bekir’e, o da Hz. Ali’ye vermiştir (Gölpınarlı, 2015, s.114).

Fütüvvet ehli olamayacaklar; Batıla tapan kâfirler, münafıklar, halka yalan söyleyen müneccimler, içki içenler, mümin ile kâfiri bir tutan dellaklar, halkın ziyanını isteyen dellallar, sözünde durmayanlar, hayvanları inciten kasaplar fütüvvet ehli olamazlar. İnsanların rahatını istemeyen cerrahlar, resim yapanlar, hayvanları avlayarak yavrularını

açlıktan öldüren avcılar, dünyaya tapan stokçular, kötü niyetliler, şehvetine düşkünler, cimriler, gıybet edenler, hırsızlar, zalimler, cahiller fütüvvete giremezler, bu davranışları yapanlar fütüvvet içerisinde iseler çıkarılırlar (Gölpınarlı, 2015, ss.121-123).

Ahi cömert olmalı, namazını düzenli kılmalı ve kazaya bırakmamalı, edep ve hayâ sahibi olmalı, dünyaya bağlanmamalı, helal kazanmalı, sanat sahibi olmalı, Ahinin 18 dirhem gümüşten fazla serveti olmamalı, miskinleri doyurmalı, ilim talep etmeli, beylerin, zenginlerin, padişahların kapısına gitmemelidir (Gölpınarlı, 2015, ss.124-126).

Yemek yemenin erkânları; Helal yemek, temiz yemek, kendi önünden yemek, şükretmek, yemekten önce ellerini yıkamak, Bismillah diyerek başlamak, Elhamdulillah diyerek bitirmek (Gölpınarlı, 2015, s.132)

Ahinin dört nesnesi açık olmalı; Hiç dünyam eksile dememeli, Allah yolunda harcamalı, eli açık olmalı, misafirlerine güler yüzlü olmalı, Sofrası açık olmalı. Üç nesnesi bağlı olmalı; İki gözü bağlı olmalı, Dili bağlı olmalı, Şalvarı bağlı olmalı (Gölpınarlı, 2015, s.132).

Pazarda yürümekte beş edep vardır; Evvel omzunu kimseye vurmamalı yani itişmemeli, uzaktaki kişileri bağırarak çağırmamalı, pazarda katı gülmemeli, kimseye alay etmemeli, tükürmemeli, sümkürmemeli, yiyip içmemelidir (Gölpınarlı, 2015, s. 140)

Ahilerin yaşadıkları zaman içerisinde uyguladıkları ve yaşadığımız toplumda bu önemli hasletlere ziyadesiyle ihtiyacımızın olduğu aşikârdır. Hayatın birçok alanında toplumun manevi gelişimi açısından bu güzel davranışların ne kadar önemli olduğu ve gerekliliği hissedilmektedir.

2.5. AHİLİĞİN AMAÇLARI VE ÖRNEK UYGULAMALARI

Ahiliğin insan, toplum ve yönetim alanlarında birçok hedefi ve amacı bulunmaktadır;

Ahilik, insanı ele alarak ahlak ve sorumluluk sahibi, güvenilir, üretken, bilgili, paylaşımcı, fedakâr ve çok yönlü bir insan tipi hedeflemiştir. Ahi tipi insan, her üyesinin bir zanaat ve ilim sahibi olmasıyla üretken ve bilgili, helalinden elde ettiği geliri bölüşerek ve misafirperverliği ile paylaşımcıdır. Yaşadığı şehir ve toprakları savunarak ve zulme boyun eğmemişler, yoksul ve ihtiyaç sahiplerine destek olarak sorumluluk sahibi ve fedakâr davranmışlardır. Ahiler, Allah ve ahiret inancına sahip olmaları dolayısıyla ticari işlerde ve günlük davranışlarda ahlaklı olmayı ilke edinmişlerdir. Ahiler bir zanaata sahip olmaları, kılıç kullanabilmeleri, ok atabilmeleri, ata binebilmeleri ve güreş gibi sporları yapabilmeleri

dolayısıyla çok yönlü bir yapıya sahiptir. Ahilik ilkeleri insanın bu dünyada ve ahirette kurtuluşa ulaşabilmesini amaç edinmiştir (Yeşil, Kart ve Aslander, 2020, ss. 97-99).

Toplumsal olarak Ahiler, sınıf ayrımcılığının, çatışmanın, fırsat eşitsizliğinin ve adaletsizliğin olmadığı, tüm mensuplarının birbirini kardeş gördüğü, dayanışmanın ve paylaşımın hâkim olduğu bir yapı hedeflemiş ve bunu uygulamıştır. Kendi içerisinde kurduğu fonlarla zorda kalana, düşkün olana, yolda kalana, iş kurmak isteyen, dul ve yetime, düğün yapmak isteyip yapamayana, işyeri yanana ve birçok benzeri vakalarda destek sağlamıştır. Ahiler üretimi, tüketimi, bölüşümü, gelişimi, mücadele ve savaşmayı insanı ve toplumu korumak ve yüceltmek amaçlarıyla gerçekleştirmeye çalışmışlardır (Ceylan, 2013, ss. 54-57)

Ahiler ekonomik iş ve işlemleri de belli gayeler doğrultusunda gerçekleştirmeyi hedef edinmişlerdir; Ahiliğin temeli İslam kardeşliği fikrine dayandığından, bugünkü anlamda rekabet, çatışma, tekellilik ve kârı en yüksek düzeye çıkarma gibi günümüz ekonomik kavramlarının Ahilik ekonomik düşüncesi içerisinde yeri bulunmamaktadır. Dolandırıcılık, stokçuluk ve karaborsa, müşteriyi kandırma gibi davranışları tespit edilenler Ahiliğe alınmaz ve bu davranışları yapan Ahiliğe girmiş kimseler ise Ahilikten çıkarılırdı. Ahilikteki tek rekabet hayırlarda yarışma rekabetidir (Erbaşı, 2020, ss. 67-69).

Ahiliğin dini düşünce yapısı aksiyoner bir nitelik taşımaktadır. Ahilere göre dünyayı dünyada düzeltmek esastır. Sanat sahibi olmak, çalışmak, üretmek, paylaşmak, konukseverlik gibi hasletler dini referanslı ve ibadet olarak yerine getirilen davranışlardır. Ahiler ibadet deyince sadece namaz, abdest, oruç gibi ibadetleri anlamamış, helalinden kazanmak, üretmek, çalışmak, bölüşmek, iyiliği emredip, kötülükten kaçınmak, hayatın her alanında ahlak ve doğruluğu öncelemek Ahilere göre ibadet olarak algılanmış ve uygulanmıştır. Ahilerin işyerleri kutsal yerlerdir, Hak kapısıdır, Allah'ın adıyla ve duayla her gün iş yerleri açılır, helalinden kazanılır, helalinden harcanır (Ekinci, 2008, ss. 22-24).

Ahilik teşkilatı hayatın her alanını kuşatan ve müdahale eden bir yapıdır. Bireysel, toplumsal, siyasal, ekonomik ve askeri alanlarda söylemleri, uygulamaları ve müdahaleleri vardır. Ahiler mensuplarını yetiştirirken, onların dini ve mesleki bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi yanında güreş, okçuluk, silah kullanma ve binicilik gibi sporlar ve askeri eğitimler de vermişlerdir. Ahiler şehirlerde dönem dönem yargı ve belediye hizmetleri yanında şehirlerin işgallere karşı savunulmasında askeri alanda da aktif roller üstlenmişlerdir. Devletin olduğu veya olmadığı zamanlarda siyasi ilişkilerin içerisinde hep var olagelmışlerdir (Çağatay, 1997, ss. 240-241).

Ahilerin önemli özelliklerinden birisi misafir ağırlamaya verdikleri önemdir; İbn Battuta, eski adı Ladik olan Denizli'yi ziyareti sırasında çarşıya girdiğinde Ahilerden iki grup kendilerini misafir etmek için mücadeleye girmiş, hatta birbirlerine hançer çekmişler ve bu durumun nedenini bilmediğinden İbn Battuta korkuya kapılmıştır. Sonrasında mesele anlaşılınca Ahi grupları barışıp, kendi aralarında kura çekerek sırasıyla İbn Battuta ve yanındakileri misafir etmiş ve ağırlamışlardır. İbn Battuta Ahilerden övgüyle bahsetmiş ve misafir ağırlamakta yarıştıklarını anlatmıştır (Tancî, 2004, s. 409).

Ahilerin en önemli uygulamalarından birisi "*Orta Sandığı*"dır. Orta Sandığı bir tür sosyal güvenlik ve yardımlaşma sistemidir. Orta Sandığının gelirleri; Ahi iş yerlerinden alınan aidatlar, bağışlar, mal satışlarından elde edilen yüzdelere ve ortaklıklardan elde edilen karlardan meydana gelirdi.

Orta Sandığı gelirlerinin harcadığı yerler;

Ordu seferlerinde askerlerin yanında muhtelif usta ve esnafa da ihtiyaç olurdu. Sefere çıkan işletme sahibi ahilerin geride kalan eş ve çocuklarının geçimleri seferden dönene kadar orta sandığından karşılanmıştır.

Kocası vefat etmiş, çocukları yetim kalmış esnaf hanımlarının hayatlarını iffetli ve namuslu bir şekilde devam ettirebilmeleri, çocuklarını kimseye el açmadan yetiştirebilmeleri için orta sandığından tahsis edilen maaşla gerekli ihtiyaçları temin edilmiştir.

Maddi durumları yetersiz olan ailelerin kızları evleneceği zaman çeyizlerinin tamamlanması, düğün masraflarına destek olunması, genç kızların yoksunluk yaşamadan onurlu bir şekilde evlenmelerine orta sandığı üzerinden destek olunmuştur.

İşyeri açmak isteyip de yeterli sermaye ve malzeme temin etme imkânı bulamayan Ahi mensuplarına orta sandığı üzerinden sermaye ve alet- edevat desteği verilmiştir.

Bir felaketle karşılaşan, başı sıkıntıya giren evi veya dükkânı yanan esnafa orta sandığı fonundan yeterli destek sağlanmıştır.

Mübarek gün ve gecelerde, kandillerde, şehitler, garipler, fani âlemden göçenler için yapılan ikramlar ve dağıtılan şerbetler için gerekli masraflar orta sandığından karşılanmıştır (Çalışkan & İkiz, 1993, ss. 34-36).

Yine Misafirler için harcanan masraflar, Fakirlere dağıtılan ekmek, gıda ve kömür yardımları, sokaklarda ve köprülerde tamiratlar, yoksul ve ihtiyaç sahiplerinin tedavi ve ilaç giderleri, muallimlere verilen ücretler ve okullar için verilen yakacak yardımları orta sandığı bütçesinden karşılanmıştır. Güçsüzlere, sakatlara, hastalara ve çalışamayacak durumda olanlara orta sandığı bütçesinden destek sağlanmıştır (Erbaşı, 2020, s. 85).

Tablo 2. 3. İstanbul Hallaçlarının 1289 (h) Kasım- 1290 Kasım tarihleri arasındaki bir yıllık Orta Sandığı Bütçeleri (Ekinci, 2008, s. 145)

Gelirler		Giderler	
İcra bedellerinden	7.670	Tamir için	800
Para çalıştırmaktan	7.900	Alınan dükkân bedeli	2.050
Evkaf hisse bedelleri	550	Mevlüt okuma ücreti	600
Vasiyetnamelerden	500	Üçgünler masrafı	15.500
Yedirme bedelleri	900	Fakirlere kömür ücreti	689
Giriş bedelleri	275	Ramazanda fukaraya ekmek	1.200
Teberrular	1.250	Yetim ve dullara basma	600
Ağaçlardan	75	Ölülere kefen	170
		Fukaraya tedavi ücreti	350
		Misafirlere	1.100
		Taş köprü tamiri	380
		Muallim ücreti	1.500
		Mekteplere kömür	500
		Sokaklara tamir	150

Orta sandığı uygulamaları aslında bir çeşit sosyal güvenlik mekanizması fonksiyonunu yerine getirmektedir. İnsanların başına gelebilecek çeşitli felaketlerin zararlarının giderilmesi, gerekli imkânlardan yoksun olanlar için tedavi ve ilaç destekleri, doğal afetler ve evi geçindiren aile reisinin ölümü gibi veya seferlere çıkılması durumlarında ailelerin mağdur olmamaları için tedbirlerin alınması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar bu günkü anlamda sosyal güvence, sosyal yardımlaşma ve dayanışma ve sigorta sistemlerini hatırlatmaktadır (Erbaşı, 2020, ss. 82-88).

2.6. FÜTÜVVET VE AHİLİĞİN ŞİA VE BATINİLİKLE İLGİSİ

Fütüvvet ve Ahilik kaynakları içerisinde bulunan fütüvvetnâmelerde ilk dönemden itibaren Hz. Ali, Kerbelâ olayı ve Hz. Hüseyin'in şehadeti, Ehl-i Beyt sevgisi ve Ebu Müslim

Horasani motiflerinin geçmesi dolayısıyla Fütüvvet erbabı ve Ahilerin Şii ve Batınî olduklarına dair düşünceler bulunmaktadır. Ahilik ve Fütüvvet konularında önemli eserler veren araştırmacıların bu hususla ilgili yaklaşımlarını şöyle özetleyebiliriz;

Türk Tarihçiliğinin öncülerinden Fuat Köprülü; Anadolu'daki Bâtınîlerin büyük kısmının, Anadolu ile ticari ve fikri ilişkileri fazlaca bulunan ve eskiden beri Bâtıniyye inançlarının merkezi olan Suriye'den geldiklerini, Suriye'de, tasavvuf perdesi altında birtakım Bâtınîler'in yer aldığını belirtmiştir. Hülâgü'nün, Alamut kalesini alması ile İsmailîleri mağlup etmesinden sonra kurtulan bazı Bâtınîlerin de Anadolu'ya gelerek tasavvuf perdesi altında bozgunculuğa kalkıştıklarını ifade etmiştir. Anadolu toplumunun böyle bir hareket için elverişli olduğunu, bu bakımdan Babaîler ayaklanmasının, Ahîler teşkilatının, Hurufîlik ve Bektâşîlik düşüncelerinin ve bunların etkilediği dinî hareketlerin, esasında Bâtınîlikten doğduğunu belirtmiştir (Köprülü, 1976, ss. 206-207). Fakat Moğol hükümdarı Hülâgü, Alamut Kalesi'ni 1256 yılında almıştır ve Ahilerin 1196 yılında Türkiye Selçuklu Devleti'nin bünyesinde sultanın istişare ettiği zümrelerden olduğu bilinmektedir.

Tarikatlar, fütüvvet ve Mevlevilik konularında çalışmaları olan edebiyat tarihçisi Abdülbaki Gölpınarlı, *"İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı"* adlı eserinde birçok boyutuyla fütüvvetnâmeleri incelemiş ve Fütüvvet ve ahiler hakkında çok önemli bilgiler vermiştir. Gölpınarlı'ya göre; Fütüvvet ehli, Şii veya müteşeyyi bir gruptur. Fütüvvet mensupları hareketlerini *"Ali yolu"* kabul etmekte, Ali ve Ehl-i Beyt sevgisini en ulvi sevgi ve görev olarak benimsemektedirler. Sünni karakterli olarak kabul edilebilecek fütüvvetnâmelerde bile bu karakter açıkça görülebilmektedir. Sonraki fütüvvetnâmelerde bu özellik büsbütün kuvvetlenmektedir. Gölpınarlı, Fütüvvet ehlinin Şiiiliğinin hurafatla karışık olduğunu ve Batınî bir içerik barındırdığını düşünmüş ve İbn Battuta ve Muallim Cevdet'in Fütüvvet Ehli ve Ahiler hakkında sünni olduklarına dair görüşlerini kabul etmemiştir. Gölpınarlı'ya göre Ahiler ve Fütüvvet Ehli Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'e karşı olan aşırı sevgi ve değer vermelerinden dolayı Şii ve batını taifelerdir (Gölpınarlı, 1949-1950, ss. 53-56).

Ebu Abdü'r-Rahman Muhammed İbn El-Hüseyin es Sülemî'nin *"Kitabu'l-Futuvva"* adını verdiği eseri, Fütüvvet teşkilatı hakkında kaleme alınmış önemli kaynaklardandır. Ebû Abdurrahman es-Sülemî, 942-1021 yılları arasında yaşamış, Nişâbur doğumlu ve Horasan'da yetişmiş, Şafîî mezhebinin tefsir, lügat, hadis, fıkıh, tarih ve diğer ilimlerde büyük bir âlimi idi (Öztürk, 2016, s.147).

Şeyhülislâm Şihâbeddîn Ebul Hafs Ömer b. Abdullah es-Sühreverdî Abbasi Devleti Halifesi Nasır Li-dinillah döneminde Fütüvvet teşkilatının kurumsallaşması ve yayılması

faaliyetlerinde Halife Nasır'ın danışmanı ve Fütüvvet teşkilatının fikri altyapısının oluşmasında etkisi olan büyük bir âlimdir. Kendisi Nizamiye medreselerinde fıkıh ve tefsir tahsili görmüş, Şafi Mezhebine bağlı bir akideye mensuptur (Çelik, 2014, s.96).

Fütüvvet ve Ahilik konularında önemli araştırmaları olan Muallim Cevdet; Bazı yazarların Türk Fütüvvet ve Ahilik kurumunu anlaşılmaz bir biçimde Bâtini-İsmaililer'e nispet ettiklerini, İbn Cübeyr ve İbn Battuta'dan gelen açıklamaların bu iddiaya aykırı olduğunu, Anadolu Fütüvvet ve Ahilik örgütlerine ilişkin bu düşüncelerin hatalı olduğunu belirtmiştir. Aşırı batınilerin dünyada tahrip ve bozgunculuk çıkardıklarını, Türk Ahilerinin ortaya çıkardığı hayır kurumlarının Batınîlerle aynı türde kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir (Cevdet, 2008, ss. 38-39)

Ahmet Yaşar Ocak; XIII. yüzyılda Anadolu topraklarında Şii grupların varlığını ve Şii yaklaşımları tespit edebilmenin mümkün görülmediğini, Sünnilik ile Şiilik arasında normalde ortaya çıkan çatışmaların Anadolu topraklarında o dönemde çıkmamasının buralarda Şii topluluklarının bulunmadığının göstergesi olduğunu ifade etmiştir (Ocak, 2011, s. 149).

Fütüvvet ve Ahiler ile ilgili önemli eserleri bulunan Fransız Oryantalist Claude Cahen; XV. yüzyıl öncesinde Şiilik oluşumundan, Anadolu'da gerçek anlamda bahsetmenin zor olduğunu, Ahiler arasında Şii-Alevi unsurların görüldüğünü, fakat bunların Şii sayılamayacağını belirtmiştir. Halife Nasır'ın kurduğu Fütüvvet teşkilatı içerisinde Hz. Ali söylemlerinin sıklıkla görülmesine rağmen bunların da Şii kabul edilemeyeceğini, İbn Battuta'ya dayanarak Anadolu Türkmen uç beyliklerinin Şii olmadıklarını iddia etmiştir (Yıldırım, 2014, ss. 97-99).

Ünlü Alman Şarkiyatçı ve Türkologu Franz Taeschner, "*İslam Ortaçağında Fütüvvet Teşkilatı*" adlı önemli makalesinde; Halife Nasır'ın Fütüvvet teşkilatını istediği seviyeye getirmek için din âlimi Şeyh Sühreverdî'yi kendisine danışman edindiğini ifade etmiştir. Sûfî ve Şafi Mezhebi'nden bir âlim olan Sühreverdî'nin Fütüvvet içerisinde sûfilik ile Sünnîlik ve mutedil Şiiliğin yani imamîyenin yan yana bulunmalarını sağlayıp, sapkın Şii İsmailiye mezhebine karşı müdafaa ettiğini belirterek, Fütüvvet düşüncesinin sapkın Şia anlayışına karşı konumlandırıldığını ifade etmiştir (Taeschner, 2015, s. 15).

Ahi Evran ve Ahilik üzerine birçok eser vermiş olan Mikail Bayram Ahi Evran'a ait olduğunu düşündüğü eserleri incelemesi sonucunda onun Şafi ve Eşari mezhebinden olduğunu belirtmiştir (Bayram, 1979, s. 78).

İbn Battuta 1325 yılında yirmi iki yaşında başladığı ve yirmi sekiz yıl süren seyahatinde, 1332 yılında geldiği Anadolu topraklarında birçok Türkmen şehrini gezmiş, misafir olmuş, Ahileri tanımış ve anlatmıştır. İbn Battuta Seyahatnamesi'nde Anadolu'ya geçtiğinde şöyle bir açıklama yapmaktadır; *"Halk, İmam-ı A'zam Ebu Hanife Hazretleri'nin mezhebindendir. Hak Teâla ondan razı olsun. Hepsi Ehl-i sünnettir. Aralarında ne Kaderi ne Rafidi (Rafizi) ne Mu'tezili ne Harici ne de başka bir sapkın bulunmaktadır. Yüce Allah onları bu faziletleriyle diğer insanlardan üstün kılmıştır."* ifadeleriyle Anadolu topraklarında Ahilerin Hanefi mezhebine mensup olduklarını anlatmıştır (Tanci, 2004, s. 402).

İbn Battuta, Sinop ziyareti sırasında namaz kıldığı sırada kendisi Maliki Mezhebi'nden olduğundan ellerini bağlamayıp yana sarkıtmış, o yöre halkı da Hanefi mezhebinden olduğundan ve bazı Şii gruplarının namazda ellerini bağlamadıklarını bildiklerinden İbn Battuta'yı Şii zannetmişlerdir. İbn Battuta Şii olmadığını kanıtlamak için bir tavşan pişirtip -İmamiye Şiası'nda tavşan eti yemenin kendilerine göre helal olmamasından dolayı onlardan bu fikri alan Alevi-Şii taifeler tavşan eti yemekten kaçınırlar.- onların yanında yiyerek ortaya çıkan kuşkuyu ortadan kaldırmıştır (Tanci, 2004, s. 444).

Şiilik düşüncesi temelde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) vefatından sonra İslam Devleti'nin Halifeliği makamına Hz. Ali'nin geçmesi gerektiği fikrine ve on iki imam inancına dayanmaktadır. Şii düşüncesi mensupları İslam Devleti'nin ilk halifesi olan Hz. Ebu Bekir ve ondan sonra gelen halifeler Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın halifeliklerini kabul etmezler ve onları Hz. Ali'nin halifelik hakkını gasp etmekle itham ederek, onları "gâsıp" kabul etmektedirler. Hz. Muhammed'in eşi Hz. Aişe'yi de Ehl-i Beyt yani Hz. Muhammed'in ailesinden kabul etmezler. Şii camilerinde İslam toplumunun benimsediği bu önemli şahsiyetlere Cuma hutbelerinde ağır hakaretler edilmiştir. Şii ve batını gruplar Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ayşe isimlerine karşı olduklarından bu isimleri çocuklarına koymazlar. Bâtınilikte de Şiilerin bu düşünceleri geçerlidir. Fakat Türkiye Selçuklu döneminde Ahilerin temel kaynaklarına bakıldığında Şiilere ve Bâtınilere ait bu düşüncelerin yer almadığı görülmektedir; Anadolu'da yazılan ilk Türkçe fütüvvetnâme olan Burgazi Fütüvvetnâmesi'nde *"Emir-al-Mü'minin Ebu-Bekr-i Sıddik radiyallahu anh dünyadan nakl kılası vaktin şeyhliği Ali'ye viridi, pes yiğit ve ahi ve şeyh, üçü birdir."* (Gölpınarlı, 2015, s.114) ifadesi bulunmakta, Fütüvvet silsilesinin Hz. Ebu Bekir'den sonra Hz. Ali'ye geçtiği anlatılmaktadır. Yine *"Pes ehl-i Fütüvvet, bir işe meşgul ola, bi kar kişi sevdayi olur. Ve eğer sorarsa kim ol iki kişi kim ehl-i Fütüvvet idi ve sahip- tarikat idi, pişeleri var mıdı, ya*

yok mıdır? 30. b Cevab; Emir-al-mü'minin Ebu-Bekr-i Sıddıyk radiyallahu anh gaziydi, gazadan farig olıcak belile ağaç diblerin düzerdi, ya'ni bağçıvanlık kılurdi. Pes her kim her nesnenün tuzı vardur, yiğitliğin tuzı ahilik, tuz etmek kazanmakdur ve miskinlere yidirmekdür." (Gölpınarlı, 2015, s.126) ifadeleriyle ahilerin çalışıp kazanmaları gerektiğinin örneği Hz. Ebu Bekir üzerinden verilmiştir. "Terbiye yakın ola ahisine, nitekim Rasulullah (a.s.), yakın oldu Tanğrıya. Terbiyenün sıdkı şöyle ola ahisine kim nitekim Ebu- Bekr'e Rasule oldu. Terbiye, ahiden korka, nitekim Ömer korkardı Allah'dan. Terbiye utana ahisinden, nitekim Osman utanurdu Allah'dan ve Rasul'den" şeklindeki ifade ve anlatımlar alevi-şii temayüllerin değil sünni inanışın göstergeleridir. Burgazi Fütüvvetnâmesi'nde bunun gibi ahilere örnek olması gereken birçok davranış anlatılırken Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Aişe örnek verilmiş ve övülmüştür (Gölpınarlı, 2015, s.134).

Ahilerde Hz. Ali, Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt sevgisi son derece yüksektir. Ancak bu sevgi Ahilerin alevi veya Şii oldukları anlamına gelmemektedir. Hz. Ali, Hz. Muhammed'in damadı, amcası Ebu Talib'in oğlu, ilk Müslüman olanlardan ve İslam Dini'nin bayraktarlığını yapmış önderlerindendir. Hz. Hüseyin, Hz. Muhammed'in torunudur. Dolayısıyla bir müslümanın bu İslam önderlerini sevmesi gayet doğal ve gereklidir. Ahiler arasında Hz. Ali ve Hz. Hüseyin sevgisi, Kerbela'da Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi ve bu olaydan duyulan derin acı, muharrem ayında tutulan on günlük oruç, Ebu Müslim Horasani'ye duyulan derin saygı gibi şii- alevi unsurlar gibi kabul edilen motifler görülmektedir. Ahilerde, cengâverlik ve yiğitlik timsali, gaza ve cihat kültürünün sembol ismi, "La Feta illa Ali, La Seyfe illa Zülfikâr." sözüyle simgeleşen, Hz. Ali'ye güçlü bir sevgi ve bağlılık bulunmaktadır. Yine Ahiler, Hz. Peygamber'in Ehl-i Beytine karşı derin bir muhabbet, Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit olması sonucu matem tutma ve onun hatırasını yaşatma, Ehl-i Beyte yapılan haksızlık ve zulümlerin intikamını alan, yapılanların hesabını soran Ebu Müslim Horasani motifi güçlü bir biçimde yer almaktadır. Fakat tüm bu simge ve motiflerle birlikte, XIII-XV. yüzyıllarda Ahilerin sünni itikada tabi oldukları anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2014, s.119; Karaağaç, 2013, s. 67-68).

3.BÖLÜM

AHİLERİN SİYASİ VE TOPLUMSAL İLİŞKİLERİ

Ahilik teşkilatının oluşmasında ve gelişmesinde siyasi karar ve politikaların büyük etkisi bulunmaktadır. Büyük Selçuklu Devleti için tehdit oluşturan Türkmen unsurlar sorununu çözmek amacıyla savaşçı ve göçebe unsurları uç bölgelere yerleştirmiştir. Malazgirt Savaşı sonrasında gerçekleşen Türkmen göçleri ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk dönemlerinden itibaren gaza ve fetih anlayışını uç bölgelere yerleştirilen Türkmen gruplarla sürdürmesi ve tüm bunların yanında Fütüvvet teşkilatına devlet yöneticilerinin girmesi ve bu yapıyı desteklemeleri gibi siyasi kararlar Ahilik teşkilatının oluşumunda ve gelişmesinde önemli etkenler olmuştur. Bu siyasi etkenlerin yanında Moğol istilası sonrasında Horasan, Semerkant, Sayram, Fergana ve Harizm bölgelerinden gerçekleşen göçlerle bu bölgelerdeki tasavvuf akımlarının Anadolu'ya gelmesi Ahiliğin gelişmesi ve yayılmasında toplumsal etkileri göstermektedir (Çelik, 2017, ss. 778-779).

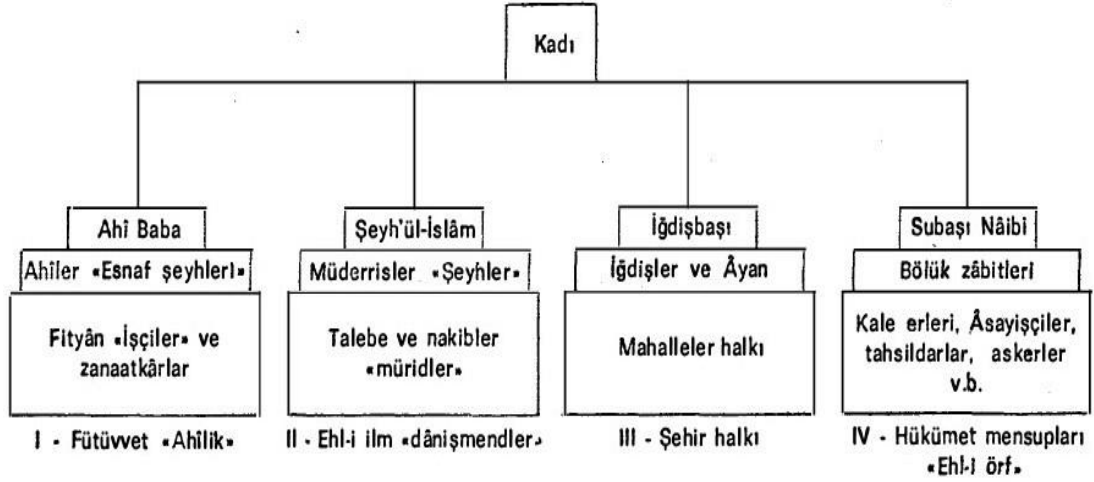
Ahiler siyasi alanda önemli fonksiyonlar üstlenmişlerdir. Toplumsal düzen ve güvenli ortamların korunması amacıyla, her zaman devletin yanında olmuşlar, meşru kabul ettikleri hükümetleri askeri ve lojistik açılardan desteklemişlerdir. Siyasi düzenin korunmasında etkin rol oynamışlar, düzenin bozulduğu anarşi ortamlarında, toplumun huzuru için gerekli tedbirleri almışlardır. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tahakkümüne girdiği dönemlerde düzensizlik ve kargaşayı önlemek amacıyla şehirlerin yönetiminde Ahiler görev üstlenmişlerdir. Bu şehirlerde polis teşkilatı gibi emniyet ve asayiş tedbirlerini almışlar, belediye ve idari diğer hizmetlerde roller üstlenmişlerdir. Ahiler Türkiye Selçuklu döneminde bazı istisnalar hariç sultanın yanında yer almış ve onu desteklemişlerdir (Koca, 2007, s.302; Atik, 2011, s. 71).

3.1. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ ŞEHİRLERİNİN İDARİ VE TOPLUMSAL YAPISI

Malazgirt Savaşı sonrası Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk yıllarından itibaren Anadolu toprakları Türkmen topluluklar için yurt edinme alanı olmuş, Selçuklu Devleti göçle gelen bu toplulukları belirlediği iskân politikası doğrultusunda uç bölgeler başta olmak üzere şehirlere, kasabalara ve köylere yerleştirme faaliyetlerini yerine getirmişlerdir. Türkiye Selçuklu şehirlerinde Müslüman Türklerle, Hristiyan Rum ve Ermeniler birlikte yaşamışlardır (Turan, 1965, 350). Fetihlerden sonra şehre yerleşen Türkler ilk dönemlerde

ikta sistemi üzerinden kendilerine mülkler verilen Türkiye Selçuklu ordusuna mensup komutan ve emirlerdi. Bu üst düzey yöneticiler han, hamam, dükkânlar ile şehrin etrafındaki bağ ve bahçeleri mülk edinerek şehirlere yerleşmişler, sayıca az olsalar bile siyasi ve ekonomik güç bu unsurlarda bulunmakta olup, Rum ve Ermeni unsurlar ise zımmi hukuku kapsamında yaşamışlardır. Aynı dönemde sürüleriyle göç eden diğer Türkmen unsurlar şehirler civarında yaylalara yerleşerek hayvancılık, tarım ve bu işlerden çıkan ürünlerin ticaretiyle uğraşarak bölge ekonomisinin canlanmasına neden olmuşlardır. Yine ilk dönemde zanaat işleri Rum ve Ermeni unsurların elindeyken onların yanına çırak olarak giren Türkmenler bir süre sonra kendi yapılanmalarını gerçekleştirerek şehir ekonomisinde ayrı bir güç haline gelmişler ve böylelikle Ahilik teşkilatının temellerini atmışlardır. Her zanaat erbabı kendi içerisinde fityan, yiğitbaşı ve Ahi şeklinde organize olmuş, Bütün bu Ahiler (İhvan), Yiğitbaşılar (Severan), ve fityanlar bir şehirde ne kadar zanaat şubesi varsa buradaki Ahilerin seçtiği Ahi Baba' ya bağlı olmuşlardır. Ahiler kendilerinin inşa ettiği zaviye adı verilen eğitim kurumlarında bir taraftan konuklarını ağırlamışlar bir taraftan da mensuplarını hem eğitmişler hem de değer ve kültürlerini kendi aralarında uygulayıp yayma ve sonraki kuşaklara aktarma işlevini yerine getirmişlerdir. Bu dönemde şehirlerde, sultanlar ve melikler, emir ve beyler, iğdişler ve tüccarlar ile zanaat erbapları şeklinde toplumsal statülere göre mesken yapılaşmaları görülmektedir. Şehir merkezlerinde ayrıca din âlimi müderrisler ve bunların başı şeyhülislam bulunmaktadır. Yine şehirlerin her mahallesinde bu günkü anlamda muhtar diye tanımlayabileceğimiz iğdiş adı verilen idareciler ve şehrin ileri gelen ailelerine mensup ayan denilen toprak zengini seçkinler bulunmaktadır. İğdişler mahalle sakinleri tarafından seçilmekte ve Kadı tarafından onaylanmaktadır. Tüm iğdişler, İğdiş başı denilen hükümetle toplum arasındaki mali ekonomik ilişkileri organize eden vergi ve salmaları toparlayan ve toptan gıda tedarikçisi, bugünkü belediye başkanına yakın bir idareciye bağlı olmuşlardır. Halkın devlete olan taleplerini, devletin daha çok mali talimatlarını ahaliye iğdiş başılar duyurmuş ve devletin iş ve işlemleri için gerekli malzeme teminini sağlamışlardır. Ayrıca her şehirde devlet tarafından bir kadı görevlendirilmiş, yargı sisteminin başı olarak görev yapmışlardır. Yine şehir yapılanmasında devletin görevlendirdiği asayiş, idare ve mali memurlardan oluşan idari sınıflar da yer almışlardır (Akdağ, 1979, ss. 15-24).

Tablo 3. 1. Türkiye Selçuklu Devleti Şehirlerinin İdari ve Toplumsal Sınıfları (Akdağ, 1979, s.25)

Yukarıdaki açıklamalardan ve tablodan da anlaşıldığı gibi Türkiye Selçuklu şehir merkezlerinde Ahiler toplumun önemli yapı taşlarından olmuş, topluma yön veren etkili bir teşkilat kurmuşlardır.

3.2. AHİLERİN TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARIYLA İLİŞKİSİ

Ahiler genellikle devletin ve meşru hükümetin destekçisi ve savunucusu olmuşlardır. Ahilik teşkilatının Türkiye Selçuklu Devleti sınırları içerisinde yayılıp gelişmesine devletin ve sultanların çok katkısı olmuş, I. Gıyaseddin Keyhüsrev, I. İzzettin Keykavus ve I. Alaaddin Keykubat gibi bazı sultanlar Fütüvvet teşkilatına girerek kendileri de bizzat bu teşkilata mensup olduklarını göstermişlerdir. Ahilik teşkilatının organize yapısı ve etkinliği hem şehirlerarasında iletişimi gerçekleştirmiş hem de şehir içerisindeki yönetim mekanizmalarında söz sahibi olduklarını göstermiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tabiiyetine girmesinden sonra siyasi kargaşalıklar yaşanmış ve bu düzensizlik dönemlerinde Ahi liderleri şehir idaresini üstlenmişlerdir. Şehirlerin savunması, ekonominin işlerliği, pazarlar ve üretimin kontrolü, belediye ve yargı hizmetleri Ahilerin şehirler içerisinde etkinlik gösterdiği alanlardandır (Koca, 2007, s. 302; Atik, 2011, s. 57).

Ahilerin hamisi ve destekçisi olan Sultan Alaaddin Keykubat'ın zehirlenerek öldürülmesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin olduğu gibi, Ahilik teşkilatı için de bir kırılma noktası olmuştur. Sultan I. Alaaddin Keykubat döneminde (1220-1237) Ahiler devletin de

desteğiyle kurumsallaşmasını geliştirmiş, ülkenin her yanına, şehirlere, kasabalara ve hatta köylere kadar yayılmış, en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Fakat 1237 yılında Sultan Alaaddin'in zehirlenerek öldürülmesi ve bu olaya Ahi ve Türkmenlerin karşı çıkması sonucu Ahiler ve Türkmenler üzerinde bir sindirme politikası başlamış, 1243 Köseadağ yenilgisi sonrası Anadolu'da Moğol İstilasıyla Ahilik teşkilatının tasviye edilmek istenmesi ve mensuplarının mallarına el koyularak katledilmeleri olayları gerçekleşmiştir. Ahilik, devletin desteklediği en itibarlı ve yaygın bugünkü anlamda sivil toplum kuruluşlarından biri iken özellikle Moğol istilasıyla tasfiye edilmeye çalışılan ve mensupları katledilen bir teşkilat haline gelmiştir (Bayram, 2012, ss. 242-245).

3.2.1. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi

Ahiler bir teşkilat olarak I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ilk sultanlığı döneminde önemli faaliyetlerde bulunmuşlardır. I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in babası Sultan Kılıçarslan ülkeyi on bir çocuğu arasında taksim etmiştir. Fakat bu taksim melikler arasında taht kavgalarına neden olmuştur. Sivas ve Aksaray Meliki Kudbettin Melikşah'ın kendisini veliaht ilan etmesi üzerine Sultan Kılıçarslan en küçük oğlu Melik Gıyaseddin'i yerine veliaht tayin etmiştir. Aksaray'da Meliki olan Kudbeddin Melikşah'ın arkasından oğlu Gıyaseddin ile şehri kuşatan Sultan Kılıçarslan kuşatma sırasında ölmüş ve Melik Gıyaseddin'in 1192 yılında sultan olmuştur. Bu dönem dört yıl kadar sürmüştür. 1196 yılında Tokat Meliki Rükneddin Süleymanşah babasının ölümünden sorumlu tuttuğu kardeşi Sultan Gıyaseddin'i cezalandırmak ve sultanlığı elde etmek amacıyla Konya'yı kuşatmıştır. Bu kuşatma dört ay kadar sürmüş ve sonunda bir anlaşma imzalanarak Sultan Gıyaseddin tahtı Rükneddin Süleymanşah'a bırakmış ve kendisinin yakınları ve beyleri ile gitmesine izin verilmiştir. İşte Ahilik teşkilatını kurumsallaşmış şekliyle ilk defa bu kuşatmada görmektediriz. Konya kuşatması dört ay kadar sürmüştür. Şehrin savunmasında Ahiler üstün görevler üstlenmişlerdir. Konya'nın Ahileri, iğdişleri ve ileri gelenleri kahramanca savundukları şehirde Melik Rükneddin'in askerlerini şehre yaklaştırmamışlardır. Kuşatmanın dördüncü ayında Ahiler bir araya gelerek Sultan Gıyaseddin'i korumak üzere verdikleri sözü tekrarlamışlar ve ölünceye kadar savaşmaya yemin etmişlerdir. Fakat Konya'nın iğdişleri ile diğer ileri gelenleri erzak ve tedarikler azalınca Sultan Gıyaseddin'e anlaşma yoluna gidilmesi hakkında görüş bildirmişlerdir. Sultan Gıyaseddin anlaşma yolunu kabul edince Melik Rükneddin'e konu iletilmiş ve yine şehrin ileri gelenleri ve Ahilerinin şahitliğinde bir

ahidname kaleme alınmıştır. Yapılan anlaşma sonucu Sultan Gıyaseddin tahtı Rükneddin Süleymanşah'a bırakarak şehri terk etmiştir (İbn Bibi, 1996, ss. 52-53).

Bu olaydan anlaşıldığı üzere Ahiler 1196 yılında Türkiye Selçuklu Devlet'i tarafından görüşlerine itibar edilen topluluk olarak kabul edilmiş, devletin başkentinin savunmasında aktif roller üstlenmiş, yapılan anlaşmalarda garantörlük yapan bugünkü manada bir sivil toplum örgütü olarak varlığını göstermiştir. Bu tarihlerde Abbasi Halifesi Nasır tarafından birleştirilerek kendi şahsında toplanmış olan Fütüvvet teşkilatına, Türkiye Selçuklu sultanlarının henüz dâhil olmadığı yıllarda Ahilerin güçlü bir yapı kurmuş oldukları ve sultanların iktidar mücadelelerinde etkin oldukları anlaşılmaktadır. Aynı zamanda bu konuma gelmek hemen kısa sürede gerçekleşebilecek bir durum olmadığından Ahilik teşkilatının çok daha önceki yıllarda Türkiye Selçuklu döneminde kurulduğu tahmin edilebilir. Bu dönemde Ahi Evran da Anadolu'ya gelmiş değildi. Abbasi Halifesi Nasır Li-dinillah'ın 1182 yılında Fütüvvet teşkilatına girip bu teşkilatı devlet bünyesinde kurumsallaştırdığı düşünüldüğünde, hemen bu tarihe yakın tarihlerde Anadolu'da Ahilik yapılanmasının oluşmaya başladığı ya da fütüvvet yapısından ayrı bir şekilde biçimlendiği düşünülebilir. Çünkü 1182 yılında kurulup on yıl gibi bir sürede devlette söz sahibi olan bir teşkilatın oluşumunun, bu kadar kısa bir sürede yapılabilmesi değerlendirilmesi gereken bir meseledir (Çelik, 2014, ss. 773-779). Ayrıca buradaki bilgilerden bir esnaf teşkilatı olarak bilinen Ahilik teşkilatının şehir savunması yapabilme kabiliyetlerinin olduğu düşünüldüğünde, askeri bir yapılanma özelliğinin de olduğu görülebilmektedir (Koca, 2007, s.300).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev dokuz yıl devam eden bir sürgün hayatı yaşamıştır. Bu sürede Selçuklu meliklerini, Eyyubiler'i ve Ermeni Baronluğu'nu ziyaret ederek destek aramıştır. Umduğu desteği bulamayınca Karadeniz üzerinden İstanbul'a gelerek Bizans İmparatorluğu'na sığınmıştır. 1196-1205 yılları arasında sultanlık yapan Süleymanşah'ın ölümü sonrasında oğlu III. Kılıçarslan'ın küçük yaşta tahta geçirilmiştir. Bu durumu kabullenmeyen Danişmentli emirlerinden olup sonradan devlet hizmetine alınan Yağıbasan oğullarından Muzafferiddin Mahmud, Zahirreddin İli ve Bedreddin Yusuf gibi bazı önemli Türkmen beylerinin Atabeg Mübarizeddin Er-tokuş ile anlaşmaları sonucu I. Gıyaseddin Konya'ya davet edilmiş ve tekrar Türkiye Selçuklu Devleti sultanı olmuştur (Koca, 2018, ss.283-286).

1204 yılında Sultan Gıyaseddin ikinci kez Türkiye Selçuklu Devleti tahtına çıktığında Şam'da olan hocası Şeyh Mecdüddin İshak'ı acilen payitahta çağırır; "*Sonunda*

bahtımız açıldı, ülke baştanbaşa kurtuluşa erdi. Ülke bizim ve sizin emriniz altındadır. Dünyada bizim adımız ve sizin arzunuz hâkimdir. Bizim davamızın üstünlüğünden dostlarımız, düşmanlarımız hepsi etrafımıza toplandı. Haberin olsun, senin yerin artık burası. Başında çamur da olsa onu burda yıka." ifadeleriyle haber göndererek bir an önce şeyhin gelmesini istemiştir (İbn Bibi, 1996, s.113).

Şeyh Mecdüddin İshak, Sultan Gıyaseddin'in hem hocası hem siyasi ve dini danışmanı olup aynı zamanda diplomat olarak görev yapmış çok önemli bir şahsiyettir. Fütüvvet önderlerinin Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına gelmelerinde aktif roller üstlenmiştir. Sultanın çağrısı üzerine Şamdan gelirken Bağdat'a uğramış ve Fütüvvet temsilcileri olan Evhadüddin Kirmani, Ahi Evran ve İbn Arabi gibi önemli âlimlerin Anadolu'ya gelmesini sağlamıştır. Şeyh Mecdüddin'in Bağdat ziyaretinde Abbasi Halifeliği ile Türkiye Selçuklu Devleti arasında siyasi ve kültürel ilişkileri geliştirdiği anlaşılmaktadır (Hacıgökmen, 2012, ss. 423-424).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev devletin idari yapılandırmasını dört temel esas üzerine oturtmuştur. Birincisi oğullarını eski Türk gelenekleri doğrultusunda Malatya ve Tokat'a melik olarak göndermiştir. Malatya ve civarı İran etkisi ve kültürünün hâkim olduğu bir coğrafyadır. Mecdüddin İshak'ın da Malatya'da tanınırlığı ve saygınlığı vardır. Sultan bu bölgede etkinliğini artırmak amacıyla, Malatya'yı büyük oğlu İzzeddin Keykavus'un yönetimine vermiş ve Şeyh Mecdüddin İshak'ı melikle birlikte görevlendirmiştir (1205). Gıyaseddin Keyhüsrev babasının yaşadığı acı tecrübeden gerekli dersi çıkarmış, oğullarına sınırsız yetkiler vermemiş, onlara vali gibi kendine bağlı yönetim yetkisi vermiştir. Ortanca oğlu Melik Alaeddin'i de hocası ve kendisi de bir ahi olan Atabey Bedreddin Gühertaş ile Tokat'a olarak göndermiş, Türkmenlerin yoğun yaşadığı, Danişmend-ili olarak bilinen bu bölgede devlet idaresinde Türkmen ve İran nüfuzu arasında denge kurmaya çalışmıştır (Hacıgökmen, 2011, s. 127). Sultanın bu yapılanmada Şeyh Mecdüddin İshak'ı da çok etkin kullandığını belirtmek gerekir. Ancak Mecdüddin İshak'ın bu görevleri yanında, İslam âlemi ile ilişki kurmak, sultanın tahta çıkışını bildirmek amacıyla Abbasi Halifesi en-Nâsır Li Dinillah'a elçi olarak gönderilmiştir (Hacıgökmen, 2012, ss. 422-423).

Sultan Gıyaseddin devletin idari yapılanmasını gerçekleştirdikten sonra Karadeniz dolaylarında tıkanan ticaret yollarını açmak amacıyla Orta Karadeniz üzerine sefer düzenleyerek oradaki Rum idaresini ve ticaret yollarını kontrol altına almıştır. Sonrasında Antalya'yı fethederek güney deniz ticaret yolunu açmış ve uluslararası deniz ticareti hamlesi gerçekleştirmiştir. Aynı dönemlerde Ermeni Baronluğu'nu itaat altına alarak kara ticaret

yollarına tekrar işlerlik kazandırmıştır. Kara ve deniz ticaret yollarını kontrolü altına alan Sultan Gıyaseddin yönünü batıya dönerek daha önce çeşitli sorunlar yaşadığı İznik Rum İmparatoru Laskaris'le hesaplaşmak ve gaza ve fetih icraatlarını tekrar hareketlendirmek amacıyla Anadolu'nun batı bölgesine sefer düzenlemeye karar vermiştir. İlk hedefi güçlü savunma sistemi olan Alaşehir Kalesi'ni ele geçirmektir. Türk ordusunun kendi üzerine doğru harekete geçtiğini öğrenen Laskaris de harekete geçmiş ve iki ordu aynı zamanlarda Alaşehir'e ulaşmıştır. Alaşehir'de bir meydan savaşı gerçekleşmiştir. İlk saldırı Rum ordusundan gelmiş, Laskaris'in güvendiği bu öncü birlikler kısa sürede Türk ordusu tarafından hezimete uğratılmıştır. Sonrasında harekete geçen diğer Rum birlikleri de kısa sürede mağlup edilmiştir. Bizzat Laskaris'le karşılaşan Sultan Gıyaseddin onu gürzüyle yere düşürmüş, öldürme veya esir alma imkânı var iken gitmesine izin vermiştir. Türk ordusu önemli bir zafer kazanmak üzereyken ve Rum ordusu kaçarken savaş meydanında muhafızlarından ayrı ve tedbirsiz bir şekilde gezen sultan o sırada savaş meydanında bulunan ve sultanı tanıyan bir Frenk askeri tarafından şehit edilmiştir. Kaçmakta olan Laskaris bu durumu öğrenmiş, ordusunu toparlayarak ganimet peşine düşen Türk ordusu üzerine saldırarak panikleyen ordunun dağılmasına ve kaçmasına sebep olmuştur. Böylelikle Türk ordusunun kazandığı bir savaş hem sultanın ölmesi hem de ordusunun mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır (1211) (Turan,1971, ss. 287-291).

Sultan Gıyaseddin adaletli, cesur ve stratejik hareket edebilen bir Türk devlet adamı ve komutan idi. I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in kısa saltanat döneminde iki önemli ve büyük başarısı vardır. Bunlardan biri, devleti doğal sınırlarına ulaştırarak etrafı düşmanla sarılmış bir kara devleti olmaktan kurtarmıştır. Diğer önemli hizmeti de Selçuklu Devleti'ni dış dünyaya açarak uluslararası ticaretle bütünleştirmesidir. Sultan Keyhüsrev, izlediği bu politikaları ısrarla devam ettirmiş, ülkesinin zenginleşmesini sağlamıştır. Keyhüsrev'in bu hamleleri sonucunda ekonomide hareketlilik ve canlılık gerçekleşmiş, İslam ülkeleri ve Batı arasında Anadolu, ticaret akışının sağlandığı merkez haline gelmiştir. Ticaret kervanları ülke içerisinde her yöne güvenle hareket edebilmiştir (Koca, 2016, ss.64-65). Ahilerin güçlü bir teşkilat olarak etkisi Sultan Gıyaseddin'in ilk döneminde görülmüştür (İbn Bibi, 1996, ss. 52-53).

3.2.2. I. İzzettin Keykavus Dönemi

İzzettin Keykavus, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğludur. Sultan, Bizans'a karşı kazanmakta olduğu Alaşehir Muharebesi'nde savaşın bitiminde meydana tedbirsiz bir

şekilde dolaşırken şehit edilmiş ve mağlup olmuştur. Sultanın bu ani ölümü neticesinde kardeşi Alaaddin Keykubat'a karşı taht mücadelesini kazanan İzzettin Keykavus sultan olmuştur (Turan,1971, ss. 294-297).

I. İzzeddin Keykavus 1211-1220 yılları arasında dokuz yıl sultanlık yapmıştır. Bu kısa saltanat döneminde Sultan İzzeddin çok büyük stratejik hamleler yaparak ülke sınırlarının kuzey ve güney deniz yollarına ulaşmasını sağlayarak devleti uluslararası ticaret sistemine açmayı başarmıştır. 1214 yılında Sinop ve 1216 yılında Antalya'yı fethederek devleti kara devleti olmaktan çıkarmış, Selçuklu ekonomisine Karadeniz ve Akdeniz'de iki önemli ithalat ve ihracat limanı kazandırmış, devleti kuzey ve güneyde tabii sınırlarına ulaştırmıştır. Antalya'nın fethinden sonra Kıbrıs Frank Krallığı ile ticaret anlaşması yapmış, bu sayede dünyanın uzak bölgelerinden gelen ticari mallar, ticaret yolları üzerine inşa edilen kervansaraylar üzerinden Anadolu'nun her yanına ulaşmıştır. Kurulan uluslararası pazar ve panayıralarda dünyanın her yanından gelen ticaret mallarının sergilenerek Anadolu coğrafyasının daha önce tarihinde görülmemiş bir biçimde zenginleşmesine ve gelişmesine neden olmuştur. Sultan İzzeddin ekonomik bütünlüğü sağladığı gibi, kuzeyde Trabzon Rum İmparatorluğu ve güneyde Ermeni Kontluğu'nu devlete tabi hale getirerek hem Anadolu'da karayolu ticareti güvenliğini gerçekleştirmiş hem de siyasi bütünlüğü sağlamıştır. Sultan ekonomik ve siyasi bütünlük ve gelişmenin yanında sanat ve edebiyat alanında da birçok sanatçı ve âlimi himaye ederek güçlü bir medeniyetin öncülerinden olmuştur. İzzeddin Keykavus Sinop'u fethettikten sonra "Sultanü'l-Galib", Antalya'yı fethettikten sonra iki denizin sultanı manasına gelen "Sultanü'l-Bahreyn" unvanlarını almıştır (Koca, 2018, ss. 326-329)

Şeyh Mecdüddin İshak, Sultan İzzeddin'in babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in olduğu gibi Sultan İzzeddin'in de dini danışmanı ve diplomatik elçisi olmuştur. Şeyh, Sultan İzzeddin'in şehzadeligi sırasında eğitimini üstlenmiştir. İzzeddin sultan olduktan sonra da Şehy Mecdüddin etkin rolünü devam ettirmiştir. İzzeddin Keykavus ile Alaaddin Keykubat arasındaki iktidar mücadelesinde Alaaddin Keykubat'ın bu mücadeleyi kaybetmesi sonucu İzzeddin onu öldürmek istemiş fakat Şeyh Mecdüddin buna engel olmuş, İzzeddin de hocasına hürmet ederek Alaaddin Keykubat'ın hapsedilmesine hükmetmiştir. Böylelikle bu ileri görüşlülüğü sayesinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemini yaşamasında en büyük katkıyı sağlamıştır. Sultan İzzeddin hocasının tavsiyelerini daima dinlemiş, onu baş danışmanı yaparak, seferlerinde yanında bulundurmuştur (Şahin, 2010, s.206).

Sultan İzzeddin Sinop'un fethinden sonra hem bu fethi müjdelemek hem de Abbasi Halifesinden Fütüvvet Şalvarı istemek gayesiyle Şeyh Mecdüddin İshak'ı çok kıymetli ve gösterişli hediyelerle Hilafetin merkezi Bağdat'a göndermiştir. Şeyh, hilafet yurduna ve imamet merkezine ulaştığında orada çok büyük izzet ve ikramlarla karşılanmış ve çok güzel ağırlanmıştır. Geri dönüş vakti geldiğinde Halife Nasır üzerinden çıkardığı mürüvvet kemeri ve doğruluk şalvarını fütüvvet mektubuyla birlikte Mecdüddin İshak'a vererek Sultan İzzeddin'e iletilmek üzere Fütüvvet nişanı olarak göndermiştir.

Bu Fütüvvetnâme;

" İnsanların seçkini, İslam'ın büyüğü, dine güç veren, bilgili ve adil sultan, devletin önderi, milletin tacı, kâfirlerin ve müşriklerin düşmanı, mücahidlerin önde geleni Rum ülkesinin meliki Ebu'l-Muzaffer Keykavus b. Keyhüsrev b. Kılıç Arslan'a – Allah ona uzun ömür versin, yükselip yücelmesini devam ettirsin. - ibadet ve itaat şartlarını yerine getirmek, imamlık görevlerini yapmakta önemli bir araç olan kutlu ve uğurlu şalvar layık görülmüştür. Sonsuz iyiliklerini ve engin cesaretini takdir etmek için ona hil'at ve kaftan yollanmıştır. Bunların ona hayır ve uğur getirmesi dilenmektedir. İnşallah iyi hareketleri, yüce makamların istediği doğrultuda gider ve ileri gelenlerin sahip olduğu şeylerden sıradan kişileri de yararlandırır. Onun iyilik gölgesi herkesin üzerine düşer.

O Sultan'ın elçisi Allahtan korkan, ibadetlerini yerine getiren, dininin büyüğü, İslam'ın yıldızı ve müslümanların övünç kaynağı, doğruluğun örneği, âlimlerin seçkini büyük şeyh İshak b. Yusuf b. Ali'yi -Allah onu yüceltsin- vekil kıldık. Şerefli bir kişiliğe, kutsal bir yaratılışa, övünülecek bir ahlaka sahip olan En-Nasır Li-Dinillah'ı – Allah ondan razı olsun- destekleyen Ebu'l Yumn Necah – Allah ona uzun ömür versin, yükselip yücelmesine yardımcı olsun – şerefli hizmeti ve kutsal çabasıyla bu vekâletname kaleme alındı. Halifenin emriyle Sultan'a insanı yücelten elbise giydirildi. O (fütüvvet elbisesi) giyenlere şeref ve şan verir. O elbise insanları cehennem azabından korur. O elbise, onun büyüklüğüne büyüklük katsın. Onun etekleri yerlerde sürünsün. Onun başarılarında katkılarda bulunsun. Yüce Allah, onun imanını ve inancını artırsın. Çünkü bu elbise, imanın bir simgesi, inancın bir aracıdır. Gaybın sırlarından haber getirir.

O Sultan, Allah'ın farz kıldığı namaz, oruç gibi farzları titizlikle yerine getirmektedir. Fütüvvet şartlarına uyarak içini temiz, yolunu doğru tutmaktadır. Bütün davranışları şeriat ölçüsü içindedir. Yüce Allah'ın kutsal kitabında emrettiği şeylere uymaktadır. " Allah şüphesiz adaleti, iyilik yapmayı, yakınlarla bakmayı emreder; hayâsızlığı, fenalığı ve haddi aşmayı yasak eder. Tutasınız diye size öğüt verir" nasihatini tutar. Şüphesiz başarı

Allah'tandır ve Allah'ın rızasını arayanlara ve ona ibadet edenlere Allah yeter,” ifadeleriyle kaleme alınmış ve yanında birçok kıymetli hediyelerle Şeyh Mecdüddin İshak'a teslim edilerek Sultan İzzeddin'e gönderilmiştir. Sultan bu taltif ve hediyeleri aldıktan sonra sevinci artmış ve şükretmiştir (İbn Bibi, 1996, ss. 176-179).

Sultan İzzeddin'in Fütüvvet teşkilatına girmesiyle Fütüvvet, devletin en üst kademesinde resmi olarak tescil ve kabul edilmiş ve hem devletin hiyerarşik yapısında hem de tüm şehirlerde idari yapı ve toplum kesimlerinde yayılma ve genişleme imkânı bulmuştur. Devletin bu resmi kanaldan tescil ve onayından sonra Anadolu'da zaten var olan Ahiler kurdukları birçok zaviye ile şehirlerden köylere kadar teşkilatlanma ve yayılma imkânı bulmuşlardır (Çelik, 2022, s. 83-99).

İzzettin Keykavus kısa süren saltanatına birçok savaş kazanmış, Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde huzur, refah ve zenginliği artırmış, başarılı bir komutan ve liderdi. Sultan, Halep Seferi sonrası yanlış yönlendirilerek mağlubiyete sebep olduğu ve kendisine ihanet içerisinde bulunduklarını düşündüğü komutanlarına verdiği çok ağır cezalar sonrası vicdan azabının neden olduğu verem hastalığı neticesinde genç yaşta 1220 yılında vefat etmiştir (Koca, 2018, s. 355).

3.2.3. I. Alaaddin Keykubat Dönemi

Türkiye Selçuklu Devleti'nde Alaaddin Keykubat 1220-1237 yılları arasında on sekiz yıl sultanlık yapmıştır. Bu dönem hem Türkiye Selçuklu Devleti döneminin hem de Ahilerin en zirve dönemidir. I. Alaaddin döneminde Türkiye Selçuklu Devleti hem ticari açıdan devletin ve halkın zenginleşmesine hem de ilim ve medeniyet yönlerinden gelişmesine vesile olmuştur (Turan,1971, s. 325).

Sultan Alaaddin, İbn Bibi'nin tabiriyle, İslam bayraktarı, padişahlıkta, yöneticilikte, dini yüceltmede, halka iyi davranmada, adalet yaymada, şeytanı yakmada, dünyanın nizamını korumada ve övgüye değer işler yapmada en öndedir. Hazine konusunda büyük titizlikle araştırma ve incelemede bulunur, her gün hazineye gireni çıkanı sorardı. İfrat ve tefritten sakınır, yalan söyleyenlerden hiç hazzetmez, onları cezalandırırdı. Yabancı ülkelerden gelen elçi ve misafirlere çokça ikram eder, onlara alaka ve sevgi göstererek iyi davranırdı. Herkese karşı daima cömert davranırdı. Sultanın yanında on sekiz yıl görev yapan büyük Emir Celaleddin Karatay sultan için; Her gün üç saatten fazla uyumadığını, geceleri Kur'an okuyup hayır ve din işlerine ait görevlerini yerine getirdiğini belirtmiştir.

Ülke yollarında eşkıya ve yol kesenlerin bir kimsenin canına ve malına kastettiğinde çok üzüldüğünü ve o olayı aydınlatıncaya kadar rahat yüzü görmediğini anlatmıştır. Görevini yapma ve adaleti yerine getirme isteğinin hiç kaybolmadığını, ilk görevi olarak mazlumun hakkını koruyup zalimi cezalandırmayı saymasından bahsetmiştir. Sultanın edebiyat, sanat ve musiki konularına ilgisinin yanında, büyük sultanların hayatı, İmamı Gazali'nin Kimyayı Saadet'i ile Vezir Nizamü-l Mülk'ün Siyerü-l Mülük eserlerini okuduğu, ağzından kötü söz ve küfür çıkmadığı, iç ve dış temizliğine büyük önem verdiği anlatılmıştır. Çok iyi satranç ve tavla oynadığı, ok atmada ve cirit oyunlarında rakiplerini geride bıraktığı ifade edilmiştir. Mimarlık, kuyumculuk, bıçak yapma, bakırcılık, ressamlık ve dericilikte büyük bir bilgi ve beceriye sahip olan sultan mücevherler konusunda da uzman kabul edilmiştir (İbn Bîbî, 1996, ss. 241-247).

Sultan Alaaddin dönemi, Türkiye Selçuklu tarihinin birçok açıdan en güçlü ve gelişmiş dönemidir. Alaaddin Keykubat'ın yaklaşık on sekiz yıl süren sultanlığı süresi içerisinde Türk kültür ve medeniyetinin yükselmesi, kara ve deniz ticaretinde en doruk noktaya çıkılması dönemin temel özellikleridir. Ermeniler üzerine düzenlediği seferler sonucu Suriye ticaret yolunu, Kırım tarafına düzenlediği sefer ve Suğdak Limanı'nı ele geçirmesiyle kuzey deniz ticaret yolunu emniyet altına almıştır. Suriye seferi sonrasında Eyyubi ve Artuklu emirlerini kendisine bağlayarak Anadolu hâkimiyetini güçlendirmiştir. Kendi adını verdiği başta Alanya (Alaiye) şehri olmak üzere Akdeniz'in bütün kıyılarını fethetmiştir. Rakka, Urfa, Harran şehirlerini hâkimiyeti altına almış, Anadolu'nun güney, doğu ve güney doğu sınırlarını yaklaşık bu günkü sınırlarına ulaştırmıştır. Sultan Alaaddin, Moğol tehlikesini fark ederek ülkesini korumak için birtakım tedbirler almıştır. Eyyubi ve Artuklu emirleri ile bağlılık anlaşmaları yapması, Harzemşah Sultanı Celaleddin ile karşılıklı Moğol tehlikesine karşı önlemler alınmasına dair mektuplaşmaları bu tedbirleri göstermektedir. Alaaddin, Harzemşahlar'ın Moğol istilasına karşı kendi ülkesiyle arasında bir tampon bölge olmasını önemsiyordu. Celaleddin Harzemşah da aynı kanaatteydi (Turan, 2014, s. 86-88). Fakat Celaleddin'in Selçuklu Devleti'ne ait Ahlat kalesini kuşatması sonrası iki devlet arasında Yassı Çimen savaşı gerçekleşmiş ve Harzemşahlar yenilmişlerdir (Turan, 1971, ss. 331-335).

Sultan Alaaddin, devletin ticari açıdan gelişmesi için de birçok tedbir almıştır. Venedikli tüccarlara iktisadi imtiyazlar tanımış, ticaret yollarının emniyetini sağlamış, tüccarların zararlarına karşı devlet garantisi getirmiş, sultan hanları adı verilen kervansaraylar inşa ettirerek ticaret kervanlarının pazarlara rahat ve güvenle ulaşmalarını

temin etmiştir. Kendisi de son derece ilim, edebiyat ve tarih meraklısı olan sultan, Arapça, Farsça ve Rumca bilmekteydi, ayrıca kendi meclislerinde kültür ve ilmi meselelerin tartışılmasına izin vermiştir. Moğol katliamlarından kurtulan İran, Türkistan ve yakın bölgelerden gelen âlim, şair, edip ve sanatkârları himaye ederek ülkesinin kültürel seviyesini yükseltmiştir (Turgut, 2009, ss. 17-19).

Ahiler ve Türkmenlerin hamisi olduğu bilinen Sultan Alaaddin, 1220 yılında Selçuklu tahtına çıktığında Tokat, Sivas ve Kayseri üzerinden Konya'ya giderken geldiği her vilayette kutlama törenleri yapılmıştır. Sultan Aksaray'dan ayrılırken kendisine Ahiler eşlik etmiştir. Konya'ya yaklaştığında şehrin girişinde bin kişilik seçkin bir Ahi topluluğu sultanın alayını çevreleyerek gösterilerle onu karşılamışlardır (İbn Bibi, 1996, ss. 232-233).

Alaaddin Keykubat hükümdar olduktan sonra Abbasi Halifesi Nâsır Li-dinillah, Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi nüfuzundan faydalanmak istemiştir. Anadolu'daki fityan grupları üzerindeki etkisini kuvvetlendirmek ve İslam dünyası üzerindeki saygınlığını pekiştirmek gibi nedenlerle Fütüvvet teşkilatının en önemli isimlerinden birisi olan Şeyhülislam Şihabeddin es-Sühreverdi'yi saltanat menşuru vermek ve Fütüvvet libası giydirmek amacıyla Sultan Alaaddin'e göndermiştir. Sultan, heyetin Aksaray'a ulaştığını öğrendiğinde önemli emirlerini, onları karşılamak üzere göndermiş ve Konya'ya yaklaştıklarında kadılarını, imamlarını, şeyhlerini ve Ahileri görevlendirerek onlara ikram ve hizmette kusur etmemeleri talimatını vermiştir. Sultan kendisi de seçkin ve gösterişli bir kabile ile Şeyhülislam Sühreverdi'yi karşılamış ve onu selamlayıp kucaklaşmışlardır. Heyet o gün dinlenmiş, izzet ve ikramlarla ağırlandı. Ertesi gün sultanın huzuruna çıkarak Sultan Alaaddin'e Fütüvvet libası giydirmişlerdir. Böylelikle sultan resmi olarak Fütüvvet teşkilatına girmiş ve Ahilerin devlet içerisinde en büyük temsilcisi olmuştur. Ardından sultana adet üzere kırk kırbaç vurulmuş, imame giydirilmiş, saçları saçılmıştır. Alaaddin, Halifenin gönderdiği atın tırnağını öperek ona binmiş ve gösterişli bir merasimle halkın önüne çıkarak selamlama gerçekleştirmiştir. O gün I. Alaaddin ve birçok emir ve beyleri başta Celaleddin Karatayi olmak üzere Şeyh Süheverdi'ye intisab ederek onun tarikatına girmişlerdir (İbn Bibi, 1996, ss. 249-251; Çelik, 2012, ss.165-179).

Alaaddin Keykubat Kayseri'deyken deri işleme sanatında maharetlerini duyduğu Ahi Evran'ın dergâhına giderek üretmiş olduğu ürünleri incelemiş ve çok beğenmiş, Ahi Evran ve şehirdeki bazı zanaatkâr, edip ve şairleri Konya'ya davet etmiştir. Ahi Evran, sultanın davetine uyarak Konya'ya gelmiştir. Bu olay Menâkıb-ı Ahi Evrân-ı Velî'de şöyle anlatılmıştır;

Alaaddin anda gördü hüneri

Ol eri Konya'ya davet eyledi. (Menâkıb nr. 9)

Ahi Başara'yı kodu haymada

Muradı yomunu süre Konya'da. (Menâkıb nr. 11) (Altınok, 2004, ss. 65-66).

Ahi Evran'ın Konya'da yaklaşık yirmi yıl yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu dönem içerisinde Ahilik teşkilatı en zirve dönemini yaşamış, devlet desteğiyle ülkenin her yanında teşkilatlanmıştır. Ahi Evran Konya'da I. Alaaddin için iki eser kaleme almıştır. Sultan Alaaddin'in oğlu II. Gıyaseddin ve veziri Sadeddin Köpek tarafından suikastla 1237 yılında öldürülmesi üzerine Türkmen ve Ahilerin bu duruma karşı çıkması sonucu pek çok ileri gelen Ahi tutuklanmış ve sürgüne gönderilmiştir. Ahi Evran'ın da bu olaylar neticesinde tutuklanarak beş yıl boyunca hapis hayatı yaşadığı tahmin edilmektedir. Bu dönemle birlikte Ahiler en zirve döneminden, şiddet ve takiplerin yaşandığı baskı ve kontrol altına alınıp mallarına el konulma durumlarıyla karşılaşmışlardır (Bayram, 2012, ss. 54-55).

3.2.4. II. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi

İleri görüşlü bir hükümdar olan Sultan Alaaddin, Moğol tehlikesine karşı ülkesini korumak adına bir dizi tedbirler almıştır. Bu tedbirlerden birisi de ülkesinin doğu sınırlarını emniyete almak adına Eyyubiler ile kurduğu ittifakı pekiştirmek adına ikinci oğlu Eyyubi melikesi olan eşinden olma İzzettin Kılıçarslan'ı veliaht ilan etmektir. Bu düşüncesini tüm yönetici, emir ve beylerine bildirdi ve hepsinden bu konuda söz aldı. Fakat doğu seferi hazırlığı sırasında Kayseri'de kısa bir süre sonra zehirlenerek vefat etti (İbn Bibi, 1996, ss. 456-457).

Sultan Alaaddin'in bu ani vefatı sonrası bazı emir ve beyler hemen Gıyaseddin'i tahta çıkardılar ve diğer beylere haber göndererek yeni sultana biat istediler. Bu oldubittiye tam bir anlam veremeyen Kemalettin Kamyar ve Kayır Han gibi Türkmen kökenli beyler önce Sultan Alaaddin'e verdikleri sözü yerine getirmek istediler fakat onlar da hızlı hareket etmediklerinden gelip yeni sultana bağlılık yemini ettiler. Tahta çıktığında on dört veya on altı yaşında olduğu tahmin edilen Sultan Gıyaseddin öncelikle babasının uğradığı suikastla ilgili soruşturma başlatması gerekirken harekete geçmemiş ve olayın üstü örtülmüştür. Bazı dönem yazarları ve sonraki araştırmacılar bu suikastta Gıyaseddin'in de parmağı olduğunu düşünmektedirler (Koca, 2010b, ss. 360-361; Kaymaz, 2014, s. 30).

Elvan Çelebi Menakıbu-l Kudsiyye'sinde bu olayı şöyle anlatmaktadır;

*"Şah-ı adil Aladin-ı Sultan
Şam-ı Salçuk cam-ı alamyân (355)
Adaletli Şah Sultan Alaeddin; Selçuk'a ıfık,
Halkın toplandığı / yöneldiğı eşik."*

*"Çünkü irmiş-idi zaval Şah-a
Toldı Şaytan Gıyas-ı gümrâha. (356)
(İşte) bu Şah'a göçme vakti eriştiğinde,
Yoldan şaşmış Gıyas'ın içine şeytan girdi."*

*"Zehr virdi götürdi Sultan-ı
Nazanın pazışah-ı Rabbani. (357)
Zehir verdi, öldürdü Sultan'ı;
Tanrı katına yakınlığı bulunan o sevilen Padişahı."*

*"Adl-u daz eyledi cihan içre
Rahmet itsün Çalap cinan içre. (358)
Dünyada adaletli yönetim yollarını gösterdi o,
Tanrı cenneti içinde ağırlasın." (Elvan Çelebi, 2017, ss. 111-112).*

Bu ifadelerden Alaaddin Keykubat'ın zehirlenmesi hadisesinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in etkisi olduğu belirtilmiştir.

İbn Bibi, Sultan Alaaddin şehit edildikten sonra ülkede bozukluk, istikrarsızlık, karışıklık, düzensizlik, belirsizlik ve sıkıntı hâkim olduğunu, gariplerin ve zayıfların sığınağı, sanatkâr ve yiğitlerin barınağı olan ülke topraklarının iyi gün yüzü görmediğini anlatmıştır;

" Uluğ Keykubad'ın ölüm gününden sonra kimse mutluluğu aklına getirmedi. Bütün işler daha kötüye gitti, halkın ve askerinin durumu bozuldu. O padişah tahttan ayrıldığından beri bütün gönül hoşluğu yokluk diyarını boyladı. Ülkenin düzeni alt üst oldu. Düşmanların kalbi o durumdan sevinçle doldu." (İbn Bibi, 1996, s. 457).

Sultan I. Alaaddin'in öldürülmesi ve sonrasında II. Gıyaseddin döneminde meydana gelen olaylar Türkiye Selçuklu Devleti'nin kırılma ve dönüm noktasını oluşturmuştur.

Sultan Alaaddin döneminde ülkenin gelişmesi ve savunması hususlarında alınmış olan tüm tedbirler, yapılan tüm stratejik hamleler bu dönemde ortadan kaldırılmış ve bu uygulamalar Türk Devleti'nin çöküşünü hazırlayan sürecin başlangıcını oluşturmuştur. II. Gıyaseddin'in yaşının küçük olması ve kolay etki altına girebilmesi neticesinde bunu fırsat bilen Emir Sadeddin Köpek II. Gıyaseddin'i etki altına almış ve sultan adına hareket edebilme nişanı olan sultan yüzüğünü de edinmiştir. Kısa sürede devlet yönetiminde tek söz sahibi olma noktasına gelmiş ve devlete hizmet etmiş kudretli emir ve beyleri düzenlediği suikast ve cinayetlerle bertaraf etmeyi başarmıştır. Emir Sadettin Köpek, karşısında engel olarak gördüğü Sivas Valisi Harezmi Beyi Kayır Han'ı devlete bağlılığının devam etmeyeceği ve dış devletlere karşı kışkırtma yapacağı isnatlarıyla II. Gıyaseddin'i ikna ederek tutuklatmış, muhtemelen hapiste onu öldürtmesi sonucunda hem doğu emniyet kalkanı çökmüş hem de Harezmi güçlerinin devlete karşı cephe almalarına neden olmuştur. Kayır Han'a yapılan haksızlığı kabul etmeyen Harezmi Türkmenleri devlete karşı ayaklanarak isyan çıkarmışlardır. Yaklaşık yetmiş bin kişilik askeri birlik oluşturarak bazı Selçuklu şehirlerini yağmalamışlardır. Harezmi Beyleri'nin çıkardığı isyanı bastırmak ve onları ikna etmek üzere Sadeddin Köpek'in etkisiyle Sultan Gıyaseddin, Beylerbeyi Kemalettin Kamyar'ı görevlendirmiştir. Kamyar, Harezmi beylerini önce geri dönmeleri için ikna etmeye çalışmış ama başarılı olamayınca üzerlerine saldırı düzenlemiştir. Fakat iki önemli komutanını kaybederek ağır bir yenilgiye uğramıştır. Bu olay Selçuklu Devleti açısından ciddi bir itibar kaybı olmuştur. Sadettin Köpek bu olayı bahane ederek Kamyar'ı görevden aldırarak, kendisi Beylerbeyi olmuştur. Sadettin Köpek, devlete üstün hizmetleri geçmiş çok dirayetli ve güçlü bir devlet adamı ve çok iyi bir komutan olan ve Beylerbeyi makamına kadar yükselmiş olan Kemalettin Kamyar'ı bu vaka neticesinde tutuklatmış ve hapisteyken öldürtmüştür. Sadettin Köpek nüfuzlu bu iki devlet adamını bertaraf ederek güçlü iki rakibini ortadan kaldırmıştır (Koca, 2010b, 73-76).

Vezir Sadeddin, kendine rakip olarak gördüğü iki beyi ortadan kaldırdıktan sonra devletin diğer önemli emir ve beylerinden Atabey Şemsüddin Altunaba, Tacettin Pervane, Hüsamettin Kaymeri ve Celaleddin Karatay gibi kudretli devlet adamlarını cinayet, suikast ve entrikalarla bertaraf etmiştir. Sultan Alaaddin'in eşi Eyyubi melikesi Adiliyye Sultan'ı ve çocukları İzzettin Kılıçarslan ve Rükneddin'i öldürtmüştür. Devleti tek başına baskı ve şiddetle idare etmeye başlayan Sadeddin Köpek, kendisinin Sultan I. Gıyaseddin'in oğlu olduğunu ve kendi annesine iftira içerikli inandırıcı olmayan bir hikâyeyle sultan soyundan geldiğini iddia ederek gerçek niyetini ortaya koymuştur. Sadeddin Köpek'in asıl amacı

iktidarı ele geçirmektir. Sultan Gıyaseddin geç olsa da onun niyetini anlamıştır. Bu sefer II. Gıyaseddin kendilerine güvendiği beylerle Sadettin'e suikast düzenleterek onu öldürtmüş ve cesedini sarayın kale duvarına astırmıştır. Fakat iş işten geçmişti ve kudretli Sultan Alaaddin'in sağlam temeller üzerine oturttuğu devletin savunma anlayışını oğlu II. Gıyaseddin bozmuştu. Bütün bunlar sonun başlangıcı olmuş ve Türkiye Selçuklu Devleti bir daha eski gücüne ulaşamamıştır (Koca, 2010b, 80-90; Kaymaz, 2014, 53-55).

Sultan II. Gıyaseddin tahta geçeli henüz iki yıl olmuştu ve bu kısa sürede devlet çok büyük yaralar almış, düzen bozulmuş, Türkmen ve Ahiler küstürülmüştür. İktidar hırsı ve yanlış politikalar birkaç yıl sonra yaklaşık dört ay süren Babailer İsyanı adı verilen büyük bir Türkmen isyanına neden olmuştur. Bu isyan devlet bünyesinde büyük yaralar açmış, Moğol İstilasası için zemin oluşturmıştır (Koca, 2012, 32-34).

3.2.5. Köseadağ Yenilgisi Sonrası Dönem ve Ahilerin Moğollarla Mücadelesi

II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde Ahiler temelde üç sebepten dolayı mevcut Selçuklu devlet idarecileriyle ters düşmüş, Ahilere baskı şiddet ve sindirme politikası uygulanmıştır. Bu sebeplerden ilki Ahilerin hamisi Sultan Alaaddin'in, oğlu Gıyaseddin ve Sadettin Köpek tarafından suikastla şehit edilmesi ve bu durumu Ahilerin kabullenememeleridir. İkincisi Sultan Gıyaseddin'in uyguladığı yanlış siyasi ve ekonomik kararlardır. Üçüncü sebep ise Vezir Sadettin Köpek'in önemli Selçuklu Türkmen emir ve beylerini devlet yönetiminden uzaklaştırıp baskı ve zulüm politikalarıyla Ahilerin ve Türkmenlerin toplum üzerindeki nüfuzunu kırma çabalarıdır (Atik, 2011, s.63).

Köseadağ Savaşı, Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküşüne neden olan mağlubiyetlerden birisidir. Anadolu topraklarını uzun süredir gözleyen ve aradığı fırsatı bulan Moğol ordusu Baycu Noyan komutasında yaklaşık kırk bin kişilik askerleriyle Erzurum'a girmiştir. Burada yapılan çetin mücadelenin ardından üstünlük sağlayan Moğollar çok büyük katliamlarda bulunarak buradan Erzincan'a geçmiş ve bu şehir ile kasaba köylerini de aynı şekilde yağmalamışlardır. Bu arada Kayseri Meşhed Ovası'nda toplanan Türkiye Selçuklu Ordusu yaklaşık seksen bin kadar olan birlikleriyle Sivas'a doğru hareket ederek, Köseadağ bölgesine yerleşmişlerdir. Bu bölge geniş bir yayla, dar bir vadi ve bu vadiden geçerek ovaya inilen kısımlardan oluşmaktaydı. Moğollar karşısında Selçuklu ordusunun savaş taktiği de henüz belirlenmemiştir. Beylerbeyi Gürcüoğlu Zahirü'd-devle ve Sahib Mühezzibü'd-din Ali gibi tecrübeli beyler yaylada kalarak savunma savaşı yapılmasını tavsiye etmişlerdi. Nizamü'd-din Sührab, Müzafferü'd-din Mahmud ve Visakbaşı Garib gibi

bazı maceracı komutanlar ise saldırı taktiği uygulanmasını öneriyorlardı. Fakat II. Gıyaseddin maceracı komutanlarına güvenerek saldırı taktiğini tercih etmiştir. Harekete geçen öncü birlikler, yayladan vadiye inen geçitte Moğol askerlerinin kısıp alması ve geri çekilme taktiği uygulayıp tekrar saldırarak ok yağdırması sonucu bu birlik büyük bir hezimetle uğramıştır. Bu haberi alan Gıyaseddin emir komutayı ve yönetimi Çaşnigir Mübârizüddîn Çavlı'ya bırakarak savaş meydanından kaçmıştır. Sultan kaçınca ordunun diğer unsurları da dağılmış, karargâh çadırlarını olduğu gibi bırakarak savaştan mağlup olarak ülkeyi Moğol hâkimiyetine bırakmışlardır (İbn Bibi, 1996, s. 68-72; Kaymaz, 2014, s. 93-95).

Kösedağ yenilgisi sonrasında Moğol Devleti ile barış görüşmelerini gerçekleştiren Vezir Mühezzibü'd-din Ali, Amasya Valisi Fahreddin'e; Devletin yönetimi ve saltanat işlerinin, sultanın bilgisizliği, cahilliği ve gençliği, serseri ve alçaklarla düşüp kalkması sebebi ile bu hale geldiğini belirtmiştir. Sultanın eğlenceye aşırı düşkünlüğünden devletin bu duruma düştüğünü söylemiş, hatta II. Gıyaseddin'in savaş gecesi sarhoş olduğunu ifade etmiştir. Sultanın yetersizliği, eğlenceye düşkünlüğü yanında korkak ve kararsız olması da başlıca zafiyetlerindendi. Moğollara karşı henüz savaşın başında üç bin kişilik bir birliğin yenilgisi üzerine sayısal ve coğrafi avantaj Türk ordusunda iken savaştan kaçması Türk komutanları arasında emsali görülmemiş bir davranış olup sonuç itibarıyla devletin ve ordunun dağılmasına sebep olmuştur (Turan, 1971, s. 438).

Kösedağ yenilgisi sonucu Türkiye Selçuklu devleti yöneticileri Moğol Komutanı Baycu Noyan'a giderek mağlubiyeti kabul edip anlaşma yapmak için görüşmeler yapmışlar ve bunun sonucu olarak;

- Selçuklu Sultanı her yıl Moğol Devleti'ne 360 bin dirhem vergi ödeyecektir.
- Moğol ordusunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere Selçuklu Devleti her yıl on bin koyun, bin sığır, bin at, katırlar ve develer gönderecektir.
- Moğol devletine Selçuklular her yıl ipekten altın işlemeli kıymetli kumaşlar, av köpekleri ve çeşitli hediyeler göndereceklerdir.

Yapılan yıkımlar ve katliamlar ile üzerinde anlaşılan bu ağır şartlı anlaşma hükümleri doğrultusunda Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi ve toplumsal birliği bozulmuş, devlet bağımsızlığını kaybetmiş ve yıkılış sürecine girmiştir (Koca, 2016, s. 81).

Kösedağ mağlubiyetinden sonra mamur olmuş Anadolu şehirleri Moğollar tarafından yağmalanmış, çok büyük katliamlar görülmüş, yüzlerce yıllık maddi ve manevi birikimler kısa sürede yok edilmiştir. Bunlardan birisi de Kayseri'de gerçekleşmiştir. Kayseri'ye kadar

gelen Moğol askerleri burada direnişle karşılaşmışlardır. Savaştan kaçarak Kayseri'ye gelen Camedâr Samsamü'd-din Kaymaz ve Topal Fahu'd-din Ayaz gibi Selçuklu beyleri şehrin Ahileri ile Moğollara karşı savunma savaşı yapmışlardır. Kayseri'nin Ahileri (feteyan) şehrin kalelerini ve burçlarını sağlamlaştırmışlardır. Moğol askerleri kale önlerine mancınıklar kurarak on beş gün boyunca kalenin duvarlarını yıkmaya uğraşmışlardır. Moğol birlikleri içerisinde bu mancınıkları Kalenderi dervişlerinin kullandığı İbn Bibi'de anlatılmıştır. Şehir halkı fedakârca, açılan gedikleri onarmışlar, cesaret ve kararlılıkla mücadele etmişlerdir. Her iki taraf da çok sayıda kayıplar vermişler fakat Moğollar kaleyi zapt edememişlerdir. Kayseri yiğitlerinden bir grup bugün halen Kayseri'de bulunan Battal Mescidi (Resim 1, 2, 3) yamaçlarında pusuya yatarak saldırılar gerçekleştirmişler ve Moğol askerlerine büyük kayıplar verdirmişlerdir. Moğol komutanları bu şekilde kaleyi ele geçiremeyeceklerini, bu işi gelecek seneye ertelemeyi düşünürken Kayseri Kalesi'nin zayıf noktalarını Baycu Noyan'a ifşa eden şehrin iğdiş başısı ve ardından Köseadağ yenilgisi sonrası Kayseri'ye gelen Topal Fahrettin Ayaz, Moğol komutanından eman dileyerek teslim olmuşlardır. Bu durum karşısında dönmekten vazgeçen Baycu Noyan saldırılarını artırarak kaleyi ve şehri ele geçirmiş, tarifsiz katliamlar ve yağmalar günlerce devam etmiş, erkekleri öldürmüşler kadın ve çocukları esir almışlardır (İbn Bibi, 1996, ss. 73-75).

Ahiler, Sultan Alaaddin'in destek ve himayesiyle Türkiye Selçuklu Devleti'nin tüm şehirlerinde kasaba ve köylerine kadar teşkilatlanmış ve organize olmuşlardır. Köseadağ bozgunu sonrasında devletin düzenli ordusu dağılınca şehir savunmalarında Ahiler büyük hizmetler üstlenmişlerdir. Moğollar mamur Selçuklu şehirlerini yağmalayarak büyük katliamlarda bulunmuşlardır. Erzurum, Erzincan, Sivas, Tokat, Kayseri gibi önemli merkezlerde haftalarca katliamlar devam etmiştir. Sadece Kayseri şehrinde on binlerce Ahi ve Türkmen şehit edilmiştir. Bazı kaynaklarda bu sayılar yüz binlerle ifade edilmektedir (Koca, 2016, s. 77; Kaya, 2018, s. 411).

3.2.6. Türkiye Selçuklu Devletinin Yıkılışı Sonrası Ahiler

Türkiye Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra Ahiler şehirlerde çok köklü ve organize yapıda oluşturduklarından varlıklarını ve etkinliklerini sürdürmüşlerdir. İbn Battuta 1333 yılında geldiği ve yaklaşık bir yıl süren Anadolu seyahatinde kırk iki şehri ziyaret etmiştir. İbn Battuta'nın Anadolu'yu ziyareti sırasında Anadolu'da; Alanya, Konya ve Karaman bölgesinde Karamanoğulları Beyliği, Antalya, Eğridir, Isparta, Burdur ve Gölhisar'da

Hamitoğulları Beyliği, Kütahya ve civarında Germiyanogulları Beyliği, Denizli ve Dalaman civarında İnançoğulları Beyliği, Milas, Muğla ve Fethiye'de Menteşeoğulları Beyliği bulunmaktaydı. Yine İzmir, Birgi, Tire, Selçuk ve Foça'da Aydınogulları Beyliği, Manisa, Akhisar, Gördes ve Turgutlu bölgesinde Saruhanoğulları Beyliği, Bergama, Çanakkale ve Balıkesir bölgesinde Karesioğulları Beyliği, Bursa ve İznik yöresinde Osmanogulları Beyliği, Safranbolu, Kastamonu, Sinop'ta Candaroğulları Beyliği, Mardin, Cizre ve Diyarbakır'da Artuklular, hüküm sürmekteydiler (Altıntaş, 2019, s.33).

İbn Battuta Anadolu'da ziyaret ettiği hemen hemen her şehirde Ahilerle karşılaşmış, Ahilerin zaviyelerinde misafir olmuş, onların etkinliğini ve gücünü görmüştür. Bazı şehirlerde emir olan Ahilerle, bazısında da Kadı olan Ahilerle karşılaşmıştır. Ahilerin şehirlere hâkim olduğunu belirtmiştir. İbn Battuta, Ahilerin şehirlerde ekonomik organizasyon yanında gerektiğinde güvenlik ve siyasi alanlarda da etkin olduklarını belirtmiştir; *"Yörenin törelerinden biri de Sultan bulunmadığı takdirde şehirde ahıların idareyi ellerine almaları, bir nevi hükümet etmeleridir. Ahi, gücü ölçüsünde gelen gideni ağırlar, giydirir, misafirin altına binek verir. Davranışları, buyrukları ve ata binişleriyle tıpkı bir Sultan gibi hareket ediyorlar."* (Tanci, 2004, ss. 415-416)

1335-1381 yılları arasında Sivas, Kayseri, Erzincan bölgelerinde kurulmuş olan Eretna Beyliği ve sonrasında devam eden Kadı Burhaneddin Devleti içerisinde Ahilerin etkili rolleri olmuştur. Eretna Beyliği'nde Erzincan Valiliğini Ahi Ayna Bey yapmıştır. Kadı Burhaneddin Devleti bünyesinde, Ahi İsa, Ahi Adil Şah, Ahi Nevruz, Ahi Nasıreddin, Ahi Mehmed devlet yönetiminde etkin roller üstlenmişlerdir (Moghaddam, 2017, s. 154; Altın, 2017, s. 395).

1290-1354 yılları arasında Ankara'da Ahi Hüsameddin ve oğlu Ahi Şerafeddin'in önderliğinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin otoritesini kaybetmesi sonucunda Ahiler şehir yönetimini üstlenmişlerdir. Türkiye Selçukluları ve Beylikler dönemi sikkeleri üzerinde çalışmalar yapmış olan nümizmatik uzmanı Ahmed Tevhid'e göre, Ankara'da Ahiler bir cumhuriyet yönetimi kurmuşlardır. Ankara Ahiler Cumhuriyeti kurulup kurulmadığı tartışmalı bir husus olsa da Ahiler Ankara'yı özerk bir yönetim biçimiyle yönetmişler ve kendisi de bir ahi olan Osmanlı Devleti sultanı I. Murat'a şehri teslim etmişlerdir (Metin, 2002, s. 481; Hacıgökmen, 2002, s. 834).

3.3. AHİLERİN TOPLUMSAL ZÜMRELERLE İLİŞKİLERİ

3.3.1. Yesevilik

Ahmed Yesevi bugün Çin sınırları içerisinde bulunan Doğu Türkistan bölgesine bağlı Sayram'da kesin doğum tarihi bilinmemekle birlikte tahminlere göre 1093 yılında dünyaya gelmiştir. Sayram verimli topraklara sahip düz bir alanda kurulmuş, ticaret yolu kavşak noktasında bulunan zengin ve mamur bir şehir olarak tasvir edilmektedir (Hünkan, 2016, s.58). Ahmed Yesevi'nin babası Şeyh İbrahim, kerametleri ile tanınmış, Sayram'ın tanınmış şahsiyetlerinden ve soyu Hz. Ali'ye dayanan bir şahsiyettir. Annesi Ayşe Hatun, Şeyh İbrahim'in müritlerinden Musa Şeyh'in kızıdır. Şeyh İbrahim'in kızı olan Gevher Şehnaz'dan sonra Ahmed Yesevi dünyaya gelmiş, önce annesini, yedi yaşında da babasını kaybetmiştir. Kısa bir süre sonra ablasıyla birlikte Yesi şehrine giderek ve orada yaşamışlardır (Üremiş, 1996, s. 36).

Ahmed Yesevî, Yesi'de Arslan Baba'ya bağlanmıştır. Arslan Baba, Hz. Peygamberden aldığı manevi işaretle Ahmed Yesevi'yi irşat etmeye başlamış, onu eğitmiştir (Eraslan, 2017, ss. 9-13). Arslan Baba, rivayetlere göre Hz. Muhammed'in sahabelerinden bir zat idi. Hz. Peygamberin gazâlarından birinde sahabeleri aç kalmışlar ve Peygamberin huzuruna gelerek, bir miktar yemek talep etmişler. Hz. Peygamber dua etmiş ve Cebrail elinde bir tabak hurmayı cennetten getirmiştir, fakat tabaktan bir hurma yere düşmüştü. Cebrail " *Bu hurma size inananlardan Ahmed Yesevi adlı şahsiyetin nasibidir.*" demiştir. Hz. Peygamber sahabesine bu emaneti sahibine kimin iletebileceğini sordu. Sahabelerden ses çıkmamış, yalnız Arslan Baba bu görevi üstlenmiş, Hz. Peygamber yerdeki hurmayı alarak Arslan Baba'nın ağzına koymuştur. Hz. Peygamber Arslan Baba'ya, Ahmed Yesevi'nin talim ve terbiyesiyle ilgilenmesini emretmiştir. Ahmed Yesevi kısa sürede Arslan Baba'nın yetiştirmesiyle manevi olarak yükselmiş ve etrafta ünü yayılmıştır. Ahmed Yesevî, Arslan Baba'nın birkaç yıl içerisinde vefat etmesinden sonra dönemin önemli ilim merkezlerinden biri olan Buhara'ya gitmiştir (Köprülü, 1976, s. 28).

Buhara, Ahmed Yesevi'nin orada yaşadığı dönemde Karahanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunmaktaydı. Bu önemli ilim merkezinde medreseler öğrencilerle dolu ve Hanefi Mezhebi'nin etkisi yaygındı. Şeyh Yûsuf el-Hemedânî Buhara'da dönemin önde gelen âlim ve mutasavvıflarından biriydi. Ahmed Yesevi bu âlime bağlanarak onun eğitimi altına girmiştir. Yusuf Hemedâni, şer'î ilimlerde çok derinleşmiş, hadis ilminde otorite olmuş, Kur'an ve Sünneti en temel ilke olarak belirlemiş olan bir âlimdi. Yûsuf el-Hemedânî'den

sonra Abdullah-ı Berkî, onun vefatıyla Şeyh Hasan-ı Endâki irşad makamına geçmiştir. Hasan-ı Endâki'nin de 1160 yılında ölümü üzerine de Ahmed Yesevî mürşid olmuştur. Bir süre sonra, irşad makamını, şeyhi Yûsuf el-Hemedânî'nin daha önceden verdiği işareti üzerine Şeyh Abdülhâlik-ı Gucdüvânî'ye bırakmış, Yesi'ye dönerek, ölümüne kadar burada hizmete devam etmiştir (Üremiş, 1996, s. 37).

Ahmed Yesevi, kaşık ve keşkûl yapıp satarak geçimini sağlamış, sanatıyla kimseye yük olmadan ihtiyaçlarını temin etmiştir. Rivayete göre ürettiği kaşık, kâse ve keşkülleri öküzünün heybesine yükleyip şehrin pazarına yollardı. Ahali üretilen malların değerini bilir, ihtiyacı olanı alır, parasını heybeye bırakırdı. Ürünleri taşıyan öküz, bir ürün alıp parasını vermeyen olduğunda o kişinin peşini bırakmazdı. Bunu görenler, adamdan ücreti alıp öküzün heybesine koyarlardı. Hoca Ahmed öküz geri dönünce parayı alarak ihtiyaçlarını karşılardı." (Gölpınarlı, 1958, s. 14).

Ahmed Yesevi, temel düşünce olarak dinin hakikatine ulaşmak için hem şeriat hem de tarikata ihtiyaç olduğunu belirtmiş, samimi, gönülden bağlılığın gerekli olduğunu öğretilerinde vurgulamıştır. Yesevi, şeriat olmadan tarikata gidilemeyeceğini öğretmiştir. Şeriat, inancı çepeçevre saran kabuk, onun tohumu ise tarikattı (Mambetalijev, 2008, ss. 236-237).

Ahmed Yesevî, Yesi'de ilim faaliyetlerine devam ederken rivayete göre, altmış üç yaşına erişince tekkesinin içerisinde müritlerine bir çilehane hazırlatmış, vefat edinceye kadar burada ibadet etmiştir. Ahmed Yesevi'nin bu çilehanede 1166 senesinde ölümüne kadar kaldığı iddia edilmektedir (Eraslan, 2017, s. 10).

Ahi Evran'ın Horasan ve Maverâünnehir dönemi eğitimlerini Ahmed Yesevi dervişlerinden aldığı bilinmektedir (Çağatay, 1997, ss. 49-50). Bu ilim merkezlerinde Ahmed Yesevi'nin talebelerinden kalam, tefsir, fıkıh, hadis ve tasavvuf dersleri alan Ahi Evran, Yesevi geleneğinin temel prensibi olan Yesevi dergâhlarında dericilik zanaatını öğrendi. Çünkü bir mesleği olmayan ve başkasının sırtından geçinen insan, Yesevi eğitim hanelerine alınmazdı (Altınok, 2004, s. 64). Ahi Evran Yesevilik ilkelerinden önemli ölçüde etkilenmiştir. Ahmet Yesevi ve Ahi Evran'ın zanaat sahibi olmaları, İslam dininin saf, duru bir şekilde benimseyip, üretim, çalışma ve meslek edinmeye verdikleri önem, çalışmadan, gayret etmeden ortaya çıkan yaşam tarzlarını kabul etmemeleri gibi önemli değerleri benimsemişlerdir.

Ahmed Yesevi, Divan-ı Hikmet adlı eserinde;

Nerde görsen gönlü kırık, merhem ol sen,

*Öyle mazlûm yolda kalsa, yoldaşı ol sen,
Mahşer günü dergâhına yakın ol sen,
Ben-benlik güden kişilerden kaçtım ben işte.*

*Garîb, fakîr, yetimleri Rasûl sordu
O gece Mirâc'a çıkıp Hakk cemâlini gördü
Geri gelip indiğinde fakîrlerin hâlini sordu
Garîblerin izini arayıp indim ben işte (Ahmed Yesevî, 2016, s.44).*

İslam Dini'nin toplumsal düzeyde yaşanması hususunda adalet, sosyal bölüşüm, yoksulların korunup kollanması, misafirperverlik, vatan sevgisi gibi yüce hasletleri bünyelerinde barındırıp yaşama geçirmeleri hem kendi dönemlerinde hem de sonraki dönemlerde bu duygu ve düşünceleri anlatmaya ve yaymaya çalışmaları, Ahilik üzerinde Yesevilik etkisinin kanıtlarını göstermektedir (Özer, 2016, s. 403).

3.3.2. Evhadilik

Evhadilik hareketi, Türkiye Selçukluları döneminin en tanınmış mutasavvıflarından, Türkmen kökenli Şeyh Evhadüddin Kirmani tarafından Kayseri'de XIII. yüzyılın ilk yıllarında başlatılmıştır. Evhadîye, özellikle I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve I. Alaaddin Keykubad zamanında Türkiye Selçuklu devlet yöneticilerinin destek ve himayesini kazanarak, tasavvufi bir nitelikte gelişimini sürdürdü. Evhadilik, Abbasi halifesi Nasır li-Dinillah'ın kendisine bağlayarak birleştirdiği ve yönettiği Fütüvvet teşkilatı'na bağlı olarak kurulmuştur. Abbasi Halifesi Nasır, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in siyasi ve dini danışmanı Şeyh Mecdüddi İshak'ın Abbasi Halifeliğini ziyareti sonrasında Kirmani'yi Anadolu'ya Şeyh-u Şuyuh-u Rum (Anadolu'daki şeylerin şeyhi) olarak göndermiştir. Evhadüddin Kirmani, Fütüvvet teşkilatının Anadolu'da yayılmasında ve gelişmesinde etkili olmuştur (Güneş, 2014, s.52).

Kayseri'de kale içerisinde Ahilere ait olduğu düşünülen debbağlar (Dericiler) Çarşısı ile Külâh-duzlar Çarşısı arasındaki mescide bitişik olan hanede Kirmani'nin kaldığı hane bulunmaktadır. Bu hanede halkı irşad edip eğittiği, Türkmenler arasında büyük bir saygınlığı olduğu, geniş bir çevre edindiği ve Fütüvvet teşkilatını yaygınlaştırdığı belirtilmektedir. Evhadüddin Kirmani'nin, Anadolu'da Ahi teşkilatının kurulup gelişmesinde katkıları olmuştur (Bayram, 2002, s.321).

3.3.3. Mevlevilik

XIII. asır Türkiye Selçukluları toplumsal ilişkilerinde dinî-tasavvufî hayatın gereği gibi anlaşılabilmesi için Mevlâna ve Mevleviliğin anlaşılmasının büyük bir önemi vardır. Mevlevilik, Türkiye Selçukluları zamanında devlet erkânına kadar ulaşmış, Osmanlı Devleti üzerinde de büyük tesirler bırakmış Sünnî tasavvufî hareketler içerisinde ayrı bir yeri olan en büyük tarikattır. Geniş çevrelere etki eden Mevlevilik, Mevlâna'dan sonra da özellikle onun oğlu Sultan Veled ve torunu Ulu Arif Çelebi ile kurumsallaşan bir gelişim seyri izlemiştir (Üremiş, 2010, s.298).

Mevlâna ve Mevlevilik müntesipleri ile Ahi Evran ve Ahilik mensupları arasında inişli çıkışlı ilişkiler olmuştur. Bazı Ahiler Mevlâna tarafından övülürken bazıları ise yerilmiştir. Mevlâna ile Ahi Evran arasında ise genelde olumsuz ilişkiler olduğu görülmektedir. En önemli Mevlevî kaynaklardan Eflakî'nin menâkıbnâmesinde Mevlâna ile Ahi Evran arasında geçtiği söylenen bazı olaylardan bahsedilmektedir; bu olaylarda iki büyük âlim ve düşünce insanının birbirlerine karşı olumsuz yaklaşımlarda bulunduğu belirtilmektedir (Eflakî, 1973, ss. 232-233).

Mevlâna ve Ahi Evran arasındaki görüş ayrılıklarından biri, iki tasavvuf erbabının Moğol istilasına karşısındaki tutumlarında da görülmektedir. Moğol İstilasının sonrasında Ahi Evran ve Ahilerin çoğunun bu istilaya karşı çıkmaları, mücadele etmeleri ve direniş göstermeleri karşısında, Mevlevîlerin farklı bir tutum sergilemeleri Mevlevîlerle Ahiler arasındaki görüş ayrılıkları arasında en başta gelenidir (Bayram, 2012, ss. 123-124).

Halil İnalçık, Mevlâna ile Ahi Evran arasındaki sorunları şöyle ifade etmiştir. *"Moğollarla iş birliği yapan ve Fars kültürüne tutkun Selçuklu seçkin sınıfına hitap eden Celâleddin Rumî ile halk adamı Türkmen Kırşehirli Ahî Evren arasında düşmanlık vardı. Bu düşmanlık Mevlânâ Celâleddin'in şeyhi Şems-i Tebrizî'nin katliyle (1247) ilişkilidir. Nasireddin'in ahileri, Moğollarla mücadeleye giren II. İzzeddin Keykâvus'u destekliyorlardı, Keykâvus 1254'te Kırşehir'e gitti. Moğol kuvvetleri onu yenilgiye uğrattılar (Sultan Hanı Savaşı, 1256). Anadolu'da isyanı bastırmaya çalışan Moğolların soykırımından Nasireddin de kurtulamadı. Onun, Kırşehir emirliğine atanan Mevlevî Cacaoğlu Nureddin Bey'in şehirde yaptığı katliamda hayatını kaybettiği (1261) anlaşılmaktadır. Tokat, Sivas, Kayseri gibi büyük şehirlerde Moğollar, karşı çıkan esnafı, bunlar arasında savaşçı kalabalık debbağ esnafını katlettiler. Ahîlere ait zâviyeler Mevlevîlere verildi. Bunun üzerine ahiler uzak uç bölgelerine, Türkmenler arasına göç ettiler."* (İnalçık, 2016, s.47).

Mevlâna'dan sonra da münakaşalar devam etmiştir. Mevlâna'nın yaşadığı dönemde kendisine yakın kişilerden birisi olan ve ismini Mevlâna'nın koymuş olduğu Ahi Mustafa, Mevlâna'nın oğlu Sultan Veled zamanında Mevleviler ile ters düşmüş onlara karşı çıkmıştır. Bu durum karşısında halk Ahi Mustafa'yı Sultan Veled'e şikâyet etmiş, fakat Sultan Veled onu ikna edememiştir. Ahi Mustafa, Mevlevilerin kimseye rahat vermediklerini ve din işlerini onlardan daha iyi bildiğini öne sürerek Mevlevilere karşı çıkıp onlarla yolunu ayırmıştır (Aydoğdu, 2018, s.330; Eflakî, 1973, ss. 235-236).

3.3.4. Bektaşilik

Hacı Bektaş, XIII. Yüzyılın başlarında Türklerin yoğun bir şekilde yaşadığı Nişabur şehrinde doğmuştur. Burada Arapça ve Farsça'da ilerleyerek birçok ilimde derinleşmiştir. Tasavvuf alanında Ahmed Yesevi'nin takipçilerinden Lokman Parende'nin eğitim ve terbiyesinden geçmiştir. Moğol istilası nedeniyle Horasan bölgesinden ayrılıp Anadolu'ya yerleşmiştir. Muhtemelen 1220'li yıllarda Harezmi bölgesinin Moğollar tarafından işgali sonrası bu bölgeden ayrılarak Türkmenlerle birlikte Anadolu'ya gelmiştir. Anadolu'ya geldiğinde Kayseri'de Battal mescidinde Ahi Evran'ın Hocası Evhadüddin Kirmani ile ve ayrıca Baba İlyas Horasani ile görüşmelerde bulunmuştur. Hacı Bektaş Bektaşlu Oymağıyla Anadolu'yu yurt edinmiştir. Sulucakarahöyük şehrine yerleşerek burada bir dergâh kurmuş, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında büyük hizmetler ifa etmiştir. Yetiştirdiği öğrenciler Anadolu'nun her yanına dağılarak halkı irşad faaliyetinde bulunmuşlardır. Kapadokya yöresinde bulunan Hristiyan ahalisi üzerinde ve Şamanist Moğollar üzerinde de talebeleriyle etkin çalışmalar yapmışlardır. Hacı Bektaş, hitap ettiği insanlara aynı Ahmed Yesevi metodunda olduğu gibi basit, anlaşılır bir dille ve ahlaki temel öğütlerle irşadda bulunmuştur. Babai isyanı ve Moğol İstilasına kargaşa dönemlerinde Anadolu'da halkın birlik ve beraberliğinin sağlanması için mücadele etmiştir. İran kültürünün etkili olduğu dönemde Türk dil ve kültürünün yerleşip gelişmesi için gayretlerde bulunmuştur. Şehirli ve köylü Türkmen esnaf ve zanaatkarların ocağı durumunda olan Ahi Evran ve Ahilerle çok yakın ilişki içerisinde olmuştur. 1271 yılında altmışlı yaşlarda Sulucahöyük'teki dergâhında vefat ettiği tahmin edilmektedir (Yıldız, 2012, ss. 190-192).

Bektaşîlik, büyük tasavvuf ulularından Hacı Bektaş Velî tarafından XIII. asırda kurulmuştur. Başlangıçta tamamen Sünnî bir yol izleyen kitap ve sünnete uygun çizgisi olan Bektaşîlik tarikatı, Osmanlı Devleti döneminde Rafizî unsurların etkisi altında kaldı. Hacı

Bektaş Velî tarafından ortaya konan erkân özellikle Balım Sultan (1457-1517) tarafından Bâtıniliğe doğru bir eğilim göstermiştir. Bektaşîlik, Hacı Bektaş Velî'nin ismi etrafında belirginleşen bir öğretilerdir. Tarikatı resmen kuran Balım Sultan'dır. XVI. yüzyılın başında II. Bayezid (1481- 1495) Balım Sultan'ı Dimetoka'da bulunan Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli) zaviyesinden alarak Hacı Bektaş Velî zaviyesinin başına getirdi. Sonuçta XVI. Yüzyılın ilk dönemlerinde Bektaşîlik adıyla bir tarikat Hacı Bektaş Velî zaviyesinde meydana gelmiş oldu. Balım Sultan, Hacı Bektaş tekkesinde ayrı bir türbede bulunmaktadır (Güneş, 2014, s. 39).

Hacı Bektaş Veli, Ahmed Yesevi'nin Anadolu'ya gönderdiği erenlerden birisidir. "*Var seni Ruma saldık. Sulucakarahöyüğü sana yurt verdik. Rum Abdallarına seni baş yaptık*", emir ve talimatlarıyla Anadolu'ya görevlendirilmiştir (Gölpınarlı, 1958, s.16). Hacı Bektaş, Yeseviliğin ilke ve öğretilerini Anadolu'ya taşıyan, burada yayan en önemli âlimlerden birisidir. Hacı Bektaş Sulucahöyük'te iken Ahi Evran da Kırşehir'de idi. Bu iki düşünce insanı sık sık bir araya gelir hasbihal eder, fikir alışverişinde bulunurlardı. Birbirlerine karşı dostlukları ve muhabbetleri son derece ziyade idi. Hacı Bektaş hakkında yazılmış bir menâkıbnâmede, "*Ahi Evran padişah Kayseri'de debbağdı. Ulu Alaeddin onu Konya'ya davet eyledi. Sadeddin Konevi ilen muhabbeti ziyade idi. Takim onu Denizli'ye gönderdiler. Hacı Bekdeş kim Sulucaöyüğe gelince, o da Kırşehri'ne geldi. Çokca debbağlık yaptı. Tatar muhalifi olup savaştan idi. Fütüvvet erbabının serveridir. Bu yüzden şehitlik şerbetin içti. Hünkâr ile müsafahası, keramati çokdurur*" (Altınok, 2003, s. 187), ifadeleriyle iki erenin dostluğu açıkça vurgulanmıştır. Hacı Bektaş hakkında yazılan başka bir menâkıbnâmede "*Hacı Bektaş'la Ahi Evren, birbirlerini pek severlerdi. Hatta Ahi Evren, bir gün sohbet ederken kim dedi, bizi şeyh edinirse onun şeyhi, Hacı Bektaş Hünkâr'dır,*" (Gölpınarlı, 1958, s.50), şeklinde iki büyük gönül ereninin dostlukları belirtilmiştir.

Ahi Evran ve Hacı Bektaş benzer özellikli ve yakın coğrafyada birbirine yakın sosyo-kültürel niteliklere sahip çevre içerisinde yaşamışlardır. Her iki tasavvuf erbabı Türkmen olup, Anadolu'nun buhran içerisinde olduğu dönemlerde insanlara yol göstermeye çalışmışlardır. Bu durum iki büyük insan arasında samimi ve sıcak bir dostluk ilişkisi, gönül yoldaşlığı meydana getirmiştir. Sonraki dönemlerde de iki yapının müntesipleri arasındaki ilişkiler devam etmiş, birçok erkân ve merasimi benzer olan bu yapıların bağlıları dönem dönem birbirleri bünyesinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. (Yıldız, 2012, s. 201).

3.3.5 Babailik

3.3.5.1. Babailer İsyanı Hakkında Değerlendirme

Birinci elden kaynaklarda ve bazı araştırma eserlerinde Babailer İsyanı hakkında; bu isyanın bir peygamberlik veya bir mehdilik iddiası taşıdığı, Babailiğin bir tarikat olduğu, Baba İshak'ın Şeyhi Baba İlyas'ın talimatıyla isyanı başlattığı belirtilmiştir. Yine isyan önderlerinin Sünnilik dışı, Şii ve Batınî inançları olduğu gibi yaklaşımlar bulunmaktadır (İbni Bibi, 1996, 49-52; Abu'l Farac, 1945, 539-540; Köprülü, 1976, 208-209).

Baba İlyas'ın peygamberlik iddiası hakkında; Baba İlyas, 1240 yılında başlayan isyanın daha sonradan başlatıcısı olarak kabul edilmiştir. İlk önceleri Baba İshak'ın bu isyanın önderi olduğu zannedilmiştir. Dönemin kaynaklarından olan İbn Bibi Selçuknamesi'nde isyan detaylı olarak anlatılmıştır. Burada Baba İlyas'tan hiç bahsedilmemekte, Baba İshak'tan bahsedilmekte fakat Baba İshak, Baba İlyas gibi anlatılmaktadır. İsyanı başlatanların peygamberlik veya mehdilik iddiasında bulunduklarından bahsedilmemiş ancak isyana katılanların Baba İlyas'ın öldürüldüğünü duyduklarında "*Baba Allah'ın elçisidir*" diye nara attıkları belirtilmiştir. İbn Bibi'nin Baba İlyas ile Baba İshak'ı karıştırdığı buradan anlaşılmaktadır. Konuyu anlatmaya başlarken "*Sözüne güvenilir kimselerden duyduğuma göre*" diyerek tereddütle başlamıştır (İbni Bibi, 1996, 2, ss. 49-52). Yine dönemin Süryanice kaynaklarından olan Ebu'l Ferec tarihinde ise, "*İhtiyar ve zahid bir Türkmen Amasya'da şöhret kazandı. Bu adamın adı Papa (Baba?) idi. Kendisine resul yani gönderilen adam (Peygamber) diyor ve hakikaten Allah'ın peygamberi olduğunu söyleyerek Muhammed'in yalancı olduğunu ve Peygamber olmadığını iddia ediyordu. Birçok Türkmenler ona inandılar. Çünkü kendisi gösterişler yapıyordu. Bu adam ihtiyar İshak namındaki müridini Roma diyarının hududu üzerindeki Hısn Mansur'a gönderdi ve onun burada halkı kendi peygamberliğine inanmaya davet etmesini istedi,*" (Abu'l Farac, 1945, ss.539-540) ifadeleriyle isyandan bahsedilmiştir.

Fakat Baba İlyas'ın torunu Aşıkpaşa'nın oğlu olan Elvan Çelebi 1358-59 yıllarında yazdığı dönemin önemli menkıbelerinden olan Menakıbu'l Kudsiyye adlı eserinde büyük dedesi hakkında ileri sürülen iddiaları kabul etmemiştir. O büyük dedesinin kendisi gibi büyük bir sünnî âlim olduğunu Peygamberlik iddiasının büyük dedesinin toplumdaki nüfuzunu kırmak için hükümete yakın Amasya Çad kadısı Köre Kadı tarafından iftira edilerek civardaki bazı kadıların da onayıyla II. Gıyaseddin'e şikâyet edildiğini belirtmiştir (Elvan Çelebi, 2017, s.135).

Babai isyanı önderlerinin Şii veya Batını inanışa sahip olduklarına dair iddiaya gelince; Dönemin en önemli kaynaklarından olan Eflaki Dede'nin Menakibü'l Arifin adlı eserinde *"Hacı Bektaş-ı Veli, Baba Resul'un has halifelerinden idi. Baba Resul Rum ülkesinde (Anadolu'da) zuhur etmişti. Bir topluluk, ona (Baba Resul'a) Baba Resulullah diyordu"* (Eflaki, 1973, s. 370), şeklinde bir ifade bulunmaktadır. Yine Elvan Çelebi menakıbnâmesinde, Hacı Bektaş'ın Baba İlyas'ın müritlerinden olduğu beyan edilmektedir. Hacı Bektaş'ın Sünni bir âlim olduğu da malum olduğundan Baba İlyas'ın batını veya Şii olduğu iddiaları tekrar düşünülmelidir. Babailer İsyanı ile ilgili müstakil bir eser yazan Ahmet Yaşar Ocak isyanın Şii-Batınî kaynaklı bir hareket olmadığını belirtmiştir (Ocak, 2011, ss. 148-150).

Kırşehir Tarihi ile ilgili önemli araştırmaları olan Cevat Hakkı Tarım, başka kaynaklarca teyit edilmese de Baba İlyas'ın Danişmendliler zamanında Kırşehir'de yaşadığını ve burada kadılık görevinde bulunduğunu belirtmiştir. Kadılık görevi yapan bir şahsiyetin dini ilimleri çok iyi bilmesi gerektiği gibi, kendisini resul ilan etmesi ve gösteriler yapması gibi iddiaların tekrar değerlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye Selçuklu Devleti döneminde ise Baba İlyas'ın müritlerinin çoğalmasından tedirgin olan II. Gıyaseddin onu Kırşehir'den Amasya'ya sürgüne göndermiştir (Tarım, 1948, s. 25, s. 59).

Bir başka iddia ise Babailik diye bir tarikat olduğu iddiasıdır. Aşıkpaşazâde Tarihi yazarı büyük dedesi Baba İlyas'ın Vefaiye Tarikatı'na bağlı olduğunu belirtmiştir (Aşıkpaşazâde, 2013, s. 9). Vefaiye Tarikatı ise Bağdat'ta Ebu'l Vefa tarafından kurulmuş sünni kökenli bir yapılanmadır. Bu dönemde hem Bağdat hem de Anadolu'da Şia ya da Batını hareketlerin etkisi görülmemiştir.

İsyanın seyrinde ise Baba İlyas'ın talimatıyla isyanın Baba İshak tarafından başlatıldığı ve yürütüldüğü düşüncesi vardır. Baba İshak'ın Baba İlyas'ın emirlerini dinlemediği üç defa haber göndermesine rağmen kendi bildiğini yaptığı ve en sonunda Baba İlyas'ın ona beddua ettiği anlatılmıştır (Elvan Çelebi, 2017, ss.165-167). Buradan da isyan hareketinin Baba İlyas'ın kontrolünden çıktığı bir yağma ve eşkıyalık vaziyetini aldığı anlaşılmaktadır.

3.3.5.2. Babailer İsyanının Siyasi ve Ekonomik Nedenleri

İbn Bibi isyanı anlatırken Babai taraftarların Sultan Gıyaseddin'i suçlayarak onun yaşam biçimini ve içkiye bağımlı olmasını eleştirerek, onun Allah'ın emrinden çıktığını, dört

halifenin yolundan ayrıldığını beyan ederek halkı yanlış yönlendirdiklerini anlatmıştır (İbni Bibi, 1996, 2, s. 50).

Elvan Çelebi'nin Menakıbü'l Kudsiyye adlı menkıbesinde, Sultan Alaaddin'in çok sevildiği, yoldan şaşmış Gıyaseddin'in içine Şeytan girerek Sultan Alaaddin'i zehirleyerek tahta oturduğu anlatılmıştır. Yöreye zalim ve taş yürekli, içleri kötülükle dolu yönetici ve kadıların atanarak bunların Türkmenlerin mallarına göz dikerek sindirme politikası güttükleri gibi olaylardan bahsedilerek isyanın siyasi ve ekonomik sebeplerinden bazılarına değinilmiştir (Elvan Çelebi, 2017, ss.111-113). İsyân bu zalim yöneticilerin haksız yere Baba İshak'tan vergi istemeleri onun kabul etmemesi sonucu yöre Türkmenlerinin ayaklanmasıyla başlamıştır (Elvan Çelebi, 2017, ss.151-153).

Baba İlyas ve mürşidi Dede Garkın Sultan I. Alaaddin döneminde kendisi tarafından ziyaret edilmişler, sultan onlara iltifatlar etmiş, gönülden desteklemiş, Dede Garkın'a on yedi köy bağışlamış ve Baba İlyas'ı ziyaretinde de onun sağ yanına oturarak hasbihal etmişlerdir (Elvan Çelebi, 2017, s. 53, ss.107-111). Yörenin dini önderleri ve Türkmenler arasında Sultan Alaaddin'in müstesna bir yeri ve kıymeti bulunmaktaydı. Sultanın zehirlenerek öldürülmesi ve yerine geçenlerin Türkmenleri dışlayıcı ve tahakküm altına alıcı, halktan uzak politikaları Türkmenler tarafından kabul edilmemiş ve tepkiyle karşılanmıştır. Bu olaylarla birlikte bazı yöneticilerin Türkmenlere karşı gerçekleştirdikleri o dönemdeki resmi tarihçilerin eserlerinde yer vermedikleri zulüm, baskı, işkence, hapsedme ve hatta öldürölme olayları Baba İshak'ın liderliğinde Türkmenlerin isyan etmelerini hazırlayan siyasi sebepleri oluşturmuştur (Bayram, 1979, s. 78).

Salim Koca isyanın sebeplerini, " *Bu ayaklanma, birçok yan faktörün yanı sıra politik ve ekonomik olmak üzere iki temel sebebe dayanmış gözükmektedir. Bu sebeplerden ilki, Türkiye Selçuklu sultanlarının, devletin kurucu ve temel unsuru olan Türkmenlere karşı izledikleri hatalı politikadır. İkincisi ise, Türkmenlerin, ayaklanmadan az önce Anadolu'da yaşamış oldukları ağır ekonomik sıkıntılarla ilgilidir,*" ifadeleriyle özetlemiştir (Koca, 2012, s. 12).

Babailer İsyanı hakkında müstakil bir eser yazan Ahmet Yaşar Ocak isyanın sebeplerini açıklarken "Selçuklu hükümeti devlet işlerinde Türkmenlere sırt çevirerek özellikle İranlı unsurları tercih etmek suretiyle adeta şehirli Türklerin duygularını paylaşıyordu. Bürokrasideki yüksek kademeleri işgal eden İranlılar da Türkmenlere karşı iyi davranmıyorlardı.

Öyle görünüyor ki, devletin ana demografik gücünü oluşturan Türkmenler, kendilerini kendi topraklarında ve kendi devletlerinin sınırları içinde "istenmeyen vatandaş" gibi hissediyorlar ve bunu hazmedemiyorlardı. İşte belki de özellikle bu hor görülme ve aşağılanma, başka bir ifadeyle bu sosyal çatışma, Türkmenlerin merkezi otoriteye karşı çıkmalarında en önemli faktörlerden birini oluşturmakta, belki de en başrolü oynamaktaydı," ifadeleriyle düşüncesini açıklamıştır (Ocak, 2011, s. 42).

Bütün bu açıklama ve araştırmalardan anlaşıldığı üzere Babailer isyanı peygamberlik iddiasıyla iktidarı ele geçirme hırsı ve hevesi olarak açıklanamayacak kadar ve bünyesinde birçok siyasi ve ekonomik neden barındıran çok önemli bir toplumsal olaydır. 1240 yılında meydana gelmiş olan isyan Adıyaman dolaylarında başlamış, Maraş, Tokat, Amasya bölgelerinde yayılarak büyümüş, Kırşehir Malya ovasında durdurulmuştur. Kaynaklar Selçuklu Türkmen askerlerinin isyancılarla savaşmaktan çekindiklerinden, paralı Frank askerlerinin saldırmasıyla onların da saldırıya geçtiklerinden bahsetmişlerdir. İsyancılar Selçuklu askerleriyle yaptığı on bir mücadelede başarı sağlamışlar, Kırşehir Malya ovasında yenilerek katliama uğramışlardır. Baba İlyas bu mücadelelere katılmamış Amasya'da tutuklanarak idam edilmiş, Baba İshak ise Malya'da öldürülmüştür. İsyan başlangıcından bitimine kadar dört ay kadar sürmüştür (Ocak, 2011, ss. 135-139).

Siyasi, ekonomik veya dini birçok etmen olmasına rağmen, Babailer İsyanı'nın temel nedenlerini Sultan I. Alaaddin Keykubat'ın II. Gıyaseddin veya emirleri tarafından zehirlenerek öldürülmesi, Sultan Alaaddin'in yerine tahta geçen II. Gıyaseddin'in devlet işlerini Vezir Sadeddin Köpek'e bırakarak zevk ve sefa peşinde koşması, Vezir Sadeddin Köpek'in diktatörce uygulamaları belirlemiştir. Selçuklu Devleti bünyesinde görev yapan birçok önemli Türkmen beyinin katlettilmesi, yanlış ekonomik ve siyasi kararlar sonucu bölgede Türkmenlerin hem ağır vergilerle hem de siyasi baskılarla dışlanması ve Türkmen liderlerinin toplum üzerindeki etkilerinin kaldırılmak istenmesi isyanın diğer siyasi ve ekonomik nedenlerini oluşturmaktadır.

Harita 3.2. Babailer İsyanının Seyir Haritası (Ocak, 2011, s. 279)

3.3.5.4. Baba İlyas'ın Ahi Evran ve Ahilikle İlişkisi

Ahi Evran ve Ahiler, Sultan Alaaddin'in öldürölmesi sonucu tahta oturan II. Gıyaseddin tarafından Babai Türkmenlerin maruz kaldığı baskı ve sindirme politikalarına maruz kalmışlardır. Çünkü Sultan Alaaddin Ahilerin hamisi ve destekçisi olmuştı. Onun zamanında Ahiler Türkiye Selçuklu devletinin her noktasında teşkilatlanarak altın çağını yaşamışlardır. Sultanın zehirlenerek öldürölmesine Ahiler büyük tepki göstermişler, II. Gıyaseddin kendi sultanlığına karşı çıktıkları gerekçesiyle birçok Ahiyi ve Türkmen önderlerini hapse attırmıştır. Ahi Evran da bu dönemde Baba İlyas'la aynı zamanlarda tutuklanmış ve 1240-1245 arasında beş yıl hapis yatmıştır. Türkmenlere karşı olan baskı ve sindirme politikaları Babai İsyanının en temel nedeni oluşturmıştır. II. Gıyaseddin'in Köseadağ Savaşında Moğollara mağlup olması sonrasında Ahiler, Moğollara karşı vatanlarını ve şehirlerini savunmuşlardır. Fakat Moğollar Ahileri istila etikleri her şehirde katliama uğratmışlar, Ahi Evran'ı doksan üç yaşında Kırşehir'de kendisiyle birlikte savaşan ahilerle birlikte şehit etmişlerdir (Bayram, 2012, s.55).

Halil İnalçık Ahi Evran ile Babailerin ilişkisini şöyle ifade etmiştir; *"Türkiye Ahî teşkilatının kurucusu Nasireddin Evren (Evran), 13. yüzyıl başlarında Bağdat'tan Anadolu'ya gelen bir grup ulema ve sûfî arasında idi. Bu âlimler, fütüvvet erbabının dostu I. Alâeddin Keykubad'ın (1221-1237) himayesi altında idiler. Oğlu II. Gıyaseddin*

Keyhüsrev tarafından zehirlenen Alâeddin'den sonra Nasireddîn hapse atıldı. Şehirde en kalabalık işçi grubu debbağların şeyhi olan Nasireddîn'in Babaîlerle ve Türkmenlerle yakınlığı vardı. Ahî Evren tasavvuf ve felsefe üzerinde eserleri olan bir âlimdir." (İnalcık, 2016, s.47).

Hacı Bektaş, Ahi Evran ve Horasan Türkmenleri hakkında çalışmaları olan Baki Yaşa Altınok, elinde bulunan ve bazı bölümlerini 2004 yılında gerçekleştirilen I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu'nda Ahi Evran'ın hayatının anlatıldığı bir menâkıbnâme sunmuştur. Süleyman bin Alaüddeve b. Abdullah tarafından 1588 tarihinde kaleme alınmış olan Menâkıb-ı Ahi Evran'ı Veli adlı menâkıbnâmede Ahi Evran'ın yaşadığı dönemde birçok önemli hadise anlatılmıştır. Bu eserde Ahi Evran ile Baba İlyas'ın dost ve sırdaş olduğundan, II. Gıyaseddin döneminde sürgün ve baskılara maruz kaldıklarından bahsedilmiştir (Altınok, 2004: 66-67);

Altınok bu bildirisinde; Alaeddin Keykubat'ın, 1237 yılında Ramazan Bayramı'nın üçüncü günü oğlu II. Keyhüsrev ve yandaşları tarafından düzenlenen bir suikast sonucu zehirlenerek öldürüldüğünü, Sultanın ölümünden sonra, İzzeddin Kılıçarslan yerine, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkarılmasında yabancı unsurların ve sığınmacıların entrikalarının önemli rol oynadığını belirtmiştir. Bu olaya Ahiler ve Türkmenlerin tepki gösterdiğini söylemiştir. Emir Sadeddin Köpek'inde kışkırtmasıyla Ahi ve Türkmenlere karşı yoğun bir sindirme hareketine başlayan II. Gıyaseddin Keyhüsrev, öncelikle büyük merkezlerin Ahi ve Türkmen liderleri konumunda olan tasavvuf erbabını takibata almıştır. Kırşehir'deki Baba İlyas'ı Amasya'nın Çat köyüne, Konya'da oturmakta olan Ahi Evran'ı Denizli'ye, Kırşehir İnaç köyünü yurt tutan Şeyh Ede Balı'yı bugünkü Kırıkkale iline bağlı bir ilçe olan Balışeyh'e, Kırşehir'de oturan Hacı Bektaş Veli'yi Suluca Karahöyük'e sürgün ederek göz hapsinde tuttuklarını anlatmıştır. Bu sırada Sivas'ta bulunan Hacı Bektaş'ın kardeşi Mustafa Menteş'in sürgünü reddedince, Keyhüsrev'in adamları tarafından tutuklanarak Moğol istilas sırasında şehit edildiğinden bahsetmiştir. Baba İlyas'ın müridi Baba İshak Kefersudî ise tutuklama esnasında firar edip Adıyaman ve Maraş yöresi Türkmenleriyle tarihteki Babai isyanını örgütlediğini ve menâkıbnamede bu olayların şöyle aktarıldığını belirtmiştir (Altınok, 2004: 66-67);

Evrani bed bular gammazladılar

Denizli'ye varuben yolladılar. (Menâkıb nr. 31)

*Bir karyede eyleyüben bağıban
Yir yaruldı ne han kaldı hanüman. (Menâkıb nr. 32)*

*Neçe sırdaşun saldular gurbete
Adı İlyas idü hem gitti Çat'a. (Menâkıb nr. 33)*

*Bir hemdemi var key Kefersudî
Fırar idüb âlemi cenge kodı. (Menâkıb nr. 34)*

*Bir haldaşu dahi var idi Menteş
Evrân'a yâr olub hemi de sırdaş. (Menâkıb nr. 36)*

*Kırşehir'de kopdı Sivas'a gitti
Nice leşker ilen görklü cenk itdi. (Menâkıb nr. 37)*

*Şol karındaşun Öyük'de kodı
Hacı Bekdeş idi kim erin adı. (Menâkıb nr. 38)*

*Gidem didi ol eri salmadılar
Her bir yanın yollarun bağladılar. (Menâkıb nr. 39)*

*Hem Ede Balu İnac'ül Gülşehir
Ol hüma olmuşdı Evrân'ın yâri. (Menâkıb nr. 40)*

*Namına dirlerdi erin Balı Şeyh
Vardığı yire ad oldu Ballı Şeyh. (Menâkıb nr. 41) (Altınok, 2004, s.66-67).*

Bu ifadelerden ve menakıpnameden Ahi Evrân, Hacı Bektaş, Şeyh Edebalı ve Baba İlyas'ın arasında sırdaşlık ve dostluk bulunduğu, baskı ve sürgünlere maruz kaldıkları anlaşılmaktadır.

Kırşehir Tarihi hakkında çok önemli araştırmalar yapan Cevat Hakkı Tarım, Baba İlyas'ın Kırşehir'de yaşadığını, burada kadılık yaptığını, müritlerinin çoğalmasından tedirgin olan II. Gıyaseddin'in Baba İlyas'ı Kırşehir'den Amasya'ya sürgüne gönderdiğini belirtmiştir.

Tarım'ın ilginç bir iddiası da Ahilik teşkilatını Kırşehir'de Baba İlyas'ın kurduğu yönünde düşüncesidir (Tarım, 1948, s. 59).

II. Gıyaseddin dönemi resmi tarihçilerinin eserleri üzerinden günümüze kadar gelen bilgiler doğrultusunda Babailer isyanının asıl nedenlerinden farklı bir şekilde yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Bu isyan, devletin temel kurucu unsurları olan Türkmenlerin yanlış hükümet politikaları karşısında dışlanmalarına bir tepkidir. Yine bir Türkmen teşkilatı olan Ahilik teşkilatı da dönemin Türkmenlere karşı olan baskıcı ve sindirici politikalarından etkilenmiş, Ahi Evran ve birçok ahinin yıllarca tutsak edilip öldürülmelerine kadar bu süreç devam etmiştir. Ahi Evran ile Baba İlyas'ın sırdaş ve dost oldukları, aynı baskılara maruz kaldıkları anlaşılmaktadır (Bayram, 1979, s.78).

3.3.6. Kalenderilik

Kalenderilik, ilk defa Cemaleddin Savi adlı İranlı bir sufi tarafından teşkilatlandırılmaya başlamıştır. X. yüzyılda İran ve Orta Asya'da Horasan Melametiliği düşüncelerinden kaynaklanan yapısıyla ilk örnekleri görülmekte olup, Kalenderiye veya Cavlakiye isimleriyle Orta Doğu'da ve Orta Asya'da yayılmışlardır. Moğol istilasının önünden kaçan Kalenderi dervişler, büyük gruplar halinde Anadolu'ya girmişlerdir. Bu dervişlerin Hint fikir ve inançlarından etkilendikleri, gerçek tasavvuf fikrinden yoksun maceraperest bir tarzları olduğu belirtilmiştir. Kalenderi dervişlerin bir kısmı yiyeceklerini dilenerek toplayan, serseri, maceracı, gruplar halinde veya tek başına gezen, ateşte yürüyüp, vücuduna şiş batırıp gösteriler yaparak para kazanan bir grup olarak görülmüştür. Bir kısmı da Ebu Bekir Niksari ve Şems-i Tebrizi gibi seçkin bir tasavvuf algısına sahip şeyhler olarak bilinmişlerdir. Köylüler ve konar-göçer ahali tarafından ilgiyle karşılanan Kalenderi dervişler dönemin kaynaklarında Taife-i İbahiye, Taife-i Zenadika, Cevalika, Kalenderin ve Taife-i Abdalan gibi farklı isim ve unvanlarla anılmışlardır (Ocak, 2011, ss.66-67).

Moğollar henüz Anadolu'ya gelmeden de Kalenderi dervişleri tanımakta, Şamanist olan Moğollar Kalenderi dervişlerin sihir oyunlarından şiş batırıp gösteriler yapmalarından etkilenip onların doğaüstü güçleri olduğuna inanmışlardır. Kalenderi bir derviş olan Şeyh Şerafüddin Mavsili, Anadolu'da Moğolların haznedarlığını yapmıştır. Siyasi düşünce olarak ise Ahilerin, Moğol İstilas sırasında şehirlerini ve vatanlarını korumak için mücadele ederken, Kalenderi dervişlerin ise Moğolların yanında yer almaları temel ayrılık noktalarıdır. Kalenderiler ile Ahiler arasında hem fikir ve inanç düzleminde hem de siyasi olarak ciddi

ayrılıklar bulunmaktadır. Ahiliğin en temel ilkelerinden olan çalışmak, üretmek, zanaat sahibi olmak gibi temel düsturların bulunması Kalenderi dervişlerinin zihniyetiyle uyuşmamaktadır. Kalenderi dervişler, saç baş kaşı traşlı, divane gibi gezerek, şiş sokmak, ateş yutmak gibi gösteriler yaparak şehir ve kasabaları dolaşıp gösteriler yaparak ahaliyi etkilerler ve dilencilikle geçinmişlerdir. Böyle bir yaşam tarzı ile Ahiler mücadele etmişlerdir. Ahilere göre asalakça yaşamak dine uygun bulunmamıştır (Bayram, 2012, ss. 173-174).

Moğol İstilasası sırasında Moğolların Kayseri kalesi kuşatmasıyla ilgili Dönemin birinci elden kaynaklarından olan İbn Bibi Selçuknamesi'nde bu konu ile ilgili şöyle bir anlatım bulunmaktadır; *"...Sonra oradan kalkıp Kayseri'ye yürüdüler O şehrin sipahi ahileri (feteyan) şehrin burçlarını ve duvarlarını sağlamlaştırmaya koyuldular. Moğol ordusu şehrin dışında önüne çıkanı yakıp yıktı, eline geçirdiğini boğup öldürdü. Ertesi gün Baycu Noyan diğer Noyanlarla ata binip şehrin etrafını dolaştı. Sivas burcu karşısında bulunan ve şehir halkının sağlamlığına, geçilmezliğine kesin olarak güvendiği Dericiler çarşısı (debbağ) tarafına üç mancınık kurdu. Bunların çekilip çalıştırılmasında esirleri ve cavlakları (kalenderler) kullandılar. 15 gün süreyle taş atışlarına devam ettiler. Bu arada burçta büyük yarıklar açılmasına rağmen şehir halkı cesaretlerinden kararlılıklarından ve fedakârlıklarından hiçbir şey kaybetmediler."* Bu ifadelerden Ahilerle Kalenderiler'in savaşta karşı saflarda oldukları anlaşılmaktadır (İbn Bibi, 1996, s. 73).

Ahilerin hem Moğol istilasına karşı mücadele etmeleri, hem de çalışmadan, bir zanaat sahibi olmadan asalakça bir yaşam tarzını kabul etmemeleri, Kalenderilerin de Moğollarla birlikte hareket etmeleri ve yaşam tarzları, Ahilerle Kalenderilerin birbirlerinden farklılık noktalarını oluşturmaktadır.

4. BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1. SONUÇ VE TARTIŞMALAR

Ahilik teşkilatı, değerlerini İslam dininin temel kaynakları olan Kuran'ı Kerim ve hadisler ile Fütüvvet ilkeleri, Horasan aklı ve Yesevilik ile Türk kültüründen alan, Anadolu'da Müslüman Türk insanının sanat sahibi, üretici ve yardımsever olarak yetişmesini hedef edinmiş, bu ilkeleri uygulayan ve denetleyen merkeze bağlı ve şehirlere yayılmış organize bir teşkilattır.

Ahilik teşkilatı, etkisi çok uzun yıllar sürmüş, günümüze de ışık tutan bir yapıya sahiptir. Müslüman Türk toplumunun bu kadar uzun zamanda bu yapıyı sahiplenmesi, devletler değişse bile varlığını devam ettirebilmesi üzerinde düşünülmesi gereken hususlardandır. Çalışmamızda, Ahilik teşkilatının bütüncül bir bakış açısıyla kendi dönemindeki siyasi ve toplumsal özellikleri incelenmiş, etkisi ve organize edici yapısı ortaya konmaya ve bu tespitler yapılırken tarihsel bağlamdan kopmamaya gayret edilmiştir.

Ahilikle ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde; Ahilik teşkilatının ya tamamen Fütüvvet yapısının bir devamı olduğu belirtilmekte ya da tamamen Türklere ait bir teşkilat olduğundan bahsedilmektedir. Abbasi Devleti bünyesinde Fütüvvet teşkilatının kurumsallaşmasından önce Anadolu'da Ahilik teşkilatının güçlü bir yapıda olduğu çalışmamızda ortaya konulmuştur. Yine Ahiliğin fütüvvet teşkilatı ve tasavvuf düşüncesi ile ilgili olduğu gibi ve siyasi kararlar sonucu ve Moğol istilasından sonra Anadolu'ya gerçekleşen göçlerin etkisiyle Horasan bölgesi fikri yapısı ile Ahmed Yesevi düşüncesinden etkilendiği ve Türk kültürü içerisindeki katkılarla birlikte Anadolu'da kendisine özgü bir yapı oluşturduğu hususu çalışmamızda belirtilmiştir.

Şimdiye kadar yapılan birçok çalışmada bazı araştırmacılar Ahi Evran'ı Ahilik teşkilatının kurucusu olarak kabul etmesine rağmen, Ahi Evran henüz Anadolu'ya gelmeden Ahilik teşkilatının Türkiye Selçuklu Devleti sınırları içerisinde güçlü bir teşkilat yapısına sahip olduğu çalışmamızda belirtilmiştir. Fakat Ahi Evran, Ahilik teşkilatının kurumsal yapısının gelişmesi ve Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde şehirlerden köylere kadar yayılmasında çok önemli hizmetler ifa etmiştir.

İncelediğimiz dönem içerisinde Ahilerin inanç sisteminin Şîî- Batınî kaynaklı olduğu yönündeki düşüncelere karşı, Ahilerin sünnî bir inanç yapısına sahip oldukları çalışmamızda

açıklanmıştır. Ahi Evran, Hacı Bektaş ve Baba İlyas'ın birbirlerine yakın düşünce yapılarına sahip oldukları ve aynı kaynaklardan etkilendikleri görülmüştür.

Ahilik teşkilatının bulunduğu devletler içerisinde etkili bir güçte olduğu, hükümet merkezi olan şehirlerde ve diğer şehir merkezlerinin korunmasında etkin roller üstlendikleri belirlenmiştir. İktidar mücadelelerinde Ahilerin önemli görevler yerine getirdikleri ve melikler arasındaki anlaşmalarda garantörlük yaptıkları tespit edilmiştir. Ahilik teşkilatına devlet yöneticilerinin de girmesiyle Türkiye Selçuklu Devleti yerleşim yerlerinde Ahilerin yaygın bir durumda oldukları belirlenmiştir. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tahakkümü sonucu zayıfladığı ve baskı altında olduğu dönemlerde Ahilerin de sıkıntı yaşadıkları ve uç bölge şehirlerine göçtükleri belirlenmiştir. Fakat Ahiler şehirlerde yine etkinliklerini sürdürmüş, devlet otoritesinin olmadığı dönemlerde güvenlik, yargı ve belediye hizmetlerini yerine getirmişlerdir. Ahiler Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Beylikler ve Osmanlı Devleti dönemlerinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Ahiler içerisinde bulundukları toplumda birçok toplumsal zümre ile ilişki kurmuşlardır. Ahilerin etkilendiği ilk düşünce yapısı İslam Dini'ni samimiyetle sahiplenen ve akıl ile bilimle yorumlayan Horasan Bölgesi düşünce yapısı ve Yesevilik ilkeleridir. Yesevilik dini düşüncede dinin toplumsal faydalarını vurgulamış ve üretkenliği ön plana çıkarmıştır. Ahiler de bu düşünce tarzını benimseyerek bir zanaat sahibi olmayı ve üretmeyi öncelemişlerdir. Ahiler kendi dönemlerinde bulunan bir başka tasavvuf grubu olan, fütüvvet düşüncesinden etkilenen ve toplumsal faydalılığı önceleyen Evhadilik düşüncesinden de etkilenmişlerdir. Mevlâna ve Mevleviler ile Ahi Evran ve Ahiler arasında bazen olumlu bazen de olumsuz ilişkiler olmuştur. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol tahakkümüne girmesi sonucu yaşanan süreç ile Mevleviler ve Ahilerin Moğollara karşı tutumu, Ahiler ve Mevlevilerin ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bektaşilik tarikatının ilk piri olarak kabul edilen Hacı Bektaş ile Ahi Evran'ın aralarında dostluk olduğu, menkıbelerden öğrendiğimize göre sık sık Kırşehir'de bir araya geldikleri, benzer düşünce yapılarına sahip oldukları da çalışmamızda belirlenmiştir.

Baba İlyas ile Ahi Evran arasında yine dostluk ve sırdaşlık olduğu bilinmektedir. Babailer isyanının siyasi ve ekonomik sebepleri ve sonuçları Türkiye Selçuklu Devleti'ni derinden etkilemiştir. Babailer isyanının sadece peygamberlik iddiası sonucu çıkan bir isyan olduğu iddiaları karşısında, bu isyanın dönem yöneticilerinin devletin kurucu unsurlarından olan Türkmen gruplarının itibarsızlaştırılması ve idarecilerin onlar üzerinde uyguladıkları

siyasi ve ekonomik baskılar sonucunda gerçekleştiği çalışmamızda belirlenmiştir. Moğolların Türkiye Selçuklu Devleti şehirlerini istilası dönemlerinde Kalenderi dervişlerinin Moğol ordusu içerisinde yer alması Ahilerle Kalenderilerin ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiş ve Kalenderi dervişlerin düzensiz yaşantıları retken Ahiler tarafından kabul edilmemiştir.

Ahilerin ve Selçuklu devlet adamlarının yoğun çalışmaları sonucunda oluşturdukları teşkilatları hem bu dünyayı imar etme hem de ahireti kazanma düşünce ve davranışlarıyla varlığını uzun yıllar devam ettirmiştir.

4.2. ÖNERİLER

Ahilik ile ilgili yapılan araştırmaların tarihsel süreçler bağlamından kopmadan değerlendirilmesi önemli bir çıkış noktası olacaktır. Bu açıdan, Ahilik araştırmalarıyla ilgili arşivlerin, kütüphanelerin ve ulaşılamayan dönem metinlerinin detaylı incelenebilmesi için araştırma merkezleri ve enstitülerin ülke genelinde yaygınlaştırılması hem Ahilik çalışmalarına hem de ilgili dönem araştırmalarına ışık tutacaktır.

Ahilik teşkilatının yüzyıllar boyunca Anadolu'nun her yanına yayılarak hizmet verdiği düşünüldüğünde, Ahiliğin hak ettiği yerde olmadığı ve yeterince tanınıp tanıtılmadığı düşünülmektedir. Ahiliğin özünden kopmadan tanıtılması ile ilgili çalışmaların artırılması gerekmektedir.

Ahilik teşkilatının evrensel değerlerinin günümüz için ekonomik ve toplumsal model olduğu düşünüldüğünden Müslüman Türk kimliğinin yeniden inşasında Ahilik değerlerinin modellenmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahi Evran, (1996). İmânın Boyutları (Metâli'ü'l- İman). Terc. M. Bayram, Konya: Cihan Ofset Matbaası.
- Ahi Evran, (2008). Tasavvufi Düşüncenin Esasları. Terc. M. Bayram, Ankara: NKM Yayınları.
- Ahmed Eflakî, (1973). Âriflerin Menkıbeleri, I, II, Çev. T. Yazıcı, İstanbul, Hürriyet Yayınları.
- Ahmed Yesevî, (1983). Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler. Çeviren ve Hazırlayan K. Eraslan, Ankara: K.B. Yayınları.
- Akbulut. B. (2021). XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri, Doktora Tezi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akdağ, Mustafa (1979), *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi- 1453-1558*, (3. Baskı), Ankara: Tekin Yayınevi.
- Alâaddin, Ata, Melik, Cüveynî,(1998). Tarih-i Cihan Güşâ. Çev. M. Öztürk, Ankara: K.B.Yayınlar.
- Altın, K. (2017). Erzincan'da İki Önemli Ahi Lideri: Ahi Ayna Bey Ahi Nizamettin, III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, 5- 07 Ekim.
- Altınok. B.Y. (2003)."Hacı Bektaş Veli Hakkında Yazılmış Bir Menakıbnâme ve Bu Menakıbnâmede Belirtilen Anadolu'daki Alevi Ocakları," Gazi Üniversitesi. Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Güz, 27, Ankara, s.177-194.
- Altınok, B.Y. (2004). Yeni Vesikalar Işığında Ahi Evran Velî ile Arkadaşlarının Sürgün ve Şehit Edilmesi, I. Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, 12-13 Ekim 2004, Kırşehir, s. 63-77.
- Altınok. B. Y. (2007). Selçuklu Ekonomisinde Yabancı Pazarı ve Bu Pazarın Kurulmasında Ahi Evran'ın Rolü. II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu. Ankara.
- Altıntaş, M. (2019). İbn Battûta'ya Göre Anadolu Şehirlerinde Siyâsî, Dinî, İlmî, İçtimâî ve İktisâdî Hayat. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aşıkpaşazâde, (1332), Aşıkpaşazâde Tarihi (Tevarih-i Âl-i Osman), haz. Ali Bey, Matbaa-i Amire, İstanbul.
- Atik, K. (2011), Ahilik ve Siyaset, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 29 (2), 57-73.
- Aydoğdu, N. (2018). Ahmed El Eflakî'nin Menâkıbü'l-Arifin Adlı Eserine Göre Mevlevilik-Ahilik-Bektaşılık İlişkisi, Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları Dergisi,18.
- Babinger, F. ve Köprülü, F. (1996). Anadolu'da İslâmiyet, ed. Mehmet Kanar (İstanbul: İnsan Yayınları.
- Barkan, Ö. L. (1942), "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu olarak Vakıflar ve Temlikler I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi, S. 2, Ankara, s. 279-386.

- Baykara, T, (2002), “Türklüğün En Eski Zamanları”, Türkler Ansiklopedisi C.I, Yeni Türkiye yay, Ankara.
- Bayram M. (2012), Sosyal ve Siyasi Boyutlarıyla Ahi Evren-Mevlâna Mücadelesi, Nüve Kültür Merkezi.
- Bayram, M. (1983). Sadru'd-din Konevî ile Evren Şeyh Nasru'd-din Mahmud'un Mektuplaşması. S.Ü.F.E.F.D.
- Bayram, M. (2008). Fatma Bacı ve Bacıyân-ı Rûm. İstanbul: N.K.M. Yayınları.
- Bayram, M. (2001). Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evren. İstanbul: N.K.M. Yayınları,
- Bayram, M. (1979) “Baba İshak Hareketinin Gerçek Sebebi ve Ahi Evren ile ilişkisi”, Diyanet Dergisi, XVIII, 69-78.
- Bayram, M. (2002), Anadolu Selçukluları Zamanında Evhadî Dervişler, Türkler, VII,
- Bilgili, İ. (2016) “Hoca Ahmed Yesevî'nin “Divân-ı Hikmet” Adlı Eserine Fıkhî Açıldan Bakış, I. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu, 28-30 Nisan, Ankara, s. 737-763.
- Cahen, C. (1986). İlk Ahiler hakkında (M. Öztürk, Çev.). Belleten, 50 (197), 591-602.
- Cahen. C. (1988). Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi (XI. Yüzyılın İkinci Yarısı). Çev. Y. Yücel, B. Yediyıldız, Belleten, Ankara.
- Cahen. C. (1994). Osmanlılar'dan Önce Anadolu'da Türkler. Çev. Y. Moran, İstanbul: e-yayınları.
- Cevdet, M. (2008). Zeylün Alâ Faslı'l- Ahıyyetü'l- Fityani't- Türkiye fi Rihletü'l- İbn Battuta (İslâm Fütüvveti ve Türk Ahiliği, İbn Battuta'ya Zeyl). Çev. C.Yarar, İstanbul: İşaret Yayınları.
- Ceylan, K. (2013). Ahilik: Türk İslam Medeniyetinde Dünyevi ve Uhrevî Sistem, Ankara
- Coşan, M. E. (1986). Hacı Bektaş-ı Veli, Makâlât. İstanbul: K.B. Yayınları.
- Çağatay, N. (1997). Bir Türk Kurumu Olan Ahilik, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Çalışkan, Y.- İkiz, M.L. (1993). Kültür, Sanat ve Medeniyetimizde Ahilik, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Çelik, R. İ. (2012). “Ahiliğin Temellerinden İki Önemli Şahsiyet: Şeyh Sühreverdi ve Alaüddin Keykubat'ın Fütüvvet Teşkilatına Girişi”, 2. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, haz. Kazım Ceylan, Kırşehir, s. 165-177
- Çelik, R. İ. (2014). Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ahilik Müessesesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, R. İ. (2017). “Anadolu Ahiliğinin Doğuşunda Rol Oynayan Siyasî Etkenler”, III. Uluslararası Ahilik Sempozyumu (5-7 Ekim) Bildirileri, Cilt II, Haz. Ahmet Gökbel ve Ahmet Doğan, Kırşehir: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Yayınları, 2018, 771-780.
- Çelik, R. İ. (2018). Ahi Evran Vakfı ve Vakfiyelerinin Sosyo-Kültürel Açıldan Değerlendirilmesi, Vakıflar Dergisi, (50) , 9-22.

- Çelik, R. İ. (2020). Ahi Müessesesi İçerisinde Yer Alan Türk Kültürü Unsurlarının Günümüzdeki İzleri, VI. Uluslararası Ahilik Sempozyumu, Kırşehir, 22-23 Ekim, 434-441.
- Çelik, R. İ. (2022). Halife Nasır Li-dinillah'ın Fütüvvet Faaliyetleri ve Sultan I. İzzeddîn Keykâvus, *Tarihçi* 2, no. 1, 2022, 83-99.
- Çetiner, O. S. (2022). Babailer İsyanının Siyasi ve Ekonomik Nedenleri ve Baba İlyas'ın Ahi Evran ve Ahilerle İlişkisi. *Kadim Akademi SBD*, 6 (1), 61-73.
- Danişmend, İ. H. (1971). *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt I, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- Demir, G. (1998). *Türk Kültürü Ahilik, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları*, İstanbul.
- Demir, G. (2000). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*, Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Dîvân-ı Hikmet, Hoca Ahmed Yesevî / Editör: Mustafa Tatcı. (2016). – Ankara, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İnceleme- Araştırma Dizisi; Yayın No: 29, s.44-45.
- Divanü Lugat-it-Türk Tercümesi, (1985) Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayınları, 521, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara,
- Döğüş, S. (2015). “Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Ede Balı meselesi”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S. 37, Ankara, ss. 61-86.
- Ebu Abdurrahman Muhammed İbn El-Hüseyin Es-Sülemî, (1977). Tasavvufta Fütüvvet. Çev. S. Ateş, Ankara: A.Ü.İ.F. Yayınları.
- Ekinci, Y. (2016). Âhi Evran'ın İnsan Yetiştirme Modeli: Âhilik, İstanbul, Mihrabad Yayınları, 13. Baskı.
- Ekinci, Y. (2008). Ahilik, Özgün Matbaacılık, Genişletilmiş 10. Baskı, Ankara.
- Elvan Çelebi, (2017) Menakıbu'l-Kudsiyye, (hazırlayan, Mertol Tulum), Çizgi kitabevi.
- Eraslan, K. (2017), Ahmed Yesevî, Hoca Ahmed Yesevi Seçme Makaleler, Ahmet Yesevi Üniversitesi İnceleme Araştırma Dizisi Yayın No: 40, Ankara.
- Erbaşı, A. (2020). İktisadi ve İdari Yönleriyle Ahilik, Nobel Yayıncılık, Haziran.
- Esterabadi, A. b. E. (1990). Bezm-u Rezm, çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Evliya Çelebi, (Tarihsiz). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.I- II. Haz. T. Temelkuran, N. Aktaş ve M. Çevik, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Evliya Çelebi, Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi (2003). Hazırlayan Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, 1. 1, 2. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Giese, F. (1925). “Osmanlı İmparatorluğu'nun Teşekkülü Meselesi”, çev. Köprülüzade Ahmed Cemal, Türkiyat Mecmuası, C. 1, İstanbul, s. 151-171.
- Gordlevski, V. (1988). *Anadolu Selçuklu Devleti*, Çev. A. Yaran, Ankara.
- Gölpınarlı, A. (1958). *Menakıb-ı Hünkâr Hacı Bektaş'ı Veli*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.

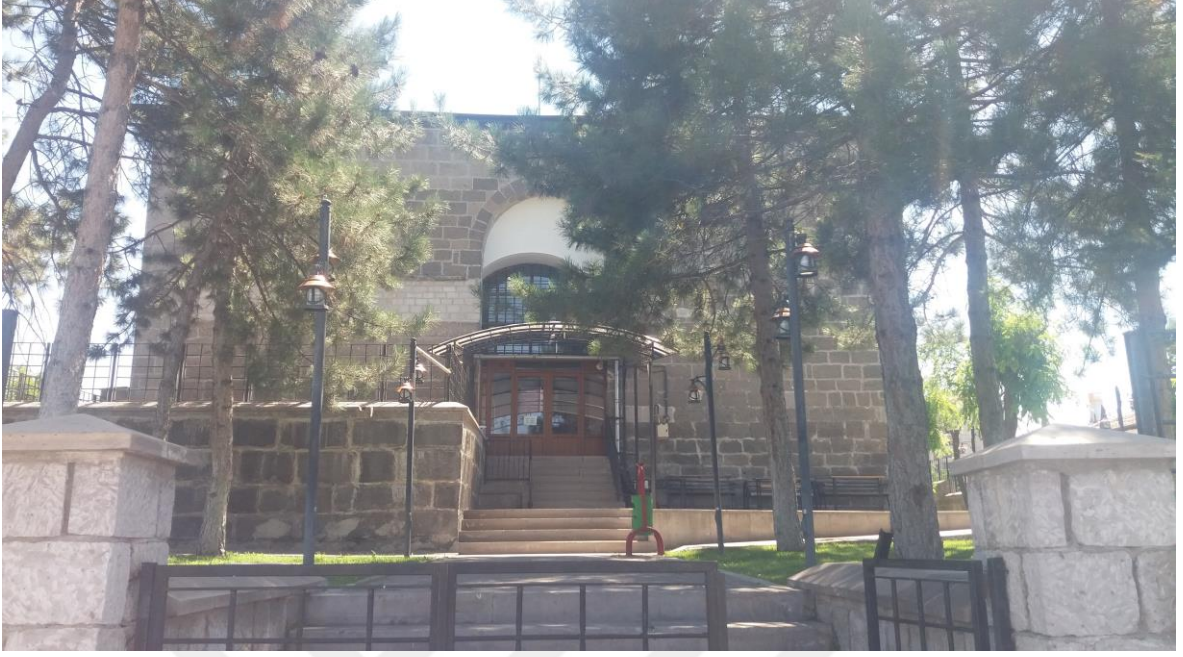
- Gölpınarlı, A. (2015). Burgazi ve 'Fütüvvetnâme'si, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,15.
- Gölpınarlı, A. (1969). 100 Soruda Türkiye 'de Mezhepler ve Tarikatlar, Gerçek Yayınevi, birinci baskı, Kasım.
- Gölpınarlı, A. (1949-1950) İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, cilt: XI, sayı: 1-4,
- Gregory Abu'l Farac (Bar Hebraeus) Abu'l Farac Tarihi, Türkçeye çeviren, Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1945, Ankara
- Güneş, N. (2014). Türkiye Selçukluları'nda Mutasavvıflar (1075-1308), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Hacıgökmen, M. A. (2002) “Ankara’da Ahi Hakimiyeti” Türkler, VI, Ankara, s. 830-839.
- Hacıgökmen, M. A. (2006). “Kadı Burhaneddin Devletinde Ahilerin Faaliyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (16), 215-224
- Hacıgökmen, M. A. (2011). I. Alaeddin Keykubat dönemi emirlerinden Atabey Bedreddin Gühertas (Gevhertas) (D.? -Ö. 1262). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 30 (50), 119-136
- Hacıgökmen, M. A. (2012). Türkiye Selçukluları Şehzade ve Sultanlar Muallimi Mecdüddin İshak, *Belleten*, 76 (276),
- Hünkan, Ö. S. (2016). Hoca Ahmed Yesevî'nin Yaşadığı Devirde Aşağı Seyhûn ve Mâverâünnehr'de Siyasî Ortam [1093-1166], Uluslararası Hoca Ahmed Yesevi Sempozyumu I. 28-30 Nisan, Ankara, s.55-72.
- İbn Bîbî, El-Evamirü'l-Ala'îye fî'l-Umuri'l-Ala'îye (Selçuk-nâme) (1996). (Çev. M. Öztürk), (C. 1-2), T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara, Milli Kütüphane Başkanlığı Basımevi.
- İnalcık, H. (2016), Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Kafalı M. (1993), *Ahmet Yesevi Yaşadığı Devir ve Onu Yetiştiren Çevre*, Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevi Sempozyumu, 26-29 Mayıs, Kayseri.
- Kaplan, H. (2021). *Tahrîf ve Tashih 13. Yüzyıl Anadolu Türk-İslâm Düşüncesi Üzerine İncelemeler*. Ankara: Kalem Neşriyat.
- Karaağaç, H. (2013). İlk Dönem Fütüvvetnâmelerine Göre Ahîliğin İtikâdî Temelleri. *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 41-70
- Karadağ, E. (2019). XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Moğolların Anadolu'ya Etkileri. Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Kartal, A. (2009). Kerâmât-ı Ahi Evran Mesnevîsi Üzerine Notlar, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 223-242.
- Kaya, A. (2018). “Ahilerin Moğollar ile Mücadelesi” Türk'ün Anadolu Tarihinde Bir Dönüm Noktası 1243 Köseadağ Savaşı ve Anadolu'nun Moğollar Tarafından İşgali, Abdullah KAYA, Editör, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, Sivas, ss.393-414.
- Kaymaz, N. (2014). "Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyaseddin Keyhusrev ve Devri", Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Kerimüddîn Mahmud Aksarâyî, (1943). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev. M. N.Gençosman, Notlar F. N. Uzluk, Ankara: Recep Ulusoglu Basımevi.
- Kerimüddîn Mahmud Aksarâyî, (2000). *Müsâmeretü'l-Ahbâr*. Terc. M. Öztürk, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Kırşehir Müzesindeki Ahilik Belgeleri. (2008). Haz. M. F. Köksal, O. Kurtoğlu, H.Karaköse ve Ö. Şenödeyici, Kırşehir: Kırşehir Valiliği Yayınları.
- Koca, S. (2007). Ahîlerin Türkiye Selçuklu Devrindeki Roller, II. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu, -Bildiriler-, s. 297-311.
- Koca, S. (2012). “Dini İnançların ve Düşüncelerin Politik Amaçlarda Kullanılmasına Dair Selçuklu Devrinden İbret Verici Bir Örnek: Babailer Ayaklanması”, *Gazi Türkiyat*, Güz, 11.
- Koca, S. (2010a). Sultan I. Alaeddin Keykubad'dan sonra Türkiye Selçuklu devleti idaresinde ortaya çıkan otorite zafiyeti ve Emir Sadeddin Köpek'in Selçuklu saltanatını ele geçirme teşebbüsü. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 0(7), 65-97,
- Koca, S. (2010b). Türkiye Selçuklu Tarihine Damgasını Vuran Menfur Bir Cinayet: Sultan I. Alâeddîn Keykubâd'ın Zehirlenmesi, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 347-369.
- Koca, S. (2016). Türkiye Selçuklu Tarihinin Akışını Değiştiren ve Anadolu'nun Kaderini Belirleyen Savaş: Köseadağ Bozgunu. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 35-84
- Koca, S. (2018), *Türkiye Selçukluları Tarihi (Sultan Alp Arslan'dan Uluğ Keykubâd'a)*, Ankara.
- Köksal, M. F. (2015). Ana Kaynaklarıyla Türk Ahiliği Ahilik- Fütüvvet Yazıları, İstanbul, Doğu Kütüphanesi.
- Köprülü, F. (1943). Anadolu Selçukluları Tarihinin Yerli Kaynakları, Belleten, Ankara, VII.
- Köprülü, M. F. (1991). Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, IV. baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar*, Üçüncü Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Küçükkaya, M. (2018), *Yeseviyye Tarikatı'nın Temel İlkeleri*. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 40.
- Mambetalijev, S. (2008) ‘Yesevilik’ Derleyen Engin Akgün, Türk Dünyasında Din ve Gelenek Üzerine_ Şamanizm, Burhanizm ve İstanbul, Yesevilik Doğu Kütüphanesi, s.236-237.
- Mélikoff, I. (2008). “Ebu Müslim, Ahilerin Piri”, Destandan Masala Türkoloji Yolculukları İstanbul, Demos Yayınları, s.53-58.
- Metin, C. (2002). “Ankara’da Ahiler Yönetimi (1290-1354) Meselesi”, *Türk Kültürü*, Y. 30, S. 472, Ankara, ss. 473-485
- Mevlânâ Celâleddîn, (1974). *Fîhi Mâfih*. Çev. M. Ü. Anbarcıoğlu, İstanbul: K.B.Yayınları.
- Mevlânâ Celâleddîn, (1999). *Mektuplar*. Tercüme eden ve Hazırlayan A. Gölpınarlı, İstanbul: İnkılâb Kitapevi.

- Moghaddam, A. (2017). 13-15. yüzyıllarda Anadolu'da Ahilik: Kurumsallaşma, Toplumsal Yapı ve İdeoloji. (Doktora Tezi).
- Nizâmü'l-Mülk. (1999). Siyâset-nâme. Haz. M. A. Köymen, Ankara: T.T.K.Yayınları.
- Ocak, A.Y. (2011), *Babailer İsyanı Aleviliğin Tarihsel Altyapısı yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, (5. Baskı), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özer, H. (2016) “Kaşık Ustası Ahmed "II. Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu, Ekim, Ankara, s. 397-406.
- Öztürk, Ergün (2016). Ebû Abdurrahman Es-Sülemî ve “El-Melâmetiyye” Adlı Risâlesi Çerçevesinde Melâmetîlik ve İlkeleri. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Qentin. S. D. S. (2006). Histoire des Tatares (Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu). Çev. E. Özbayoğlu, Antalya: Daktav Yayınları.
- Sümer, F. (1985). “Yabanlı Pazarı; Selçuklular Zamanında Milletlerarası Büyük Bir Fuar”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, S.37, s.1-99, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, Ankara.
- Şahin, H. (2010), “Şeyh Mecdüddin İshak'ın Selçuklu İdaresiyle İlişkileri”, I. Uluslararası Sadreddin Konevî Sempozyumu Bildirileri (20-21 Mayıs 2008), Konya, s. 203-211.
- Şeyh Şihâbeddîn Sühreverdî, (2010). Avârifü'l-Meârif. Çev. A. Öztürk, İstanbul: Saadet Yayınevi.
- Taeschner, F. (2015). İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı). İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 15, (1-4)
- Tancî, E. A. (2004). İbn Battûta Seyahatnâmesi. (A. S. Aykut, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tarım, C. H. (1948). Tarihte Kırşehir-Gülşehir, İstanbul, Yeniçağ Matbaası.
- Tekler, H. 2020. “Atebetü'l-Hakâyık'ta Sıfatlar”, *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 2, (Haziran-June 2020). 220-244
- Tevarihî Al-i Osman Aşıkpaşazâde Tarihi, (2013). Hazırlayan: Ayşenur Kala, İstanbul, Kamer Yayınları,
- Turan, O. (1965). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, (8. Basım), İstanbul. Ötüken Neşriyat.
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu.
- Turan, O. (2014). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*. (3. Baskı) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Turgut, H. N. (2009). I. Alaeddin Keykubad Dönemi bilim ve düşünce hayatı. Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Konya.
- Urfalı Mateos. (2000). Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162). Çev. H. D. Andreasyan, Notlar: E. Dulaure, H. Yınanç, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Uzunçarşılı İ.H. (1988). Osmanlı Tarihi. C.I, Ankara, TTK Basımevi.
- Üremiş, A. (1996), "*Türkiye Selçuklularında Tasavvufî Hareketler*", İnönü Üniversitesi, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya.

- Üremiş, A. (2010). "*Türkiye Selçuklularında Bazı Sünnî Tasavvuf Hareketleri*". Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi / 28 (Aralık): 295-328
- Witteck, P. (1995). Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, (çev, Fatmagül Berktaş), İstanbul: Pencere Yayınları.
- Yeşil, R., Kart, M. & Aslenderen, M. (2020). Ahilik ve değer eğitimi modeli, ADEM. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Yıldırım, R. (2014). Anadolu'da İslamiyet: Gaziler Çağında (XII.-XIV. Asırlar) Türkmen İslam Yorumunun Sünni-Alevi Niteliği Üzerine Bazı Değerlendirmeler, Osmanlı Araştırmaları, 43, 93-124
- Yıldız, H. (2012). Hacı Bektaş Velî ile Ahi Evran ilişkisi. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 19(61), 187- 206.
- Yınanç, M. H. (1944). Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I. Anadolu'nun Fethi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Yiğit, İlker (2013). "XVI. Yüzyıl Türkiye'sinde Ahi Adlı Zaviyelerin Dağılışı", Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic) 8/5: 959-973.

EKLER

Resim 1. Battal Mescidi, Dış Görünüm, Kayseri

Resim 2. Battal Mescidi İç Görünüm, Kayseri

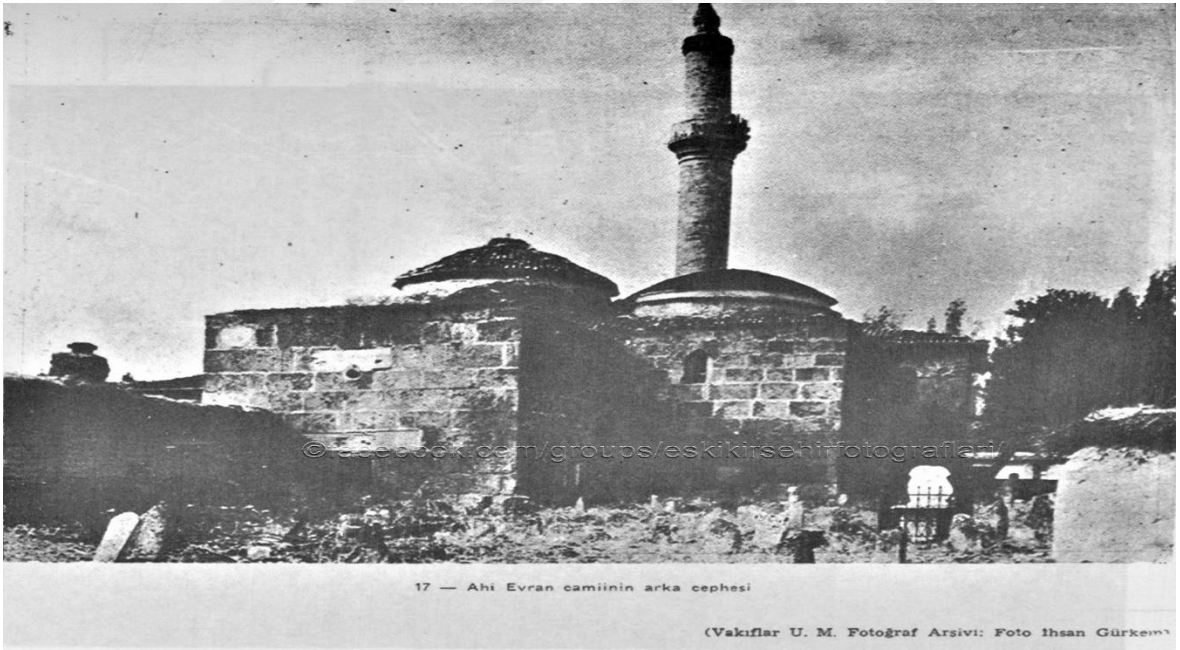
Resim 3. Battal Mescidi İmam-Hatibi ile Görüşme

Resim 4. Ahi Evran Camii 1940'lı yıllar
(<https://www.facebook.com/groups/eskikirsehirfotografileri>)

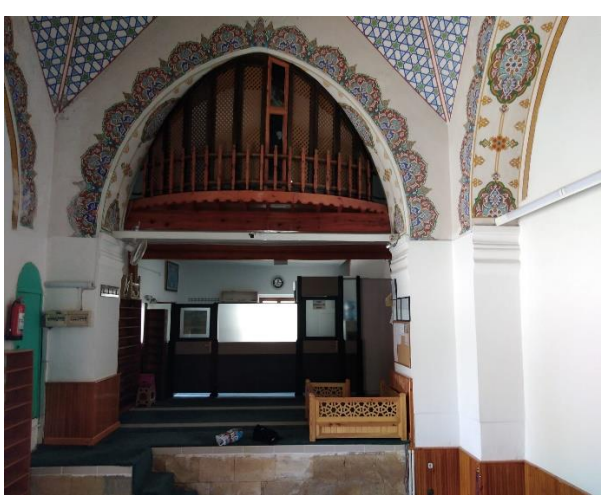
Resim 5. Ahi Evran Camii 1940'lı yıllar
(<https://www.facebook.com/groups/eskikirsehirfotografлари>)

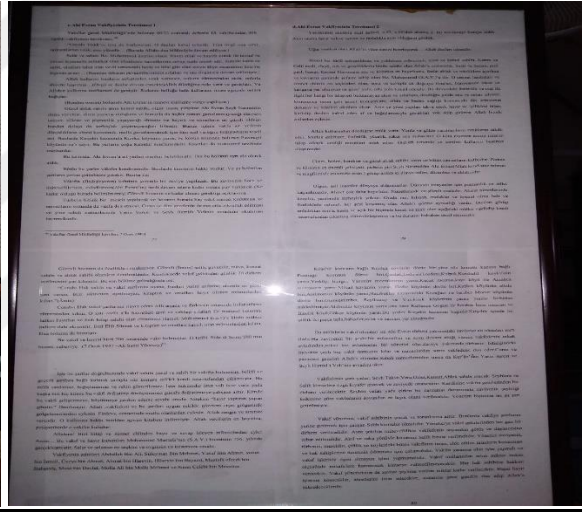
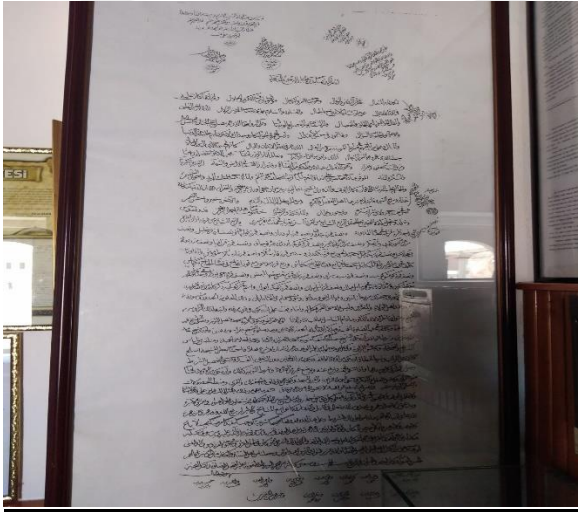
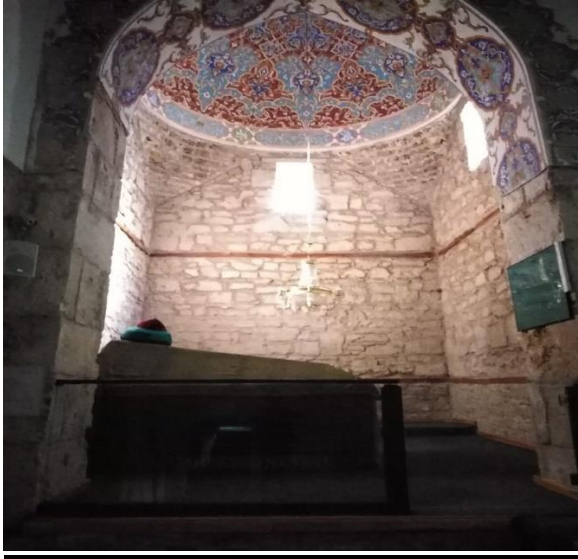
Resim 6. Ahi Evran Camii 1940'lı yıllar
(<https://www.facebook.com/groups/eskikirsehirfotografлари>)

Resim 7. Ahi Evran Camii Dış Görünüm (Kişisel Kamera)

Resim 8. Ahi Evran Camii İç Görünüm (Kişisel Kamera)

Resim 9. Ahi Evran Camii İçerisindeki Ahi Evran Ve Diğer Cami görevlilerinin Sembolik Kabirleri ve Cami Vakfiyesinin metni ve Türkçesi. (Kişisel Kamera)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Osman Savaş Çetiner

Eğitim Durumu

Lisans : 1- İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü

2- Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Yüksek Lisans: KAEÜ, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (2021- Devam ediyor)

Mesleki Deneyim

Ankara/Akyurt	Sivil Savunma Memuru	(1998-2000)
Kırşehir/Petlas	Tahakkuk Personeli	(2000-2001)
Kırşehir Valiliği	S.Y.D.V. İl Müdürü	(2002-2012)
Kırşehir/AFAD	Enformasyon Memuru	(2012-2015)
K.A.E.Ü.	Mucur S.H.MYO. Yüksekokul Sekreteri	
	Personel Daire Başkanı V.	(2015-2017)
K.A.E.Ü.	Genel Sekreter Yardımcısı V.	
	İ.M.İ.D. Daire Başkanı	(2017-Devam Ediyor)

Yayınlar: Ulusal Makale

Babailer İsyanının Siyasi ve Ekonomik Nedenleri ve Baba İlyas'ın Ahi Evran ve Ahilerle İlişkisi, Kadim Akademi (SBD), Yıl 2022, Cilt 6, Sayı 1, 61- 73, 30.06.2022